

TARTU ÜLIKOOL

ÕIGUSTEADUSKOND

Avaliku õiguse osakond

Linell Raud

**TULUMAKSUSEADUSE § 48 LÕIKE 5³ NELJANDAST LAUSEST TULENEVA
OSALUSOPTSIOONILEPINGU ALUSVARA MUUTUMISE REEGLITE
KOOSKÕLA ÕIGUSSELGUSE PÕHIMÕTTEGA**

Magistritöö

Juhendaja: *PhD* Kaido Künnapas

Tallinn

2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. ÕIGUSE TÕLGENDAMISE MEETODID	9
1.1. TuMS § 48 lg 5 ³ neljanda lause grammatiline tõlgendus.....	9
1.2. TuMS § 48 lg 5 ³ neljanda lause ajalooline tõlgendus	11
1.3. TuMS § 48 lg 5 ³ neljanda lause teleoloogiline tõlgendus.....	14
1.4. TuMS § 48 lg 5 ³ neljanda lause süstemaatiline tõlgendus	18
1.4.1. Erisoodustuse olemus.....	18
1.4.2. Erisoodustuse maksustamise põhimõtted.....	20
2. OPTSIOONILEPINGU ALUSVARA MUUTUMINE LÄBI ÜHINGUÕIGUSLIKE MUUDATUSTE	24
2.1. Osa- ja aktsiakapitali suurendamine.....	24
2.1.1. Osa- ja aktsiakapitali suurendamine sissemaksega	24
2.1.2. Osa- ja aktsiakapitali suurendamine fondiemissiooni teel	27
2.1.3. Osa- ja aktsiakapitali tingimuslik suurendamine	28
2.2. Osa- ja aktsiakapitali vähendamine.....	30
2.3. Ühingute ümberkorraldamine	31
2.3.1. Ühingute ümberkorraldamine läbi ühinemise	31
2.3.2. Ühingute ümberkorraldamine läbi jagunemise	33
2.3.3. Ühingu omandistruktuuri ümberkorraldamine läbi kogu osaluse võõrandamise...35	
2.4. Muud muutused osade või aktsiatega	37
2.4.1. Aktsiate <i>split</i>	37
2.4.2. Aktsiate <i>de-split</i>	39
3. ALUSVARA MUUTUMISE REEGLITE KOOSKÕLA ÕIGUSSELGUSE PÕHIMÕTE.....	41
3.1. Õigusselguse hindamise reeglid maksuõiguslike normide puhul	41
3.2. TuMS § 48 lg 5 ³ neljanda lause kooskõla õigusselguse põhimõttega.....	47
3.3. Osalusoptioonidega seotud sätete muutmise võimalused.....	54

3.3.1.	Tulumaksuseaduses hüve suurenemise põhimõtte sätestamine	54
3.3.2.	Alusvara muutumise korral kolmeaastase tähtaja jätkumise täpsustus läbi asjakohase määruse.....	56
3.3.3.	Alusvara muutumise olukordade täpsustamine läbi maksuhalduri juhendite	57
	KOKKUVÕTE	59
	COMPLIANCE OF THE RULES OF CHANGE IN THE UNDERLYING ASSET OF THE STOCK OPTION AGREEMENT WITH THE PRINCIPLES OF LEGAL CLARITY AS DERIVED FROM THE FOURTH SENTENCE OF § 48 SECTION 5³ OF THE INCOME TAX ACT	64
	KASUTATUD ALLIKAD	70

SISSEJUHATUS

Käesolev magistritöö käsitleb, kuidas reageerib maksuõigus osalusoptsoonide alusvara muutmise olukordadele ning kas kehtiv seadus on kooskõlas õigusselguse põhimõttega. Eestis on viimase 10 aastaga aina enam populaarsust kogunud osalusoptsoonide andmine, seda teevad nii idufirmad kui juba aastaid turul olnud ettevõtted. Peamiselt antakse osalusoptsoone oma töötajatele eesmärgiga neid motiveerida ettevõtte arengusse panustama ning seeläbi vähendada ka üldist töõjõuoolavust¹. Arvestades viimaste aastate inflatsiooni² ning kiiret elukalliduse ja palgatõusu³, siis on optsoonilepingute sõlmimine aina enam populaarsemaks muutumas enamuses eluvaldkondades ning levinud osa töötajale pakutavast motivatsioonipaketist. Arusaamas, et optsoonilepinguid sõlmitakse vaid iduettevõtetes, kellel puudub koheselt ulatuslik kasum, mille arvelt töötajatele palgatõusu lubada on jäämas aastate tagusesse aega.

Osalusoptsoon on oma sisult töötajale antava tasu osa, kuivõrd seda antakse mitterahalises vormis, siis kuulub see maksustamisele erisoodustusena, mitte tavapärase töötasuna. 2017. aastal täiendati tulumaksuseaduses (TuMS)⁴ seni kehtinud osalusoptsooni sätet, eesmärgiga täpsustada selle andmist ning maksustamise põhimõtteid. Eestis on unikaalne tulumaksusüsteem nii ettevõtte kasumi kui ka erisoodustuse maksustamise mõistes. Eestis kehtiv erisoodustuse maksustamise süsteem muudab paljudel juhtudel maksude arvestamise oluliselt lihtsamaks, sest ettevõttel on võimalik maksustada suurele hulgale töötajale antud erisoodustust (näiteks jõulukungid, ühisüritused) anonüümselt, sest erisoodustust ei deklareerita iga töötaja nimel individuaalselt⁵. Samuti toimub erisoodustuse korral maksustamine üksnes tööandja tasemel. Üldreegli kohaselt omistatakse ka tööandjaga samasse gruppi kuuluva ettevõtte poolt töötajale antud erisoodustus Eesti tööandja poolt antud erisoodustuseks, millelt erisoodustuse maksude tasumise kohustus lasub Eesti tööandjal.⁶ Lähtuvalt TuMS § 12 lg-s 2 sätestatule on saadud hüve, mis on tööandja poolt erisoodustusena maksustatud töötaja jaoks maksuvaba. Kuivõrd Eestis ei ole erisoodustuse andmine isikustatud, siis ei kuulu need ka

¹ Sallaste, A. Osalusoptsoon kui täiendav motivaator töötajatele. FONDIA 16.03.2021 - <https://fondia.com/ee/et/ulevaated/osalusoptsoon-kui-taiendav-motivaator-tootajatele> (10.01.2022).

² Müller, M. „Miks on hinnatõus euroalal nii kiire ja riigiti nii erinev?“. Eesti Pank 03.03.2023 - <https://www.eestipank.ee/press/madis-mulleri-kone-miks-hinnatous-euroalal-nii-kiire-ja-riigiti-nii-erinev-03032023> (19.04.2023).

³ Keskmise palk mullu kasvas, neljandas kvartalis oli see 1775 eurot kuus. ERR 06.03.2023 - <https://www.err.ee/1608905669/keskmise-palk-mullu-kasvas-neljandas-kvartalis-oli-see-1775-eurot-kuus> (19.04.2023).

⁴ Tulumaksuseadus. – RT I, 17.03.2023, 77.

⁵ Lehis, L. Eesti maksuseaduste kommentaarid 2021. Tallinn: Eesti Maksumaksjate Liit 2021, lk 40.

⁶ Tööandjaga samasse kontserni kuuluv isik. Erisoodustustest üldiselt. Maksu- ja Tolliamet. - <https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/tooandjaga-samasse-kontserni-kuuluv-isik> (18.03.2023).

töötaja kui füüsilise isiku maksubaasi. Klassikalise maksusüsteemiga riikides, näiteks Soomes⁷ ja Rootsis⁸, kuuluvad kõik töötamise eest saadud tulud, sealhulgas mitterahalises vormis saadud tulu ehk erisoodustused, füüsilise isiku maksubaasi ning neid võetakse üldise tulumaksukohustuse arvutamisel arvesse.

Üldise optioonide maksustamise põhimõtte kohaselt ei loeta optioonide andmist erisoodustuseks, vaid nende maksustamise hetkeks on optioonide täitmise või optiooni võõrandamise hetk enne selle täitmist⁹. Seadusandja on kehtestanud aga üldreeglile erandi, mille kohaselt ei loeta optioonide täitmist erisoodustusena maksustatavaks, kui on täidetud kõik TuMS § 48 lg-s 5³ nimetatud maksuvabastuse tingimused. Kehtiva seaduse kohaselt on nimetatud maksuvabastuse tingimusteks, et töötaja omandab optioonilepingu täitmise hetkel reaalse osaluse tööandjas või tööandjaga samasse kontserni kuuluvas äriühingus, optioonide andmise ja täitmise vahele jääb vähemalt kolmeaastane periood ning optioonilepingud on allkirjastatud digitaalselt, notariaalselt kinnitatud või Maksu- ja Tolliametis (MTA või maksuhaldur) registreeritud. Juhul, kui kõik eelpool mainitud maksuvabastuse tingimused ei ole täidetud, kuuluvad töötajale antud osalusoptioonid maksustamisele vastavalt üldistele erisoodustuse maksustamise põhimõtetele.

Praktikas on osalusoptiooni tingimustes kokkuleppimisel oluline kaalutlus ka kolmeaastasel tähtajal, mistõttu on selle reguleerimine seadusandja poolt olulise kaaluga ka kohalike ettevõtjate jaoks. Peale optioonilepingu sõlmimist tuleb aga sageli ette, et kolmeaastase perioodi jooksul toimuvad optiooni alusvaraga muutused, mida polnud võimalik optioonilepingu sõlmimisel ette näha ning mis oma sisult võivad kaasa tuua ka juba sõlmitud optioonilepingute korrigeerimise vajaduse. Seadusandja ei ole viimastel aastatel näinud vajadust täiendada optioonide maksuvabastuse sätet detailsemalt selleks, et ettevõtjale oleks kergemini mõistetav, kuidas muutub maksuvabastuse kohaldamine optioonilepingu muutmisel juhul, kui on toimunud muutus optioonilepingu alusvaraga. EstVCA¹⁰ eestvedamisel on tehtud Rahandusministeeriumine ettepanek optioonide maksureeglite uuendamiseks, kuid neid on senini ministeeriumis menetletud ning seadusemuudatusi sisse ei ole viidud. See on aga omakorda toonud kaasa segaduse teatud alusvara muutumise olukordades, kus seaduse

⁷ Finland: Individual – Income determination. Worldwide Tax Summaries. PwC: 2023 - <https://taxsummaries.pwc.com/finland/individual/income-determination> (07.03.2023).

⁸ Sweden: Individual – Income determination. Worldwide Tax Summaries. PwC: 2023 - <https://taxsummaries.pwc.com/sweden/individual/income-determination> (07.03.2023).

⁹ Lehis, L. Eesti maksuseaduste kommentaarid 2021, lk 80.

¹⁰ Estonian Private Equity and Venture Capital Association. – <https://www.estvca.ee/> (24.04.2023)

kirjasolev jääb liiga üldsõnaliseks samas kui maksuhalduri praktikast nähtub, et tegelikkuses lähtutakse maksuvabastuse kohaldamisel täiendavatest tingimustest.

2017. aastal täpsustati seni kehtinud sätet ning kehtiva seaduse kohaselt tuleneb TuMS § 48 lg 5³ neljandast lausest, et alusvara muutumise korral arvestatakse kolmeaastast tähtaega alates esialgse optiooni andmisest arvates. Optioonilepingu alusvaraks loetakse osalusoptiooni andnud ühingus või selle ühinguga samasse gruppi kuuluvas ühingus omandatavat osalust. Olenemata sätte kategoorilisest sõnastusest kohtab praktikas olukordi, kus maksustamise praktika erineb eelpool mainitud reeglist ning MTA on asunud seaduses sätestatud reeglit kitsendavalt tõlgendama. Seda just eelkõige olukordades, kus optioonilepingu allkirjastamise ning tegeliku osaluse saamise vahele jääval perioodil on toimunud ühingus muutused, mis on omakorda mõjutanud ka optioonilepingu aluseks olevat vara (nt kontserni ümberkorraldamine, osa- või aktsiakapitali muutmise).

Osalusoptioonidele kehtestatud maksuvabastuse rakendumiseks töandja tasemel, peavad töötajale antud osalusoptioonid vastama TuMS § 48 lg-s 5³ välja toodud nõuetele. Üheks maksuvabastuse tingimuseks on, et töötaja ei omanda osalust töandjas enne kolmeaastase tähtaja möödumist, sealjuures hakkab kolmeaastane tähtaeg jooksma lepingu korrektsest allkirjastamisest või MTA-s registreerimise kuupäevast. TuMS § 48 lg 5³ neljas lause sätestab, et optiooni alusvara muutumise korral arvestatakse nimetatud tähtaega esialgse optiooni andmisest arvates. Kuigi eelpool mainitud lausest võib esmasel lugemisel eeldada, et tegemist on absoluutse reeglina, siis olenemata TuMS § 48 lg-st 5³ sõnastusest nähtub MTA halduspraktikast, et neljandas lauses sätestatud tähtaja katkematus ei ole absoluutne ning teatud juhtudel võib see siiski uuesti alata. Samuti ei ole seadusandja täpsustanud TuMS § 48 lg-s 5³ „alusvara muutumise“ mõiste sisu ega kitsendanud esialgse tähtaja kulgemist vaid kindlatele alusvara muutmise olukordadele. Maksuhalduri praktikast ja avaldatud juhenditest nähtub, et lisaks seaduses sätestatud võetakse maksuvabastuse kohaldamisel arvesse seda, kas optioonilepingu olulisi tingimusi, on muudetud või mitte. Lepingu oluliste tingimuste muutmist loetakse sisuliselt uue optioonilepingu sõlmimiseks, mis toob endaga automaatselt kaasa ka kolmeaastase tähtaja uue alguse.

Kuivõrd maksuhalduri praktika alusvara muutuste suhtes on aja jooksul muutunud, sealjuures on maksuhaldur kehtestanud optioonilepingute maksuvabastusele täiendavaid tingimusi ning osalusoptioonide sätet ei ole uuesti täiendatud, siis on ebaselge, milliste tingimuste täitmise korral jätkab optioonilepingute kolmeaastane tähtaeg kulgemist. Käesoleva magistriröö **uurimisküsimuseks** on, millistel tingimustel aset leidva TuMS § 48 lg 5³ neljandas lauses

kirjeldatud töötaja osalusoptiooni "alusvara muutumise" korral jätkab kolmeaastane maksuvaba realiseerimise ooteaeg kulgemist ning millisel määral tuleks seda õigusaktides reguleerida selliselt, et oleks tagatud sätte vastavus õigusselguse põhimõttega. Töö autor püstitab **hüpoteesi**, et TuMS § 48 lg 5³ neljas lause, mille kohaselt optiooni alusvara muutumise korral arvestatakse nimetatud tähtaega esialgse optiooni andmisest arvates, ei ole kooskõlas õigusselguse põhimõttega, kuivõrd sätte grammatiline tõlgendus ja muude õiguse tõlgendamise meetodite alusel välja selgitatud sisu on erinevad.

Varasemalt on osalusoptioonide maksustamist käsitletud ühes õigusteaduskonna magistritöös. Eelpool mainitud töös käsitles autor osalusoptioonide maksustamist üldiselt, kuid tõi ka ühe kitsaskohana välja kolmeaastase realiseerimisperioodi maksuvabastuse saamiseks. Peamiselt analüüsis autor kolmeaastase tähtaja eesmärgi kujunemist ja tagajärgi ning tõi ühe võimaliku teema edasiarendusena välja analüüsida kolmeaastase tähtaja eesmärki ja kooskõla kehtivate reeglitega¹¹. Lisaks eelpool mainitud tööle on osalusoptioonide maksustamist käsitletud ka majandusteaduskonna lõputöodes.¹² Üheski varasemas töös ei ole käsitletud maksuvabastuse sätte kohaldumist erinevates alusvara muutumise olukordades ega MTA poolset seaduse tõlgendamist õigusselguse põhimõtte vaatenurgast.

Magistritöö esimene peatükk toob välja TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause tähenduse läbi erinevate õiguse tõlgendamise meetodite. Selleks, et selgitada välja, kas optioonilepingute kolmeaastase tähtaja katkematus on absoluutne, analüüsib töö autor TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause tähendust läbi selle grammatilise, ajaloolise, süstemaatilise ja teleoloogilise tõlgenduse. Sealjuures toob välja üldised erisoodustuse maksustamise põhimõtted ning osalusoptiooni maksustamise sätte suhestumise nendega.

Töö teine peatükk keskendub konkreetsetele ühinguõiguslikele muudatustele, mis võivad kaasa tuua optioonilepingu alusvara muutumise. Autor toob välja erinevad ühinguõiguslikud muudatused, mis mõjutavad optioonilepingu alusvara, hindab alusvara muutumise olukorras optioonilepingu alusel omandatava hüve suurust ning seda, kas alusvara muutumine toob konkreetsetes olukorras kaasa ka optioonilepinguga omandatava osaluse tegelikku suuruse muutuse. Samuti käsitleb autor maksuhalduri seisukohti, ühingu osa- või aktsiakapitali

¹¹ Käsi, A-L. Tööandja poolt töötajatele antavate osalusoptioonide õiguslik reguleerimine ja osalusoptioonidega kaasnevad probleemid. Magistritöö. Juhendaja *dr. iur.* Andres Vutt, kaasjuhendaja *dr. iur.* Lasse Lehis. Tartu: Tartu Ülikool 2018. lk 50 jj.

¹² Loopere, R. Juhtkonna aktsiaoptioonide kasutamine Eesti ettevõtetes. Bakalaureusetöö. Juhendaja dotsent Priit Sander. Tartu: Tartu Ülikool 2015. lk 41 jj; Uduste, P. Tulumaksu optimeerimisskeemid Eestis. Bakalaureusetöö. Juhendaja Velda Buldas. Tartu: Tartu Ülikool 2012.

muudatustest, ühinemistest, jagunemistest ning ettevõtte osade või aktsiatega muudest tehtud muudatustest tingitud mõju osalusoptsoonilepingutele ning selliste olukordade maksustamispraktikat.

Kolmandas peatükis analüüsib töö autor, kas TuMS § 48 lg 5³ neljas lause on kooskõlas õigusselguse põhimõttega. Analüüsi aluseks on esimeses peatükis välja toodud TuMS § 48 lg 5³ erinevad tõlgendusviisid, teises peatükis välja toodud konkreetsed alusvara muutumise olukorrad koos maksuvabastuse rakendamise praktikaga. Autor analüüsib sätte õigusselgust ning pakub välja võimalikud lahendused õigusselguse tagamiseks.

Töös kasutatakse süsteemset kvalitatiivset **analüüsi**. Eesti siseriikliku õiguse lahtimõtestamisel domineerivad kasutatud materjalidest Eesti maksuseaduste kommentaarid ja õigusaktide tekstid, erialane kirjandus, kohtupraktika ning maksuhalduri poolsed vastused selgitustaotlustele. Kuivõrd tegemist on Eesti erisoodustuse reegli keskse probleemiga ning Eesti erisoodustuste maksustamise reeglid on osa väga vähelevinud maksusüsteemist, siis ei aita teise riikide osalusoptsoonide maksustamissätete võrdlev analüüs lahendada käesolevat probleemi. Välisriikide praktikat on käsitletud Eesti naaberriikide osalusoptiooni maksustamise reeglite ja kohtupraktika kaudu.

Märksõnad: erisoodustus, osalusoptioon, alusvara muutumine, osalusoptiooni kolmeaastane tähtaeg, õigusselguse põhimõte.

1. ÕIGUSE TÕLGENDAMISE MEETODID

1.1. TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause grammatiline tõlgendus

Seadust võib tõlgendada nii sõnasõnaliselt kui ka vaadata selle konteksti ning sidusust teiste õigusaktidega. Kuigi sõnasõnalisel tõlgendamisel saab lähtuda arusaamast, et iga sõna osutab millelegi ja sõnadel on alati otsene tähendus, siis tuleb võtta arvesse, et iga sõna või lause on kontekstisidus ning selle tähendus sõltub kontekstist. Kuigi sõnasõnaline tähendus võib kattuda juriidilise keele tähendusega, peab õigusliku keele igakordset sisu määratlema läbi täpsema tõlgendamise.¹³ Riigikohus on varasemalt toonitanud, et kui normi keeleline analüüs ei välista ühte (või mitut) tõlgendust, siis tuleb normi õigeaks kohaldamiseks ning seadusandja tahte väljaselgitamiseks kasutada teisi tõlgendusmeetodeid.¹⁴ Täiendavalt on Riigikohus välja toonud, et seaduslikkuse põhimõtte mitte ei välista, vaid eeldab, et seaduste kohaldamisel kasutatakse kõiki üldtunnustatud õiguse tõlgendamise klassikalisi viise – nii grammatilist, süstemaatilist-loogilist, ajaloolist ning objektiiv-teleoloogilist.¹⁵

Läbi sätte grammatilise tõlgendamise on võimalik leida konkreetses ajas ja ruumis kehtivaid väärtusi arvestav tähendus, samas võttes arvesse ka õiguse rakendamise hetkel kehtinud arusaamisi ning võimalikku tähendust.¹⁶ Normi tõlgendamise kaudu on võimalik välja selgitada nii seadusandja tahe ja teha kindlaks normi mõistlik, õiglane ja õige sisu.¹⁷ TuMS § 48 lg 5³ neljas lause sätestab, et optiooni alusvara muutumise korral arvestatakse nimetatud tähtaega esialgse optiooni andmisest arvates.

Grammatilise tõlgendamise põhimõtte kohaselt ei tohi seadus teksti tõlgendada selliselt, et mingi osa sellest jääb tarbetuks või tähtsusetuks. Grammatiline tõlgendus arvestab sätestamise ökonomia põhimõtet, mille kohasel ei ole ükski seadus teksti element tähtsusetu. Samuti ei tohi sellise tõlgendamisega anda seadus tekstis olevatele väljenditele erinevates seostes erinevaid tähendusi, kui selleks ei ole arvestatavat põhjust. Kui võimalik, siis kasutatakse sama väljendust erinevates seostes samal viisil.¹⁸

¹³ Aarnio, A.. Tõlgendamisvõimalused. Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn: Õigusteabe AS Juura 1996, lk 132.

¹⁴ RKKKo 3-3-1-54-02 p 12.

¹⁵ RKKKo 3-1-1-68-06 p 7.

¹⁶ Narits, R. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn: Juura õigusteabe AS 2004, lk 152.

¹⁷ Ernits, M. Tõlgendamisest Riigikohtu praktikas. – Juridica 2010/9, lk 667.

¹⁸ Aarnio, R. Õiguse tõlgendamise teooria, lk 200.

Opsioonilepingu alusvaraks on osalus tööandjas või tööandjaga samasse kontserni kuuluvas äriühingus¹⁹. Kuigi „alusvara“ tähendus erineb mõneti eesti keele seletavas sõnaraamatus²⁰ väljatoodust, siis tuleb arvestades grammatilise tõlgendamise reegleid, pidada erialaterminoloogiat prioriteetseks üldkeelest.²¹ See tähendab, et kui mõiste tähendus on välja toodud nii MTA kodulehel ning seaduseelnõu seletuskirjas²², siis tuleb sellest ka lähtuda. Täiendavalt nähtub alusvara tähendus ka käesoleva sätte teises lausest. Olenemata asjaolust, et alusvara tähendus on välja toodud nii maksuhalduri kodulehel kui seaduseelnõu seletuskirjas, tuleb seadusandja tahte väljaselgitamiseks lähtuda eelkõige seletuskirjas määratud mõistest, kuivõrd MTA tõlgenduse näol on tegemist haldusorgani mittesiduva arvamusega, mis isegi juhul kui ta erineks, ei saaks võimude lahususe põhimõtte tõttu normi sisu muuta.

Eesti keele seletava sõnaraamatu kohaselt tähendab sõna „muutuma“ teistsuguseks või täiesti teiseks saamist, sealhulgas nii paremaks kui halvemaks muutumist. Grammatilise tõlgendamise reeglite kohaselt, ei tohi väljendile, mida tõlgenduses kasutatakse, anda selle üldisest tähendusest erinevat tähendust, kui selleks puudub eriline põhjus.²³ Kuivõrd TuMS § 48 lg 5³ ei täpsusta alusvara muutumist täpsemalt, siis võib pidada „muutuma“ tähendust samasuguseks võrreldes selle sõna üldtähendusega, mis opsioonilepingute vaatenurgast tähendab seda, kui lepingu alusvara asendub näiteks osalusega teises äriühingus. Täiendavalt, alusvara muutmise ei ole piiratud üksnes olukordadega, kus muutub omandatava ühingu nimetus, näiteks kus kogu osalus tööandjas võõrandatakse ning töötaja saab seetõttu opsioonilepingu alusel osanikuks või aktsionäriks teises ettevõttes kui esialgu lepingus sätestatud. Lisaks eelpool mainitud olukordadele võib alusvara muutmiseks pidada ka seda, kui ettevõtte osa- või aktsiakapitaliga on toimunud teisi muutusi, näiteks kui seda on suurendatud läbi fondiemissiooni.

„Nimetatud tähtaeg“ tõlgendamisel saab lähtuda „nimetama“ sõna tähendusest, milleks on mainima, märkima ning teatama. Sellest võib järeldada, et TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause tõlgendamiseks tuleb võtta arvesse seda, kas seaduses on sätestatud opsioonilepingutele kindel tähtaeg, millele neljandas lauses tagasiviide tehakse. Eelpool mainitud sätte teine lause loetleb üles üldised osalusoptiooni maksuvabastuse tingimused, millest üheks on, et osalust ei omandata varem kui kolme aasta möödumisel osalusoptiooni andmisest arvates. Seega võib

¹⁹ Osalusoptiooni tingimused. Osalusoptioonid. Maksu- ja Tolliamet. <https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/osalusoptiooni-tingimused> (22.02.2023).

²⁰ Alusvara. Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. Eesti Keele Instituut. – <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=alusvara&F=M> (25.02.2023).

²¹ Aarnio, A. Õiguse tõlgendamise teooria, lk 200.

²² Seletuskiri tulumaksuseaduse, käibemaksuseaduse ja liiklusseaduse muutmise seaduse eelnõu juurde. Eelnõu § 1 punkt 15, lk 19.

²³ Aarnio, A. Õiguse tõlgendamise teooria, lk 200.

teise lause kohaselt pidada osalusoptsoonidega seotud tähtjaks kolmeaastast perioodi. Veelgi enam, kolmeaastase perioodi tähtsust on väljendatud ka sätte viiendas lauses, mis sätestab maksuvabastuse erandid juhul, kui osalus võõrandatakse kolmeaastase perioodi jooksul. Eelnevale tuginedes võib „nimetatud tähtja“ all mõista optsoonilepingute kolmeaastast perioodi, mis mõjutab otseselt optsoonide maksustamist.

Neljanda lause lõppu tõlgendades võib pidada „esialgset optiooni“ optsoonilepinguks, mis oli osapoolte vahel esimesena sõlmitud ning mille alusvara muutub või muuta soovitakse. Sõnaühendit „andmisest arvates“ võib samastada vastavalt selle sisule sõnaga „alates“, mis muudaks käesoleva paragrahvi neljanda lause lõpu järgneviks „alates esialgse optiooni andmisest“.

Tuginedes eelpool väljatoodule leiab autor, et läbi TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause grammatilise tõlgendamise võib pidada alusvara muutuste korral optsoonilepingu kolmeaastast tähtaega katkematuks. Grammatilise tõlgenduse järeldust toetab ka asjaolu, et tulumaksuseaduses ei ole sätestatud kitsendusi alusvara muutustele ega eristatud neid selliselt, et maksumaksja mõistaks seaduse lugemisel üheselt, et maksustamise seisukohalt võib alusvara muutumise olukordi eristada ning kolmeaastase tähtja katkematus ei pruugi olla absoluutne.

1.2. TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause ajalooline tõlgendus

Ajaloolise tõlgendamise teel selgitab töö autor välja TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause osas seadusandja esialgse tahte seda normi kehtestades. Ajaloolisel tõlgendamisel võetakse arvesse seadusandja esialgset kavatsust, eesmärki ning ettekujutust selle loomisel.²⁴

Enne 2017. aasta 1. augusti kehtinud tulumaksuseaduses²⁵ ei olnud § 48 lg-s 5³ reguleerinud enne kolmeaastase tähtja möödumist osalusoptsoonide kättesaamist, kas alusvara muutumise või isiku enda töövõime tõttu. Alates 1. augustist 2017 täiendati kehtinud optsoonide sätet järgmiselt „Optiooni alusvara muutumise korral arvestatakse nimetatud tähtaega esialgse optiooni andmisest arvates. Kui kogu osalus tööandjas või temaga samasse kontserni kuuluvas äriühingus võõrandatakse vähemalt kolmeaastase tähtjaga optsoonilepingu kehtivuse ajal, samuti kui töötajal tuvastatakse täielik töövõimetus või töötaja sureb, ei loeta erisoodustuseks optiooni alusvaraks oleva osaluse omandamist ulatuses, mis vastab proportsionaalselt optiooni hoidmise ajale enne nimetatud sündmust. Kui optsoonileping ei ole digitaalselt

²⁴ Narits, R. Õiguse entsüklopeedia, lk 155.

²⁵ Tulumaksuseadus. – RT I, 26.06.2017, 39.

allkirjastatud ega notariaalselt kinnitatud, on tööandja kohustatud esitama nimetatud lepingu Maksu- ja Tolliametile viie tööpäeva jooksul selle sõlmimisest arvates.²⁶ Osalusoptiooni sätte täiendavat osa rakendati tagasiulatuvalt alates 2017. aasta 1. juulist.

Tulumaksuseaduse muutmise eelnõu seletuskirjast nähtub, et seadusemuudatuse eesmärk oli võimaldada teatud tingimustel ja ulatuses osalusoptioone maksuvabalt realiseerida ka enne, kui optiooni andmisest on möödunud kolm aastat. Osalusoptiooni realiseerimine äriühingu kogu osaluse võõrandamise ning töötaja töövõime kaotuse või töötaja surma korral, on maksuvaba osas, mis on nimetatud sündmuse hetkeks töötaja poolt välja teenitud.²⁷ Seega oli seadusandjal tahe muuta osalusoptioonide maksustamist konkreetsemaks olukordades, kus optioonilepingu sõlmimise ning reaalse osaluse kättesaamise vahelisel perioodil on toimunud erakorralisi sündmusi, mida optioonilepingu sõlmimisel pooled ei pruukinud ette näha.

Seaduseelnõu seletuskirjas toodi ka eraldi välja, et kui sõlmitud optioonilepingu pikkus on lühem kui kolm aastat, siis maksuvabastust ei rakendata, sest tööandja on lühema tähtajaga lepingu sõlmimisel juba arvestanud sellega, et lepingu lõppedes tuleb optioonide realiseerimist käsitleda erisoodustusena. Kui maksuvabastust võimaldataks ka lühemate optioonilepingute korral, siis oleks oht, et maksusoodustuse saamiseks võidakse hakata lühiajalisi optioone välja kirjutama vahetult enne äriühingu kogu osaluse müüki.²⁸ Seega on kolmeaastase ooteja eesmärk vältida kuritarvitusi töötajale maksusoodul viisil hüve andmiseks.

Mõistetakse on seadusandja tahe vältida maksuvabastuse andmist ning kuritarvitamist olukordades, kus enne äriühingu kogu osaluse müüki sõlmitakse töötajatega optioonilepingud ning püütakse seeläbi maksuvabalt välja maksta osa töötasust, mis tavapärast oleks maksustatav kas töötasu või erisoodustusena, olenevalt väljamakse või hüve iseloomust. Sarnaselt Eestile, on optioonide maksustamisele maksuvabastuse teatud tingimuste täitmisel seadnud ka Läti. Sealne maksuvabastuse tingimusteks kuni 2021. aasta jaanuarini olid kolmeaastane periood optioonilepingu allkirjastamise ning osaluse kättesaamise vahel, töötaja olemasolev töösuhe tööandja või samasse gruppi kuuluva ettevõttega ning maksuhalduri teavitamine optioonilepingu sõlmimisest ning lepingu tingimustest kahe kuu jooksul alates lepingu sõlmimisest. Alates 2021. aasta jaanuarist otsustati lühendada kolmeaastast perioodi 12

²⁶ Tulumaksuseadus. – RT I, 07.07.2017, 21.

²⁷ Seletuskiri tulumaksuseaduse, käibemaksuseaduse ja liiklusseaduse muutmise seaduse eelnõu juurde, lk 3-4.

²⁸ Samas, lk 20.

kuuni ning kui varasemalt oli maksuvabastust võimalik saada vaid aktsiaseltsidel, siis laiendati seadusemuudatusega maksuvabastust ka kohalikele piiratud vastusega ettevõtetele²⁹.

Samas ei saa samastada lühemate optsioonilepingute sõlmimist kuritarvituse eesmärgil olukorraga, kus tööandja ning töötaja vahel on küll vähemalt kolme aastase tähtajaga optsioonileping, ent tähtaja jooksul toimub alusvaraga selliseid muutuseid, mis mõjutavad ka teisi optsioonilepingu olulisi tingimusi, näiteks ühingute ühinemise korral saadavate aktsiate hulka või osa väärtust. Töö autori hinnangul ongi eelkõige oluline eristada kuritarvituse eesmärgil sõlmitud lepinguid ning optsioonilepinguid, mille tingimused võivad muutuda läbi alusvara muutumise olukordade ilma kuritarvitusega. Alusvara muutumine läbi ühinguõiguslike muudatuste ei tohiks vähemalt 3-aastase tähtajaga optsioonilepingute puhul kaasa tuua automaatselt tähtaja uut algust, vaid tuleks hinnata alusvaraga toimunud muutuse mõju optsioonilepingu alusel saadavale hüvele.

Tulumaksuseaduse muutmise hetkel ametis olnud rahandusminister on kommenteerinud seadusemuudatust ning selgitanud, et peale seadusemuudatuse jõustumist ei loeta erisoodustuseks töötajate optsioonide realiseerimist juhul, kui investor omandab täisosaluse optsiooni andnud ettevõttes ning töötajal võimaldatakse realiseerida selleks hetkeks välja teenitud optsioonid. Minister tõi välja, et edaspidi on võimalik muuta optsiooni alusvara ilma kolmeaastase hoidmisperioodi katkemiseta. Alusvara muudatus on olukord, kus algselt antud optsioonilepingus määratud ettevõtte aktsia muudetakse ettevõtte ostnud investori aktsia vastu.³⁰ Täiendavalt on tollane minister maininud seaduseelnõu ettelugemisel, et optsiooni alusvara muutudes kolmeaastase hoidmisperioodi kulgemine ei katke eeldusel, et kõik teised lepingutingimused jäävad samaks.³¹

Seaduse muutmise eelnõust, seletuskirjast ega avalikult kättesaadavatest teistest materjalidest ei nähtu, kuidas toimub osalusoptsiooni maksustamine ning kolmeaastase tähtaja kulgemine täpsemalt erinevates alusvara muutumisega seotud olukordades ning kas sellele kohalduvad täiendavad eeldused. Seletuskirjast ning varasema rahandusministri kommentaaridest võib

²⁹ Tax treatment of employee stock options in Latvia. PwC Latvia. https://mindlink.lv/uploads/Tax-treatment-of-restricted-stock-units-in-Latvia_5.pdf (20.03.2023); Novicka, S. Employee Stock Options in Latvia – Spring is in the Air. CEE Legal Matters: In-Depth Analysis of the News and Newsmakers That Shape Europe’s Emerging Legal Markets. CEE Legal Matters: Year 7 Issue 9 October 2020, lk 79. – http://ceelegalmatters.com/Magazines/ISSUE_CEELM_7.9_free.pdf (20.03.2023).

³⁰ Valitsuskabinet leevendas osalusoptsioonide maksureeglit. Rahandusministeerium 10.08.2016. – <https://www.fin.ee/uudised/valitsuskabinet-leevendas-osalusoptsioonide-maksureeglit> (28.01.2022).

³¹ XIII Riigikogu, V istungijärk, täiskogu korraline istung. 17.05.2017 Stenogramm - 12. 21:46 Tulumaksuseaduse, käibemaksuseaduse ja liiklusseaduse muutmise seaduse eelnõu (458 SE) esimene lugemine. Sven Sesteri sõnavõtt. – <https://stenogrammid.riigikogu.ee/201705171400#PKP-22446> (01.04.2023).

järeldada, et alusvara muutumise korral jätkab osalusoptiooni kolmeaastane periood kulgemist. Kuivõrd seadusega ei ole sätestatud olukordi, kus tuleks seaduses sõnastatud üldreeglist eemalduda ja ooteaeg katkestada, siis võib TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause ajaloolisel tõlgendamise järeldada, et optioonilepingute kolmeaastane tähtaeg jätkab kulgemist alusvara muutuste puhul ning seda ilma kitsendusteta.

1.3. TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause teleoloogiline tõlgendus

Teleoloogilise tõlgendamise kaudu on võimalik tuvastada praeguses hetkes seadusandja tahe. Sellisel meetodil selgitatakse välja antud ajahetkel normi eesmärk ning mõte võttes aluseks kehtiva õiguse ja väärtussüsteemi.³²

Kuigi peale 2017. aasta seadusemuudatust ei ole seadusandja uuesti täiendanud optioonide maksustamisega seonduvaid sätteid, siis võib leida optioonide maksustamisega seonduvat maksuhalduri kodulehel. Kui grammatiline, ajalooline ja süstemaatiline tõlgendusmeetod on pigem poliitiliselt neutraalsed, siis teleoloogilisel tõlgendamisel kaalutakse erinevaid väärtusi ning otsustatakse, milline neis on kaalukam olenevalt konkreetsest hetkest. Normi eesmärk on seotud ka antud hetke poliitiliste suundumustega ning kuigi kohtunikud ja riigiametnikud peavad seadust rakendama sõltumatult, on nad ikkagi seotud teatud poliitiliste eesmärkidega. Kuigi seaduserakendajad ei tohi lähtuda päevapoliitilistest suundumustest, vaid pigem arvestama üldiste poliitiliste põhimõtetega, võib teleoloogilist tõlgendamise meetodit siiski pidada ka mõneti poliitiliseks.³³

Maksukorralduse seaduse³⁴ (MKS) alusel on maksuhalduril õigus anda maksuseaduste selgitamiseks ning tutvustamiseks selgitusi ja juhendeid, mille eesmärk on tagada seaduste ühetaoline kohaldamine. Samuti sätestab MKS § 15 lg 2, et eespool mainitud maksuhalduri selgitused ja juhendid ei ole maksukohustuslasele siduvad. Võttes arvesse, et seadusandja ei ole viimaste aastate jooksul täiendanud ega kommenteerinud TuMS § 48 lg-t 5³ ning maksuhalduri seletuste näol ei ole tegu õiguslikult siduvate seisukohtadega, siis võib siiski tulenevalt teleoloogilise tõlgendamise põhimõtetest võtta arvesse ka MTA kui seaduserakendaja hetke seisukohta osalusoptioonide maksustamisele.

³² Narits, R. Õiguse entsüklopeedia, lk 157.

³³ Ööbik, A. *Nullum crimen nulla poena sine lege* põhimõte ja õiguse tõlgendamise klassikalised meetodid Eesti Riigikohtu praktikas. Magistritöö. Juhendaja *dr. iur.* Mario Rosentau. Tartu: Tartu Ülikool 2016, lk 19.

³⁴ Maksukorralduse seadus. – RT I, 29.12.2022, 30.

MTA on välja toonud, et kolmeaastase tähtajaga optsoonilepingute puhul ei loeta erisoodustuseks optiooni alusvaraks oleva osaluse omandamist ulatuses, mis vastab proportsionaalselt optiooni hoidmise ajale enne seda, kui kogu osalus tööandjas või tööandjaga samasse kontserdi kuuluvas äriühingus võõrandatakse (inglise keeles *full exit*) või töötajal tuvastatakse täielik töövõimetus või ta sureb. Täiendavalt on maksuhaldur toonud välja, et kolmeaastase perioodi jooksul osaluse omandamist ei loeta erisoodustuseks üksnes *full exit* olukordades, st. et osalisele osaluse võõrandamisele erand ei laiene³⁵.

MTA on oma kodulehel eraldi kommenteerinud ka alusvara muutumisega seotud osalusoptioonide maksustamist. Optiooni alusvara muutumise korral arvestatakse kolmeaastast tähtaega esialgse optiooni andmisest arvates, kui alusvara muutub kontserni ümberkorraldamise või ühingu ühinemise, jagunemise või ümberkujundamise tõttu, samuti juhul kui toimub kogu osaluse võõrandamine, st tööandja uus omanik asendab alusvara ning fondiemissiooni tulemusena. Maksuhaldur on eraldi välja toonud, et muude oluliste tingimuste muutumist peetakse sisuliselt uue optsoonilepingu sõlmimiseks, mis toob kaasa 3-aastase tähtaja uue alguse.³⁶ Optsoonilepingute olulisteks tingimusteks³⁷ peetakse optiooni andmise hetke ehk lepingu sõlmimise kuupäeva või tööandja osalusprogrammi tingimustes kokkuleppimise kuupäeva. Samuti optiooni alusvara, alusvara arvu ehk kindlaksmääratud aktsiate arvu või osa nimiväärtust, optiooni täitmishinda ehk kindlaksmääratud aktsia hinda või osa väärtust, optiooni täitmise tähtaega ehk periood, mille möödudes on töötajal võimalik optiooni realiseerida, optiooni täitmise hetk ehk kuupäev millal töötaja saab optiooni vastu alusvara ning optiooni preemia ehk summa, mille töötaja tasub osaluse omandamiseks.

Eelpool toodu ilmestamiseks võib tuua näiteks olukorra, kus AS X sõlmib oma töötajaga 3-aastase ooteajaga optsoonilepingu, mille alusel on iga aktsia täitmishind 1 euro. Kolmeaastase perioodi jooksul aga tõuseb aktsia väärtus oluliselt ning tööandja sooviks aktsia täitmishinda hoida töötajale küll oluliselt soodsamana kui see on turul, kuid siiski tõsta 3 euronit. Selline muutus oleks MTA juhendist lähtuvalt olulise tingimuse (täitmishinna) muutmine. See tähendab, et juhul kui tööandja ja töötaja sõlmivad optsoonilepingu muutmise lepingu, kus muudavad täitmishinda, aga lepivad omavahel kokku, et õigus osalus omandada saabub vastavalt esialgsele lepingule, siis algab maksuvabastuse mõistes kolmeaastane tähtaeg uuesti

³⁵ Osalusoptiooni maksustamine. Osalusoptioonid. MTA. – <https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/osalusoptiooni-maksustamine> (25.02.2023).

³⁶ Osalusoptiooni kolmeaastane tähtaeg. Osalusoptioonid. MTA. – <https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/osalusoptiooni-kolmeaastane-tahtaeg> (25.02.2023).

³⁷ Osalusoptiooni tingimused. Osalusoptioonid. MTA. – <https://www.emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/osalusoptiooni-tingimused> (25.02.2023).

alates optsoonilepingu muutmise lepingu sõlmimise kuupäevast ning olenemata poolte vahel kokku lepitust, ei arvuta maksuhaldur kolmeaastast perioodi esialgse lepingu sõlmimise kuupäevast arvates.

Olukord oleks teisiti, kui AS X sõlmib oma töötajaga 3-aastase ooteajaga optsoonilepingu ning selle perioodi jooksul AS-s X ühendatakse AS-ga Y ning AS Y võtab optsoonilepingud üle ega muuda lepingus ühtegi muud olulist tingimust. Tulenevalt ühingute ühinemisest omandab töötaja tähtaja saabudes AS-s Y osaluse vastavalt optsoonilepingus sätestatud tingimustele. Sellisel juhul oleks MTA juhendi põhjal kõik maksuvabastuse tingimused täidetud ning kolmeaastast perioodi maksuvabastuse mõistes arvestataks alates esialgse lepingu sõlmimisest, mitte näiteks ühinemise kuupäevast.

Praegusel juhul jääb arusaamatuks maksuhalduri seisukoht osas, milles ta ütleb, et optsoonilepingu alusvara muutumine on teatud ulatuses maksuvaba, kuid seda üksnes olukordades kus ei muudeta olulisi tingimusi. Lähtuvalt võimude lahususe põhimõttest, ei tohiks maksuhaldur asuda seadusandja asemel täiendavalt reguleerima osalusoptsoonide maksuvabastuse tingimusi osas, mis ei tulene otseselt seadusest. Riigikohus on märkinud, et kui tegemist on seadusega, mis kuulub nende seaduste hulka, mille vastuvõtmiseks on vaja Riigikogu koosseisu häälteenamust, siis on ka sellest seadusest tulenevat õigust puudutavate otsuste tegemine ning tingimuste kehtestamine seadusandja pädevus, mida ei saa delegeerida täitevvõimule. Samuti ei tohi täitevvõimu otsused sätestada eelpool mainitud õiguse kasutamist, kuivõrd vastupidine oleks võimude lahususe põhimõtte eiramine.³⁸ Osalusoptsoonide maksustamisega seoses on maksuhaldur loonud lisaks seaduses kehtestatud maksuvabastuse tingimustele ka oluliste tingimuste muutmise põhimõtte, mille mittetäitmisel kuulub osalusoptsoon maksustamisele erisoodustusena.

Kuigi varasemalt on õiguskirjanduses leitud, et õigusriigi põhimõtet võib ohustada maksuhalduri poolt maksumaksja kasuks tehtavad tõlgendused, millega sisuliselt muudetakse seadusandja poolt vastu võetud õigusakte³⁹, siis see ei saa olla ainsaks põhjenduseks, miks makshaldur tõlgendab maksuseadusi liialt kitsendavalt maksumaksja kahjuks. Maksuseadused oma olemuselt on piiravad, sest sekkutakse otseselt maksumaksja õigustesse, mistõttu peaksid

³⁸ RKPJKo 3-4-1-1-98 III osa.

³⁹ Jõgi, J. Maksuseaduste tõlgendamine: kas maksumaksja kasuks või kahjuks? – *Juridica* 2017/4, lk 210.

need olema nii selged ja konkreetsed, et seaduse lugeja saaks oma eeldatava maksukohustuse nende alusel välja arvutada.⁴⁰

Alusvara muutus võib kaasa tuua endaga ka olulise tingimuse muutumise, näiteks kui kogu osalus tööandjas võõrandatakse ent uus omanik ei soovi uusi optioonilepinguid sõlmida, vaid võtab kehtivad optioonilepingud üle selliselt, et optioonilepingu alusvara senises tööandjas asendub osalusega äriühingus, mis kogu osaluse tööandjas omandas. Ei saa eeldada, et uue tööandja osa väärtus või aktsia hind on sama, mis varasemal tööandjal. Selline olukord aga tähendab, et kui uus tööandja ei muudaks optioonilepingu alusel omandatava osaluse arvulist suurust, siis võiks tekkida olukord, kus töötaja omandab kolmeaastase perioodi lõpus oluliselt suurema või väiksema rahalise väärtusega osaluse kui oleks seda teinud eelmises tööandjas.

Ühe sellise näitena võiks tuua juhtumi, kus AS X sõlmib oma töötajatega optioonilepingud, mille alusel on töötajatel õigus omandada kolme aasta möödumisel 100 aktsiat, sealjuures on iga aktsia turuväärtus 50 eurot. Kolmeaastase ooteperioodi ajal aga võõrandatakse kogu osalus AS-le Y, kelle iga aktsia väärtus on 350 eurot. AS Y soovib töötajatele vastu tulla ja jätkata juba olemasolevate optioonilepingutega, kuid muuta lepingut selliselt, et töötajad omandaks osaluse AS-is Y, mitte AS-is X. See aga tähendab, et juhul, kui töötajad omandaks kolmeaastase perioodi lõppedes igakuks 100 AS-i Y aktsiat, oleks töötajate poolt saadava hüve turuväärtuseks 35 000 eurot, mitte 5000 eurot nagu oleks olnud AS-i X aktsiaid omandades.

Maksuhalduri seisukoht eelpool toodud näite olukorras on ajas muutunud. Varasemalt on MTA võtnud seisukoha, et alusvara muutusega võib muutuda optiooni väärtus, ent väärtpaberite arv peab jääma samaks. Selle seisukoha järgi ei ole oluline osaluse suurus protsentuaalselt ega osaluse väärtus, sest uus äriühing võib erineda esialgse optioonilepingu sõlminud ühingust, aga kui asuda muutma optioonilepingu olulisi tingimusi, siis tuleb arvestada, et maksuvabastuse kolmeaastane ooteaeg algab uuesti.⁴¹ Hilisemas seisukohas on aga maksuhaldur muutnud oma eelnevat seisukohta ning toonud välja, et *full exit* olukorras võib alusvara vahetamisel muuta ka teisi olulisi tingimusi, näiteks aktsiate arvu ja osa nimiväärtust, kui eesmärgiks on tagada töötajale alusvara vahetumisel hüve väärtuse säilimine. Sealjuures võib väärtuse hindamise meetodi valida maksumaksja ise ning MTA sellele erilisi tingimusi

⁴⁰ Lehis, L. Eesti maksuseaduste kommentaarid 2021, lk 10.

⁴¹ K.Künnapas ja MTA. Tallinn, 21.12.2017 (kirjavahetus autori valduses).

sätestanud pole. Sellises olukorras jätkaks maksuhalduri hinnangul esialgne kolmeaastane tähtaeg kulgemist.⁴²

Oluline on siinkohal aga võtta arvesse ka asjaolu, et seadusandja eesmärk optsioonidele kolmeaastase ooteperioodi sätestamisega oligi vältida töötajatele võrreldes esialgses optsioonilepingus sätestatuga täiendava hüve andmist maksuvabalt. Samuti on optsiooniprogrammid tähtis osa tööandjate motivatsioonipaketist, mis tähendab, et juhul, kui AS-i Y poolne optsioonilepingute korrigeerimine tooks kaasa täiendava kolmeaastase ooteperioodi maksuvabastuse saamiseks, siis võib see olla hoopis töötajate motivatsiooni alandava mõjuga. Sarnane oleks olukord ka juhul, kui AS Y sooviks tõsta omandatavate aktsiate arvu seetõttu, et AS Y aktsia on väärt üksnes 20 eurot ning töötaja omandaks ooteaja lõppedes osaluse, mis on väärt ainult 2000 eurot.

Maksuhaldur ega seadusandja ei ole avalikult kättesaadavates materjalides täpsustanud, kas alusvara muutumine tohib seisneda üksnes selles, et muutub ühing, milles osalus omandatakse või võib maksumaksja muuta alusvara muutumisest tingituna ka omandatava osaluse väärtuse või täitmishinda. Eelmistes lõikudes kirjeldatu põhjal nähtub, et MTA seisukohad oluliste tingimuste muutmise põhimõtte osas on ajas muutunud. Seega saab läbi teleoloogilise tõlgendamise jõuda arusaamale, et kolmeaastane tähtaeg ei ole absoluutne ning võib alusvara muutumise korral ka katkeda.

1.4. TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause süstemaatiline tõlgendus

1.4.1. Erisoodustuse olemus

Süstemaatilise tõlgendamise kaudu selgub normi mõte seoses teiste normidega või reguleerimisaladega. Läbi sellise tõlgendamise leitakse normile koht õiguse süsteemis ja kindlas valdkonnas.⁴³ Ükski norm ei saa ammendavalt väljendada oma rakendamise tingimusi, mis tähendab, et üksiku normi tõlgendamisel tekkivate probleemide korral tuleb normi vaadata tuumpõhimõtete ehk üldise süsteemi taustal.⁴⁴

TuMS §-s 48 on sätestatud erisoodustuse definitsioon ning maksustamise põhimõtted. TuMS § 48 lg 3 alusel on erisoodustuseks igasugune kaup, teenus, loonustasu või rahaliselt hinnatav

⁴² Maksu- ja Tolliameti vastus selgitustaotlusele 09.06.2021. (Selgitustaotluse vastus autori valduses.)

⁴³ Narits, R. Õiguse entsüklopeedia, lk 154.

⁴⁴ Jõgi, J. Maksuseaduste tõlgendamine: kas maksumaksja kasuks või kahjuks, lk 207.

soodustus, mida tööandja⁴⁵ annab töötajale⁴⁶ seoses tema töö- või teenistussuhtega, juhtimis- või kontrollorgani liikmeks olekuga või pikaajalise lepingulise suhtega, olenemata erisoodustuse andmise ajast. Erisoodustuseks loetakse nii tööandja kui ka tööandjaga samasse kontserni kuuluva äriühingu poolt töötajale antud hüve.

Erisoodustus peab olema seotud isikutevahelise töösuhtega, see tähendab, et hüve antakse vastutasuna kas juba tehtud või tulevikus tehtava töö eest. Hüve võib olla antud ka enne või pärast töösuhet, ent hüve andmise põhjuseks peab olema töösuhe TuMS § 48 lg 3 mõistes. Erisoodustuse andjaks ei pea ilmingimata olema töötaja otsene tööandja, erisoodustus võib olla antud ka samasse kontserni kuuluva teise äriühingu poolt. Sealjuures on erisoodustuse maksjateks eranditult kõik tööandjad, sh füüsilisest isikust tööandjad ning riigi- ja omavalitsusasutused.⁴⁷ Nii laialdase maksustamise eesmärgiks on eelkõige tagada rahalises ja mitterahalises vormis palgatulu saavate isikute võrdne kohtlemine ning maksudest kõrvalehiilimise vältimine⁴⁸.

Erisoodustuse näol on tegemist rahaliselt hinnatava hüvega, mida töötaja peaks tavaolukorras tegema oma maksustatud palga arvelt ning millest kasu saab eelkõige töötaja. Kui töötaja kompenseerib talle antud hüve või annab tööandjale samaväärse hüve vastu, siis ei ole tegemist erisoodustusega TuMS § 48 mõistes.⁴⁹ Kuivõrd „rahaliselt hinnatav hüve“ on määratlemata õigusmõiste, siis tuleb selle sisustamisel arvesse võtta kõiki konkreetse juhtumi asjaolusid. Sellest tulenevalt, kuna erisoodustus on levinud nähtus, siis tuleb maksustamisel arvestada ka proportsionaalsuse ja mõistlikkuse põhimõtet, tööandjale ei tohiks panna ülemäära koormavaid kohustusi, eriti juhul, kui tööandja vara kasutatakse isiklikul eesmärgil nii ebaolulises mahus, et sellega ei kaasne tööandjale märkimisväärseid täiendavaid kulusid.⁵⁰

⁴⁵ TuMS § 48 lg 2 kohaselt on tööandjaks erisoodustuse mõistes residendist juriidiline või füüsiline isik, samuti riigi- või kohaliku omavalitsusüksuse asutus ning mitteresident, kellel on Eestis püsiv tegevuskoht (§ 7) või kellel on Eestis töötajad.

⁴⁶ TuMS § 48 lg 3 sätestab, et töötajaks erisoodustuse maksustamise kontekstis on töölepingu alusel töötav isik, ametnik (§ 13 lõige 1), juhtimis- või kontrollorgani liige (§ 9), samuti füüsiline isik, kes müüb tööandjale kaupu pikema aja jooksul kui kuus kuud. Töötajaks lõike 1 tähenduses loetakse ka töövõtu-, käsundus- või muu võlaõigusliku lepingu alusel töötavat või teenust osutavat füüsilist isikut.

⁴⁷ Lehis, L. Eesti maksuseaduste kommentaarid 2021, lk 78-79.

⁴⁸ Lehis, L. Maksuõigus. Tallinn: Juura 2012, lk 212.

⁴⁹ Lehis, L. Eesti maksuseaduste kommentaarid 2021, lk 78-79.

⁵⁰ Lehis, L. Maksuõigus, lk 212-213.

1.4.2. Erisoodustuse maksustamise põhimõtted

Erisoodustus maksustatakse tulu- ja sotsiaalmaksuga ning tööandjad deklareerivad antud erisoodustusi igakuiselt tulu- ja sotsiaalmaksu deklaratsiooni (TSD) lisal 4. Kuivõrd erisoodustuse maksustamise eesmärgiks on rahalises ja mitterahalises vormis palgatulu saavate isikute võrdne kohtlemine, siis tuleb vastavalt Sotsiaalmaksuseaduse⁵¹ (SMS) § 2 lg 1 p-s 7 sätestatule sotsiaalmaksu arvestamisel erisoodustuse hinnale tulumaks juurde liita ning saadavalt summalt ka sotsiaalmaks tasuda.

TuMS § 48 lg 7 alusel lähtutakse erisoodustuse hinna määramisel üldjuhul erisoodustusena antud kauba või teenuse turuhinnast. Erisoodustuse hinna määramise kord on kehtestatud rahandusministri sellesisulise määrusega⁵². Vastavalt erisoodustuse maksustamise põhimõtetele ja TuMS § 48 lg-s 5³ sätestatule ei loeta osalusoptiooni maksustamise hetkeks optiooni andmist ehk optioonilepingu sõlmimist, vaid optiooni täitmist ehk hetke millal töötaja kasutab optioonist tulenevat osaluse omandamise õigust ja saab optiooni vastu alusvara.

Lähtuvalt erisoodustuse olemusest maksustatakse erisoodustusena üksnes täiendavat hüve, mille töötaja saab tulenevalt oma töösuhtest. TuMS § 48 lg 4 p 11 sätestab, et erisoodustus on muu hulgas tööandja antud osalusoptiooni võõrandamisel või optiooni alusvaraks oleva osaluse omandamisel saadud tulu, arvestades lõikes 5³ sätestatut. Johtuvalt osalusoptioonide maksustamise põhimõttest maksustatakse erisoodustusena osalusoptiooni kaudu osaluse omandamist juhul, kui ei ole täidetud kõik TuMS § 48 lg-s 5³ nimetatud maksuvabastuse tingimused. Juhul, kui erisoodustuseks on osalusoptiooni võõrandamisel saadud tulu, mis tähendab, et osalusoptiooni saaja on võõrandanud oma osalusoptiooni enne seda, kui ta oleks saanud kasutada optioonilepingust tulenevat õigust omandada tööandjas või samasse kontserni kuulavas ettevõttes osalus. Sellisel juhul loetakse erisoodustuse hinnaks osalusoptiooni turuhinna ja tööandjale makstud optioonipremia vahe⁵³. Optioonipremia näol on tegemist lepingus kokkulepitud summaga, mille töötaja tasub optiooni saamiseks tööandjale, optioonipremia ei ole kohustuslik ning pooled saavad valida, kas töötaja saab optioone ilma igasuguse täiendava tasu maksmiseta. Kui töötaja ei ole tööandjale optioonipremiat maksnud, loetakse erisoodustuse hinnaks osalusoptiooni turuhind.

⁵¹ Sotsiaalmaksuseadus. – RT I, 11.01.2023, 7.

⁵² Erisoodustuse hinna määramise kord. Rahandusministri määrus nr 2, vastu võetud 12.01.2011. – RT I, 22.12.2017, 7.

⁵³ Samas, § 7 lg 1.

Juhul, kui erisoodustuseks on osalusoptiooni alusvaraks oleva osaluse omandamisel saadud tulu, siis on erisoodustuse hinnaks osaluse turuhinna ja realiseerimishinna vahe, millest on maha arvatud makstud optioonipremia⁵⁴. Erisoodustus kuulub sellisel kujul tasumisele näiteks, siis kui töötaja omandab osaluse enne kolme aastase tähtaja möödumist.

Osalusoptioonide puhul on maksuvabastuse tingimused, sh kolmeaastane tähtaeg, kehtestatud maksuvabastuse kuritarvitamise vähendamiseks, mille mittejärgimine toob kaasa antud hüve maksustamise erisoodustusena. Osalusoptioonide maksustamise sätetest nähtub, et maksuhaldur on püüdnud vältida olukordi, kus läbi erinevate optioonilepingu tingimuste muutmise antakse töötajale suurem hüve kui oli esialgu kokku lepitud ning välditakse maksude maksmist tööandja tasemel. Samuti tuleks osalusoptioonide maksustamisel võtta arvesse, et optioonilepingute oluliste tingimuste muutmise põhimõtte ei tulene otseselt TuMS § 48 lg-st 5³ ega seaduseelnõu seletuskirjast, vaid on pigem maksuhalduri poolt lisatud täiendav tingimus, mille täitmist maksuvabastuse rakendamisel hinnatakse.

Võttes arvesse eespool märgitud eesmärke, tuleks läbi erisoodustuse maksustamise põhimõtte igat alusvara muutumist ja täiendava hüve saamist analüüsida eraldiseisvalt ning mitte lähtuda üksnes alusvara või optioonilepingu oluliste tingimuste muutumise põhimõttest. Seda eelkõige juhul, kui kõiki maksuvabastuse tingimusi on järgitud ent alusvara muutub enne kolmeaastase perioodi lõppu ning seetõttu muudetakse ka optioonilepingu olulisi tingimusi. Optioonilepingu oluliste tingimuste muutmine näiteks aktsiate arvu suurenemise või vähenemise läbi ei pruugi olla täiendava hüve andmine, vaid hoopis tööandja poolne püüe garanteerida töötajale sama suures ulatuses osaluse saamist nagu oli poolte vahel esialgselt kokku lepitud. Sellises olukorras ei oleks proportsionaalne väita, et optioonilepingu tingimuste muutmise kaudu on töötaja saanud täiendava hüve, mis peaks kaasa tooma uue kolmeaastase tähtaja alguses selleks, et rakenduks maksuvabastus. Samas ei ole välistatud vastupidise olukorra tekkimine, kus alusvara vahetumine toobki kaasa täiendava hüve saamise, mis peaks erisoodustuse maksustamise põhimõtetest lähtuvalt algatama kolmeaastase tähtaja kulgemise uuesti.

Oluliste tingimuste muutmise põhimõtte rikkumisel tuleks arvesse võtta ka üldisi erisoodustuse maksustamise põhimõtteid, mille kohaselt maksustatakse töötajale antud täiendavat hüve ning osalusoptioonidele seadusandja poolt piirangute seadmise eesmärke, milleks on vältida maksuvabastuse kuritarvitamist. Juhul, kui kogu osaluse võõrandamisel korrigeerib uus

⁵⁴ Samas, § 7 lg 2.

tööandja saadava osaluse nimiväärtust selliselt, et hüve väärtus jääb samaks, mis see oleks olnud varasemas tööandjas, siis ei ole töötaja saanud optioonilepingu alusel täiendavat hüve. Võiks argumenteerida, et juhul, kui eksisteerib eelmises alapeatükis kirjeldatud olukord (AS X kogu osaluse võõrandamine AS-le Y) ning uue tööandja aktsia on väärt oluliselt rohkem, kui varasemal tööandjal, siis sellisel juhul on töötaja ka oluliselt soodsamas olukorras võrreldes sellega, kus ta oleks olnud kui osalust varasemas tööandjas ei oleks võõrandatud. Seega tuleks olulise tingimuse muutmise korral, näiteks saadava osaluse nimiväärtuse korrigeerimisel, analüüsida täiendava hüve saamist. Vastasel juhul võib tööandja sattuda täiendava valiku ette, kas anda töötajale oluliselt suurema väärtusega hüve kui esialgselt oli osapoolte vahel kokku lepitud või muuta lepingut ning alгатada seeläbi uus kolmeaastane ooteperiood.

Märkimisväärne on ka asjaolu, et MTA on seni olnud seisukohal, et optioonilepingu alusvara ei saa olla määratud protsendina osakapitalist. Selliselt oleks töötajal vaatamata osakapitali muutustele õigus optiooni realiseerimisel saada varasemalt kindlaksmääratud protsent kogu osakapitalist (nt 1%). Maksuhalduri senised põhjendused tuginevad eelkõige sellele, et osalusoptiooni alusvara peab olema piisavalt määratletud, see tähendab nii osa suurust või aktsiate arvu ning realiseerimishinda. Vastasel korral võib vahepealsel perioodil osakapitali suurendamise tulemusel töötaja saada täiendava hüve.⁵⁵ Johtuvalt MTA enda selgitustest, et osaluse suuruse protsentuaalne määramine võib kaasa tuua töötaja poolt täiendava hüve saamise optioonilepingu lõppedes, võiks sarnast praktikat rakendada ka oluliste tingimuste muutmise põhimõtte korral ning hinnata, kas töötaja on tegelikult saanud täiendava hüve või mitte.

Veelgi enam, eelpool mainitud seisukohta toetab ka Riigikohtu poolt varasemalt rõhutatu, et seadusandja tahe ei saa olla suunatud teadlikult ebamõistliku ja ebaõiglase regulatsiooni kehtestamisele⁵⁶. Seega, kui seadusandja soov oli piirata osalusoptiooni maksuvabastuse kuritarvitamist ning seeläbi töötajatele maksuvabalt täiendava hüve andmist, oleks üksnes õiglane viia läbi täiendava hüve saamise kontroll ka osalusoptiooni oluliste tingimuste muutmise korral, mitte rakendada automaatselt uue kolmeaastase tähtaja algust.

Maksustamise loogikast lähtuvalt võiks teatud tingimuste mittetäitmisel öelda, et töötaja on saanud hüve, mis peaks kuuluma maksustamisele. Seda näiteks juhul, kui osalus tööandjas või tööandjaga samasse gruppi kuuluvas ettevõttes asendub kolmanda ettevõtte osalusega, mis ei oma tööandja kontserniga ühtegi seost. Eelnevale tuginedes saab väita, et TuMS § 48 lg 5³

⁵⁵ Kolts, T. Praktikast levinud maksuõiguslikud vead, mis on seotud töötajate osalusoptioonidega. – Delfi ärileht 17.03.2023.

⁵⁶ RKHKo 3-3-1-54-02 p 12.

neljanda lause süstemaatilisel tõlgendamisel ei ole kolmeaastase tähtaja kulgemine alusvara muutumisel absoluutne ning tähtaja kulgemist tuleks analüüsida iga alusvara muutumise olukorras eraldiseisvalt, hinnates uue tähtaja algust läbi täiendava hüve saamise, mitte oluliste tingimuste muutmise põhimõtte.

2. OPTSIOONILEPINGU ALUSVARA MUUTUMINE LÄBI ÜHINGUÕIGUSLIKE MUUDATUSTE

2.1. Osa- ja aktsiakapitali suurendamine

2.1.1. Osa- ja aktsiakapitali suurendamine sissemaksega

Kaks enamlevinud ühingu vormi on osaühing ning aktsiaselts. Osaühing on kujundatud õiguslikuks vormiks väikese ja suletud kapitaliühingu jaoks, samas kui aktsiaselts on sobiv vorm suurele ja avatud kapitaliühingule⁵⁷. Osaühing on mõeldud äritegevuseks lihtsamas, mugavas ja kättesaadavamas vormis. Nende kahe kapitaliühingu peamised erinevused on kapitali miinimumnõude määr, osa ja aktsia kohta käivad reeglid, kohustuslike juhtimistasandite erinevus ja osanike ning aktsionäride pädevuse erinevused.⁵⁸

Osalusoptsioone annavad välja nii oma tegevusega alustavad kui ka juba turul tuntud ettevõtted, mis tähendab, et osalusoptsioonilepingu alusvaraks võib olla nii osaühingus kui aktsiaseltsis omandatav osalus. Optsioonilepingute alusvaraks on osalusoptsiooni andnud ühingus või sellega samasse gruppi kuuluvas ühingus omandatav osalus. Olenevalt ühingu vormist peaks osalusoptsiooni lepingu tulemusel saama töötajast kindlaksmääratud tähtaja möödumisel kas ettevõtte osanik või aktsionär. Kuigi optsioonilepingu sõlmimisel lepivad osapooled kokku omandatava osa suuruses või väärtuses, siis on võimalik, et optsioonilepingu sõlmimise ning osaluse reaalse omandamise vahele jääval perioodil toimuvad ühingus muudatused, mis mõjutavad ka optsioonilepingu alusel omandatava alusvara omadusi.

Osaühingu poolt osanikele väljalastavatest osadest tekib osakapital, mille moodustamise kaudu toimub osaühingu finantseerimine osanike poolt. Kuni 2023. aasta veebruarini kehtinud äriseadustiku⁵⁹ (ÄS) § 136 sätestas, et osaühingu osakapital peab olema vähemalt 2500 eurot, käesoleva aasta veebruarist kehtima hakanud ÄS⁶⁰ §-s 136 on kohustusliku osakapitali suurus 1 eurosent.

⁵⁷ RKTko 3-2-1-141-14 p 38.

⁵⁸ Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M. Ühinguõigus I. Tallinn: Juura 2015, lk 90.

⁵⁹ Äriseadustik. – RT I, 31.11.2022, 7.

⁶⁰ Äriseadustik. – RT I, 23.12.2022, 33.

Aktsiakapital on aktsiatega kaetud kapital, mis tekib aktsionäride poolt tehtud sissemaksetest. Kui kehtiva seaduse alusel alandati osakapitalile kehtestatud miinimummäära nõuet, siis aktsiaseltsi puhul peab aktsiakapital olema vähemalt 25 000 eurot⁶¹. Sarnaselt osäühingule, peab ka aktsiaseltsi asutamisel olema aktsiakapitali sissemakse tasutud enne aktsiaseltsi äriregistrisse kandmise avalduse esitamist.⁶²

Peale äritegevusega alustamist võib selguda, et esialgselt põhikirjaga määratud osakapitali suurus ei ole enam piisavalt suur ühingu edasises tegevuses, sageli tuleb osakapitali suurendamist ette tegevusmahu suurenemisel või uute tegevuste käivitamisel. Osäühingu võib finantseerida nii omakapitaliinvesteeringute kui ka laenukapitali kaudu. Küll aga tuleb tähele panna, et laenukapitali kaasamiseks on üldjuhul vajalik, et ettevõtte osanikud oleks ise piisavas ulatuses ühingusse panustanud selliselt, et ühingu osakapitali võiks lugeda teatud mõttes võlausaldajale tagatiseks. Sealjuures on laenukapitali kaasamisel omakapitali taastamine osanikele keelatud. Eelnevast tulenevalt võib laenukapitali kaasamiseks olla vajalik ka osakapitali suurendamine.⁶³

Kuivõrd osa- ja aktsiakapitali suurendamise reeglid on suures ulatuses samasugused, siis põhinevad edasised näited ning olukorra selgitused üksnes osakapitali näitel. Osakapitali võib suurendada nii täiendava sissemaksega kui ka ilma selleta. Osakapitali suurendamine sissemaksetega on õigustatud vaid juhul, kui ühingul on tegelik täiendava omakapitali vajadus. Osakapitali suurendamiseks on vajalik, et osanikud teeksid sellesisulise otsuse ning juhul, kui osakapitali suurendamine ei ole suunatud senistele osanikele, tuleb koos osanike otsusega välistada ka seniste osanike märkimiseesõigus selleks, et uusi osasid saaksid märkida uued, kolmandatest isikutest osanikud. Kui osakapitali suurendamisel osanike ring ei muutu, siis toimub kapitali suurendamine osade nimiväärtuste suurendamisega või uute, eriliigiliste osade välja laskmisega. Kui osanike ringi kaasatakse kolmandaid isikuid, siis võib toimuda osade emissioon ka neile. Juhul, kui uued osad lastakse välja kolmandatele isikutele, siis tuleb osakapitali suurendamise otsuses välja tuua isikud, kellele uued osad välja lastakse. Isikuid võib määrata nimeliselt või ka muude tunnuste alusel. Juhul, kui osasid võivad märkida kõik, tuleb see osakapitali suurendamise otsuses eraldi välja tuua.⁶⁴ Osakapitali suurendamise otsuses tuleb välja tuua, kui palju ja millal osa eest tasutakse ning kas tasutakse rahalise või mitterahalise sissemaksega. Kui osa eest tasutakse ülekursiga, tuleb eraldi välja tuua ülekursi suurus. Ka

⁶¹ ÄS § 222.

⁶² Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M. Ühinguõigus, lk 433.

⁶³ Samas, lk 285.

⁶⁴ Samas, lk 286 jj.

osakapitali suurendamisel eeldatakse rahaga tasumist, mitterahalise sissemakse korral peab otsuses olema mainitud konkreetne sissemakse ese.⁶⁵

Juhul, kui ühingu osakapitali suurendamine toimub läbi sissemakse tegemise, siis osaühingu puhul suureneb ettevõtte osakapital, aga see ei too automaatselt kaasa optioonilepingus sätestatud osa nimiväärtuse tõusu. See tähendab, et kui optioonilepingu sõlmimise hetkel oli OÜ X osakapital 10 000 eurot ning optioonilepingus sätestatud osa nimiväärtus oli 500 eurot, siis oleks töötaja omandanud ooteaja lõppedes esialgselt osakapitalist 5%. Olukorras, kus OÜ X teeb täiendava osakapitali sissemakse summas 20 000 eurot suureneb osakapital 30 000 euroni ning esialgse optioonilepingu alusel omandatav osalus väheneks 5%-lt 1.667%-ni. On vaieldav, kas töötaja peaks kasu saama täiendavatest osakapitali sissemaksetest, ent kui hinnata seda töötaja vaatepunktist, siis olukorras, kus OÜ X oleks varasema osakapitali alusel jaganud dividende summas 500 000 eurot, oleks töötajal õigus olnud sellest 5%-le ehk 25 000 eurole. Samas, kui OÜ X jagab samas summas dividende aga on omakapitali suurendanud ilma optioonilepingus osa nimiväärtust muutmata, on töötajal õigus üksnes 8 335 eurole.

Eelpool välja toodud näite korral võib argumenteerida selle üle, kas sellise alusvara muutumise korral tuleks asuda optioonilepingus osa nimiväärtust muutma. Juhul, kui tööandja otsustab seda teha ja korrigeerida osa nimiväärtus selliselt, et ka uue osakapitali korral moodustaks osa nimiväärtus 5% osakapitalist, siis oleks oluliste tingimuste muutmise põhimõtte alusel tegemist sisuliselt uue lepinguga ning kolmeaastane periood maksuvabastuse saamiseks hakkaks uuesti jooksma. Hüve teooria kohaselt omandaks töötaja ooteaja lõppedes 500 eurose nimiväärtusega osa asemel 1 500 eurose nimiväärtusega osa ehk oleks osa nimiväärtuse mõistes saanud küll täiendava hüve ent samas ei oleks töötaja kasumi jagamise hetkel paremas olukorras, sest endiselt oleks tal õigus 5%-le jagatavast kasumist. Arvestades, et ettevõtluse peamine eesmärk ei ole mitte suure nimiväärtusega osa omamine vaid võimalikult suure kasumi teenimine, võiks hüve teooria korral lähtuda töötaja positsioonist kasumi jagamise hetkel mitte osa nimiväärtusest.

Maksuhaldur on arvamusel, et osakapitali suurendamine kolmeaastase tähtaja jooksul läbi täiendavate sissemaksete ei ole iseenesest alusvara muutumise olukord, mis tooks automaatselt kaasa kolmeaastase tähtaja muutumise, aga tööandja poolne optioonilepingu muutmine selliselt, et töötaja omandaks protsentuaalselt kolmeaastase perioodi lõpus sama suure osaluse nagu ta oleks omandanud ilma osakapitali suurendamiseta toob oluliste tingimuste muutmise

⁶⁵ Samas, lk 288.

teooria alusel kaasa kolmeaastase tähtaja uue alguse. Seega nähtub sellise alusvara muutumise korral maksuhaldur oluliste tingimuste muutmise teooriast. Samas võiks maksuhalduri varasema selgitustaotluse vastuse põhjal argumenteerida, et kuna on toimunud alusvara muutus ning tööandja optsoonilepingu oluliste tingimuste muutmise eesmärk on tagada töötajale alusvara muutmise korral hüve väärtuse säilimine⁶⁶, siis oleks hüve teooriast lähtudes võimalik argumenteerida, kuivõrd kasumi jagamise hetkel ei ole töötaja paremas positsioonis, kui ta oleks olnud alusvara suurenemiseta, siis peaks kolmeaastane tähtaeg jätkama kulgemist alates esialgse lepingu sõlmimise kuupäevast.

2.1.2. Osa- ja aktsiakapitali suurendamine fondiemissiooni teel

Lisaks osakapitali täiendavatele sisse maksetele on võimalik läbi fondiemissiooni osakapitali suurendada omakapitali arvelt täiendava sisse makseta. Fondiemissiooni kaudu ei kaasata äriühingusse mitte uusi investeeringuid, vaid toimub omakapitali ümberkorraldamine. Seda võib läbi viia näiteks juhul, kui ühing tahab käibes näidata ennast suurema osakapitali kaudu krediitdivõimelisema ja usaldusväärsemana. Kuivõrd fondiemissioon toimub omakapitali arvelt ilma täiendavate sisse makseteta, siis on sisuliselt tegemist raamatupidamisliku toiminguga, milles suurendatakse osakapitali sama palju kui vähendatakse omakapitali bilansirida. Võttes arvesse, et ühingusse sisse makseid ei tehta, jääb ühingu vara ja bilansimaht samaks mis varasemalt.⁶⁷

Fondiemissiooni korral ei toimu osade märkimist, vaid iga senise osaniku osa suureneb võrdeliselt osa nimiväärtusega. Otsus, mille järgi suureneksid osanike osad ebaoproportsionaalselt, on tühine, sest fondiemissiooni korras suurenevad kõigi osad automaatselt ning suurenemine ei ole seotud üksikute osanike tahteavaldusest.⁶⁸ MTA on oma kodulehel avaldatud juhendis toonud välja, et juhul, kui alusvara muutub fondiemissiooni tulemusel, arvestatakse kolmeaastast tähtaega esialgse optiooni andmisest arvates. Oma seisukohta on nad põhjendanud sellega, et kuivõrd fondiemissioon viiakse läbi omakapitali arvel täiendavaid sisse makseid tegemata, siis on sisuliselt tegemist omakapitali ümberkorraldamise ja raamatupidamisliku toiminguga. Osa- või aktsiakapitali suurendamine

⁶⁶ Maksu- ja Tolliameti vastus selgitustaotlusele 09.06.2021. (Selgitustaotluse vastus autori valduses.)

⁶⁷ Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M. Ühinguõigus, lk 290.

⁶⁸ Samas, lk 291.

väheneb samaaegselt omakapitali bilansirida, mille arvelt fondiemissioon läbi viiakse ning ühingu vara ja bilansimaht selle tulemusel tegelikult ei muutu.⁶⁹

Kuivõrd fondiemissiooni korral võib alusvara muutuda ning sealhulgas suureneb iga osaniku osa automaatselt võrdeliselt tema osa nimiväärtusega, siis on selles olukorras MTA lähtunud hüve teooriast ning lubanud nii alusvara kui ka osa nimiväärtuse muutumist ilma kolmeaastase tähtaja uue alguseta. Seega, võrreldes omavahel kahte osakapitali suurendamise võimalust, nähtub, et töötajad, kelle tööandja otsustab osakapitali suurendada läbi fondiemissiooni on paremas olukorras võrreldes nendega, kelle tööandja suurendab osakapitali läbi reaalse sissemakse. Näitena võib kasutada eelmises alapeatükis toodud olukorda, kus OÜ X suurendab osakapitali 10 000 euro pealt läbi reaalse sissemakse 30 000 euroni, kuid OÜ Y suurendab osakapitali 10 000 eurolt läbi fondiemissiooni 30 000 euroni ning mõlemal juhul on ettevõtte sätestanud sõlmitud optioonilepingutes osa nimiväärtuseks 500 eurot. OÜ X töötajate osa nimiväärtust ei saa muuta ilma kolmeaastast maksuvabastuse ooteaja uue alguseta ning lõppastmes omab töötaja OÜ-s X 5% asemel 1.667%, kuid OÜ Y töötajate osa nimiväärtus suureneb automaatselt 500 eurolt 1 500 euroni ning nemad omavad OÜ-s Y, olenemata osakapitali suuruse muutumisest, siiski 5%.

Maksuhaldur võiks selliste osakapitali suurendamiste puhul lähtuda ühesugustest teooriatest ning hinnata töötaja poolt saadava hüve reaalselt suurust. Juhul, kui eelistada ühte osakapitali suurendamise olukorda teisele üksnes seetõttu, et fondiemissiooni korral ei suurene tegelikkuses ühingu vara ja bilansimaht, siis võib suure osakapitali sissemakse korral tekkida olukord, kus töötaja omab optioonilepingu alusel oluliselt väiksemat osalust tööandjas kui oli esialgselt osapoolte vahel kokku lepitud. See tähendab, et ka dividendide jagamisel võib töötaja olla positsioonis, kus optiooniprogrammi mõte motiveerida töötajat panustama pikaajalisemalt ettevõtte arengusse ja kasvu, ei täida enam oma eesmärki, sest saadavate dividendide hulk on niivõrd väike.

2.1.3. Osa- ja aktsiakapitali tingimuslik suurendamine

Osakapitali suurendamine võib toimuda ka tingimuslikult. Sellist võimalust kasutatakse olukorras, kus osakapitali soovitakse tulevikus suurendada, kuid otsuse tegemise hetkel ei ole teada, kas osakapitali suurendamine toimub või mitte. Tegemist on osakapitali suurendamise

⁶⁹ Osalusoptiooni kolmeaastane tähtaeg. Osalusoptioonid. MTA. – <https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/osalusoptiooni-kolmeaastane-tahtaeg> (01.04.2023).

erivormiga, mis toimub küll sissemaksete kaudu, kuid mis viiakse lõplikult läbi vaid juhul, kui kolmas isik kasutab õigust omandada osa, mis ühing on lubanud talle välja lasta.⁷⁰

Osakapitali tingimuslikku suurendamist võib kasutada, kui osaühing on lasknud välja vahetusvõlakirju, või on andnud osa märkimise optsiooni osaühingu või sellega seotud äriühingu juhtorgani liikmetele või töötajatele või muudele ühinguga seotud isikutele ning koondumise ettevalmistamiseks.⁷¹

Vahetusvõlakirja näol on tegemist võlakirjaga, mis annab selle omanikule õiguse vahetada see osa vastu. Selline võlakiri väljastatakse isikule, kes annab ühingule laenu, kuid kes näiteks laenu andmise hetkel veel ei tea, kas ta soovib laenu sissenõutavaks muutumise hetkel laenusumma tagastamist või laenu suurusele vastava osaluse omandamist. Vahetusvõlakirja väljalaskmisel tuleb määrata nende nimiväärtus ja vähemalt nimiväärtus tuleb tasuda nende eest ka võlakirja väljalaskmisel. Vahetusvõlakirja on võimalik välja lasta ka ülekursiga.⁷²

Osakapitali tingimuslik suurendamine optsiooni vastu on osa märkimise optsioonileping, mis annab optsiooni saajale õiguse märkida osa, tulevikus sõlmitud lepingu tingimustel. Ühinguõiguslikult on märkimisoptsioone võimalik väljastada vaid osaühingu või sellega seotud äriühingu juhtorgani liikmetele või töötajatele või muudele osaühinguga seotud isikutele. Juhtorgani liikmetele ja töötajatele võib osa omandamise optsioon olla osa nende motivatsioonipaketist. Kuivõrd märkimisoptsiooni omajal peab olema võimalik ka tulevikus reaalselt osi märkida, peab ka osakapitali suurendama selliselt, et see oleks võimalik. See omakorda tähendab, et optsiooni väljalaskmisel peab otsustama ka tulevikus toimuva osakapitali suurendamise.⁷³

Viimase võimalusena võib osakapitali tingimuslikult suurendada koondumise ettevalmistamiseks. Sealjuures mõistetakse koondumise all igasuguste seoste loomist kahe või enama ühingu vahel olenemata sellest, kas nad jäävad tegutsema iseseisvalt või mitte. Sellist osakapitali suurendamist võidakse kasutada näiteks kahe ühingu ühendamisel selleks, et suurendada ühendatava ühingu osanike või aktsionäride kindlust.⁷⁴

Võttes arvesse, et tingimusliku osakapitali suurendamise näol ei ole tegemist osakapitali reaalse muutmisega ega seetõttu ka alusvara muutumisega, siis ei tohiks ka optsioonilepingu alusel

⁷⁰ Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M. Ühinguõigus I, lk 293.

⁷¹ Samas.

⁷² Samas, lk 294.

⁷³ Samas.

⁷⁴ Samas.

omandatava osaluse suurus olla mõjutatud tingimuslikust muutmisest. Seega juhul, kui tööandja otsustab töötaja optsioonilepingu tingimusi muuta tulenevalt osakapitali tingimuslikust suurendamisest, siis tuleks lähtuda oluliste tingimuste muutmise teooriast, mis toob kaasa kolmeaastase ooteaja uue alguse.

2.2. Osa- ja aktsiakapitali vähendamine

Lisaks osakapitali suurendamisele võivad osanikud otsustada ka osakapitali vähendamise, mille eesmärk on vastupidiselt osakapitali suurendamisele, ühingust liigse kapitali välja viimine. Osakapitali vähendamine on aga õigustatud ainult siis, kui seda tehakse ühingu huvides. Osakapitali vähendamine võib olla kas tavaline või lihtsustatud. Tavalise osakapitali vähendamisega tehakse osanikele väljamakseid. Arvestades, et praktikas on vähe neid olukordi, kus ühing on ülekapitaliseeritud ja ei vaja enam nii palju vahendeid kui varem, siis tuleb praktikas tavalist osakapitali vähendamist harvem ette.⁷⁵

Kapitali lihtsustatud vähendamisel kantakse osakapital nii-öelda bilansist maha, selle käigus tühistatakse osakapitalist osa, mis on muutunud väärtuseks põhjusel, et see ei ole aktivaga kaetud. Kapitali lihtsustatud vähendamist tuleb ette ühingu majanduslikus mõttes saneerimisel.⁷⁶ Lisaks eespool välja toodud saneerimise ja ülekapitaliseerituse juhtumite korral võib osakapitali vähendamine vajalik olla ka osanikeringi muutmiseks.

Osa- või aktsiakapitali vähendamise korral väheneb ka optsioonilepingu alusel omandatav alusvara. Tavapäraselt määratakse osakapitali vähendamise otsuses ka osade uus nimiväärtus, mis tähendab, et seniste osanike osaluse suurus summaarselt väheneb, kuigi osalus protsentuaalselt jääb samaks, eeldusel, et osanike ring ei muutu. Osade uue nimiväärtuse määramine võib kaasa tuua ka optsioonilepingu alusel omandatava osaluse nimiväärtuse muutmise. Kui lähtuda hüve teooriast, siis tuleks hinnata, kas osaluse nimiväärtuse muutumise tõttu on töötaja saanud täiendava hüve. Kuivõrd aga toimus osakapitali vähendamine, siis kõikide eelduste kohaselt väheneb optsioonilepingu alusel saadava hüve väärtus, mitte ei toimu suurenemine. Lähtudes aga oluliste tingimuste muutmise teooriast võiks jõuda järeldusele, et osaluse nimiväärtuse kui optsioonilepingu olulise tingimuse muutmine peaks automaatselt kaasa tooma ka kolmeaastase ooteaja uue alguse. Küll aga võiks argumenteerida sellises olukorras, et kuivõrd muudatuse tulemusel saadav hüve väheneb, mitte ei suurene, siis ei ole kolmeaastase ooteaja uuel alguses ka sisulist eesmärki. Kolmeaastase tähtaja eesmärk oli

⁷⁵ Samas, lk 295.

⁷⁶ Samas.

vähendada maksuvabastuse kuritarvitamist ning seekaudu töötajatele täiendava hüve andmist, kuivõrd osa nimiväärtuse vähendamise korral seda ei esine, siis võib sellises olukorras uue ooteaja algust pidada ebavajalikuks ning maksumaksjat liigselt piiravaks meetmeks.

Maksuhalduri arvamuse kohaselt on osa- või aktsiakapitali vähendamine läbi väljamaksete maksunduslikust aspektis sarnane osakapitali suurenemisega läbi reaalse sissemakse, mis tähendab, et juhul, kui kolmeaastase perioodi jooksul osa- või aktsiakapitali vähendatakse läbi reaalse väljamakse ning tööandja soovib seetõttu optsioonilepingu tingimusi muuta, siis on tegemist sisuliselt uue optsioonilepingu sõlmimisega, mis toob kaasa uue kolmeaastase ooteaja alguse⁷⁷.

2.3. Ühingute ümberkorraldamine

2.3.1. Ühingute ümberkorraldamine läbi ühinemise

Kapitaliühingu asutamisel esialgselt valitud vorm võib ühel hetkel saada äri arenemisel takistuseks, mistõttu võib olla vajalik või lausa kasulik seda muuta. Juhul, kui äri on alustatud osaühinguna ja täiendava kapitali kaasamiseks soovitakse tegutseda aktsiaseltsina, siis oleks ebamõistlik ning ühingule ja kõigile selle huvigruppidele kahjulik, kui olemasolev osaühing lõpetatakse ning selle asemel asutatakse uus aktsiaselts. Samamoodi on võimalik, et grupisiselt on mõistlik, kas erinevad ühingud omavahel ühendada või riskide hajutamise eesmärgil näiteks jaguneda. Äriseadustik reguleerib nii ühingute ühinemist, jagunemist kui ka ümberkujundamist, kuid tegu pole ammdava loeteluga, sest majanduslikult sama või sarnane tulemus on võimalik saavutada ka mingil muul sobival viisil. Näiteks, ettevõtete osaluse võõrandamine ja omandamine läbi müügilepingu.⁷⁸

Äriühingute ühinemise korral viiakse ühinemine läbi ilma kummagi ettevõtte likvideerimismenetluseta, ühinemisel läheb ühendatava ühingu vara, sealhulgas kohustused, tervikuna üle ühendavale ühingule. Ühendatava ühingu osanikud või aktsionärid saavad ühendava ühingu osanikeks või aktsionärideks.⁷⁹ Nad saavad osaluse ühendavas ühingu, saadava osaluse suurus määratakse kindlaks ühinemislepinguga. Osalus, mille ühendatava ühingu osanikud või aktsionärid ühendavas ühingu saavad, ei ole mitte kompensatsioon nende osaluse kaotuse eest, vaid vastusooritus ühendatava ühingu vara ülekandmise eest.

⁷⁷ Maksu- ja Tolliameti vastus selgitustaotlusele 12.04.2023. (Selgitustaotluse vastus autori valduses.)

⁷⁸ Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M. Ühinguõigus, lk 445.

⁷⁹ Samas.

Üldpõhimõtte kohaselt väljendab pärast ühinemist tekkiv osaluse jaotus seda, kuidas suhestuvad üksteisesse väärtuse mõttes ühendava ja ühendatava ühingu vara. Võimalik on ka see, et ühendamise korral lastakse uutele osanikele või aktsionäridele välja uued osad.⁸⁰

Seega, kuivõrd äriühingute ühinemisel hinnatakse ühendatava ühingu vara suhet ühendava ühingu varaga, siis on võimalik, et ühinemise korral protsentuaalselt osanike või aktsionäride vara suurus küll ühendavas ühingus väheneb ent rahaliselt jääb samaks. Juhul, kui ühendav või ühendatav ühing on sõlminud oma töötajatega osalusoptsiiooni lepingud ning need võetakse ühinemise korral üle ega lõpetata, siis on võimalik, et ka optsiioonilepingu alusel saadava osaluse suurus muutub, ent väärtus jääb samaks. Samasugune olukord võib tekkida ka ettevõtete müügi korral, kus omandav ühing võtab üle olemasolevas optsiioonilepingud ent alusvara muutumise tõttu muutub ka optsiioonilepingu alusel saadava alusvara kogus samas kui väärtus on võrdeline olukorraga, kus ettevõtet poleks müüdnud ning optsiiooniprogrammi lõppedes oleks isik saanud esialgse ühingu osanikuks või aktsionäriks.

Sellise juhtumi näitlikustamiseks võib tuua olukorra, kus OÜ X osakapitali suurus on 5 000 eurot ning OÜ X ühineb OÜ-ga Y, mille osakapitali suurus on 10 000 eurot. OÜ X on varasemalt sõlminud oma töötajatega optsiioonilepingud, mille alusel omandab iga töötaja kolmeaastase ooteaja lõpus osaluse, mille nimiväärtus on 500 eurot ehk 10% suuruse osaluse. Ühinemisel võtab OÜ Y optsiioonilepingud üle ning lähtuvalt ühinemise põhimõttest hinnatakse, kuidas suhestub OÜ X vara OÜ Y varaga, see tähendab, et juhul, kui ühinevatel ühingutel muud vara peale osakapitali polnud, siis on ühendava ühingu (OÜ Y) vara suhe ühendatava ühingu (OÜ X) varaga on 1:2 ning ühinemise tulemusel otsustatakse senised osakapitalid liita. Kuivõrd OÜ Y võttis ühinemisel optsiioonilepingud üle, siis tuleks ka optsiioonilepingu alusel omandatava osaluse nimiväärtust, mis eelpool väljatoodud näite korral tähendaks, et töötaja omandab kolmeaastase ooteaja lõppedes osa, mille nimiväärtus 500 eurot, kuid varasema 5% osaluse asemel OÜ-s X omandab ta 3.33% suuruse osaluse OÜ-s Y.

Maksuhalduri kodulehel saadaval oleva juhendi kohaselt võib ühingu ühinemise tõttu toimuda optsiioonilepingu alusvara muutumine ilma, et see algataks uuesti kolmeaastase ooteaja⁸¹. See tähendab, et kolmeaastane tähtaeg ei alga uuesti ainult seetõttu, et optsiioonilepingu ooteaja lõppedes saab töötaja ühendava ühingu osanikuks või aktsionäriks, mitte enam ühendatava

⁸⁰ Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M. Ühinguõigus, lk 448.

⁸¹ Osalusoptsiiooni kolmeaastane tähtaeg. Osalusoptsiioonid. Maksu- ja Tolliamet – <https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/osalusoptsiiooni-kolmeaastane-tahtaeg> (01.04.2023)

ühingu omaks. Juhul, kui ühinemisel ei viida läbi täiendavat osa- või aktsiakapitali suurendamist ning ühendav ühing soovib seetõttu korrigeerida optsoonilepingus sätestatud muidu olulisi tingimusi, näiteks omandatava osa väärtust või aktsiate kogust, sest vastasel juhul oleks töötaja optsoonide realiseerimise hetkel oluliselt paremas või halvemas olukorras võrreldes sellega, mis ta oleks olnud siis, kui ühinemist poleks läbi viidud. Näitena võib tuua olukorra, kus AS X on sõlminud oma töötajatega optsoonilepingud, mille alusel on töötajal õigus omandada kolmeaastase perioodi lõpus 100 aktsiat hinnaga 1 eurot iga aktsia kohta ning kui tegemist oleks olnud väiksema ühinguga, siis oleks aktsiate turuväärtus olnud umbes 1000 eurot. AS X ühineb kolmeaastase perioodi keskel samasse gruppi kuuluva suurettevõttega, AS-ga Y selliselt, et AS Y on allesjääv ühing. AS-i Y aktsiakapital ühinemise tagajärjel ei suurene, vaid kõikide seniste AS Y aktsionäride ja uute AS X aktsionäride aktsiate kogust korrigeeritakse vastavalt. Kuivõrd tegemist on suurettevõttega, kelle aktsia turuväärtus on oluliselt kõrgem AS-i X turuväärtusest, siis juhul, kui optsoonilepingus sätestatud aktsiate kogust või realiseerimishinda ei muudetaks omandaks töötaja kolmeaastase perioodi lõpus 100 AS Y aktsiat hinnaga 1 euro aktsia kohta, kuid omandatava osaluse turuväärtus oleks 20 000 eurot.

Maksuhaldur on seisukohal, et ühingute ühinemise tagajärjel optsoonilepingu alusvara arvu ehk osa nimiväärtuse või aktsiate arvu muutmine ei too kaasa uut kolmeaastast ooteperioodi, eeldusel, et lepingu muutmise eesmärgiks oli tagada töötajale antava alusvara väärtuse säilimine.⁸²

2.3.2. Ühingute ümberkorraldamine läbi jagunemise

Jagunemisel näol on tegu sisuliselt ühinemise pöördprotsessiga, kus varasemalt tervikuna ühele ühingule kuulunud vara jaotatakse mitme subjekti vahel. Jagunemine on võimalik nii selliselt, et jagunemisel üleantava vara baasil luuakse uued ühingud, kui ka nii, et jagunev ühing ise jääb alles ning selles eraldatakse vaid kindlaksmääratud osa. Jagunemisel tekib osalus vastavalt asendussuhtele, mis tähendab, et sarnaselt ühinemisele, saab osanik või aktsionär jagunevas või omandavas ühingu osaluse, mis vastab jaguneva ja omandava ühingu omavahelisele vara suhestumisele.⁸³

Näitena võib tuua olukorra, kus grupi emaettevõttest otsustatakse välja jagundada teatud osa ning see toimub läbi uue ühingu asutamise. Emaettevõtte on oma töötajatega varasemalt

⁸² Maksu- ja Tolliameti vastus selgitustaotlusele 12.04.2023. (Selgitustaotluse vastus autori valduses.)

⁸³ Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M. Ühinguõigus, lk 458.

sõlminud optioonilepingud, mille alusel on neil õigus omandada kolmeaastase perioodi lõpus 200 emaettevõtte aktsiat, realiseerimishinnaga 10 eurot aktsia kohta ning aktsiate turuväärtus oleks 10 000 eurot. Plaani kohaselt liiguks jagunemisel ka töötajad uude loodavasse ettevõttesse, mis tähendab, et tööandja nimi muutuks. Sellisel juhul on kaks võimalust. Esimene neist on, et optioonilepingud uuele tööandjale üle ei lähe ning kolmeaastase perioodi lõpus on töötajatel siiski õigus omandada emaettevõtte aktsiad. Sellisel juhul ei alga kolmeaastane ooteaeg uuesti, sest alusvara ega teisi olulisi lepingutingimusi ei muudetud ning maksuvabastus peaks kõikide eelduste kohaselt rakenduma, kuivõrd TuMS § 48 lg 5³ kohaselt võib töötajaga optioonilepinguid sõlmida ka mõni teine tööandjaga samasse gruppi kuuluv ettevõtte, praeguse näite korral emaettevõtte. Teiseks võimaluseks on, et optioonilepingud liiguvad koos töötajatega uude loodavasse ettevõttesse ning optioonilepingu alusel on töötajatel õigus omandada uue ettevõtte aktsiaid. Juhul, kui loodava ettevõtte aktsiakapital on 5 korda ning aktsia turuväärtus 10 korda väiksem kui emaettevõttel, siis sooviks uus tööandja korrigeerida optioonilepinguid vastavalt. Optioonilepingu muutmise eesmärk oleks tagada, et töötaja poolt saadava osaluse väärtus jääks samaks, mis see oleks olnud juhul, kui ta oleks omandanud osaluse grupi emaettevõttes, 10 000 eurot. Juhul, kui tööandja ei tohiks muuta optioonilepingus sätestatud realiseerimishinda või aktsiate kogust, oleks töötaja oluliselt halvemas positsioonis võrreldes sellega, kui jagunemist poleks läbi viidud.

Sarnaselt ühinemistele on maksuhaldur oma kodulehel toonud välja, et alusvara muutumine läbi kontserni ümberkorraldamise või jagunemise tõttu ei too automaatselt kaasa kolmeaastase tähtaja uut algust⁸⁴. Juhul, kui aga eelpool välja toodud näite alusel asutakse korrigeerima jagunemise tõttu optioonilepingu muid olulisi tingimusi, eesmärgiga tagada töötaja poolt omandatava hüve suurus, on maksuhaldur seisukohal, et sarnaselt ühinemistele võib ühingute jagunemise korral muutuda nii ettevõtte nimi, milles osalus omandatakse kui ka optioonilepingus sätestatud osa nimiväärtus või aktsiate arv ilma, et algaks uus kolmeaastane periood maksuvabastuse saamiseks. Varasema kolmeaastase perioodi arvestus jätkub eeldusel, et optioonilepingute muutmise eesmärgiks oli tagada töötaja poolt saadava hüve väärtuse säilimine.⁸⁵

⁸⁴ Osalusoptiooni kolmeaastane tähtaeg. Osalusoptioonid. Maksu- ja Tolliamet – <https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/osalusoptiooni-kolmeaastane-tahtaeg> (01.04.2023)

⁸⁵ Maksu- ja Tolliameti vastus selgitustaotlusele 12.04.2023. (Selgitustaotluse vastus autori valduses.)

2.3.3. Ühingu omandistruktuuri ümberkorraldamine läbi kogu osaluse võõrandamise

TuMS § 48 lg 5³ teine lause sätestab, et maksuvabastuse tingimuseks on tööandjas või temaga samasse kontserni kuulavas äriühingus võõrandatakse. Seega sätestab esimene lause maksuvabastuse kohaldamisele kaks alternatiivi, millest esimese korral võõrandatakse otseselt tööandjas kogu osalus ning teise alternatiivina tööandjaga samasse kontserni kuuluva äriühingu osaluse võõrandamine. Osaluse võõrandamise mõiste sisustamisel tuleb välja tuua, et äriõiguslik keskkond pakub lisaks aktsiate või osade müügitehingule ka teisigi vorme osaluse üleandmiseks ning mõistet ei tohiks piiritleda üksnes formaalse müügitehinguga, vaid arvesse võtma ka olukordi, kus osaluse omandiõigus kandub uuele omanikule muul viisil, sealhulgas äriühingute ühinemisel. Tähtis on lähtuda tehingu tegelikust sisust ning võrrelda tehingu algstruktuuri lõppstruktuuriga. Kui tööandjaga samasse kontserni kuulavas äriühingus on tehingu tulemusena toimunud 100%-line osanike või aktsionäride vahetus, siis peaks olema tegemist TuMS-i mõistes kogu osaluse võõrandamisega.

Täiendavalt, seadus sätestab üksnes formaalselt 100%-lise osanike vahetuse nõude. TuMS-i säte nõuab kogu tööandjaga samasse kontserni kuuluva äriühingu osaluse võõrandamist, mida saab lugeda toimunuks, kui varasemad osanikud või aktsionärid on vahetunud 100% ulatuses. Sealjuures ei nõua seadus, et maksuvabastuse saamiseks on vajalik kogu otsese ja kaudse osaluse võõrandamine. Ka äriseadustik näeb osaluse mõiste tähendust otsese osakapitali vaatest, mis vastab otsese osaluse mõistele. Seega on osaluse mõistel seaduste üleselt samasugune tähendus.

Osaluse mõiste kitsamat sisustamist, läbi otsese osaluse tähenduse, toetab ka asjaolu, et vastasel korral võiks tekkida olukord, kus börsiühing omandab osaluse tööandjas või tööandjaga samasse kontserni kuulavas ettevõttes ning kui börsiühingu aktsiaid omab ka juhuslikult omandatava tööandja või tööandjaga samasse kontserni kuuluva äriühingu osanik või aktsionär, siis maksuvabastus ei laieneks. Ühe sellise näitena võib tuua olukorra, kus Skype Eesti esialgne aktsionär oleks investeerinud Microsoft Corporations'i aktsiatesse ning Skype Eesti 100% omandamise korral Microsoft Corporations'i poolt, oleks öeldud, et osalusoptioonidele sätestatud maksuvabastus ei kuulu kohaldamisele, kuivõrd Skype Eesti esialgsed aktsionärid omavad mikroskoopilist osalust Microsoftis ning seeläbi kaudselt ka Skype Eestis, mistõttu ei saa ka pidada Skype Eesti osaluse võõrandamist 100%-liseks.⁸⁶ On ebatõenäoline, et seadusandja eesmärgiks oli piirata maksuvabastuse rakendamist üksnes olukordadele, kus

⁸⁶ Maksu- ja Tolliameti avaldamata siduv eelotsus 05.03.2021. Taotleja hinnang maksustamise kohta. (Siduv eelotsus autori valduses.)

toimub tööandja või tööandjaga samasse kontserni kuuluva ettevõtte nii kaudse kui otsese osaluse 100%-line omandamine.⁸⁷ Eelpool mainitud seisukohta toetab ka Riigikohtu poolt varasemalt ühe sätte tõlgendamise kohta leitu, et seadusandja tahe ei saa olla suunatud teadlikult ebamõistliku ja ebaõiglase regulatsiooni kehtestamisele⁸⁸.

Varasemalt on MTA nõustunud eelpool kirjeldatud olukorra tõlgendusega ning kinnitanud, et *full exit* tehinguks saab TuMS § 48 lg 5³ mõistes pidada ka olukorda, kus otsene osalus võõrandatakse ja ühing saab võõrandamistehingu tulemusel 100%-selt uued osanikud või aktsionärid. Täiendavalt märkis maksuhaldur, et maksuvabastus kohaldub ka olukorras, kus võõrandatud ühingu endised omanikud omavad kaudse osaluse kaudu minimaalset osalust võõrandatud ühingu ka peale võõrandamistehingut.⁸⁹

Juhul, kui kogu osaluse võõrandamise korral lähevad optsoonilepingud üle osaluse omandanud ettevõttele, siis on võimalik, et uue tööandja aktsiate väärtus on oluliselt kõrgem kui esialgselt optsoonilepingu sõlminud ettevõttel. Näitena võib kasutada eespool väljatoodud Skype omandamist Microsofti poolt. Skype oli varasemalt sõlminud oma töötajatega optsoonilepingud, mille alusel oli töötajal õigus omandada 1000 euro väärtuses Skype osalust, Microsoft otsustas Skype omandamisel juba sõlmitud optsoonilepingud üle võtta, kuid arvestades Microsofti turuväärtust ning iga aktsia hinda, oleksid nad pidanud korrigeerima kas omandatavate aktsiate hulka või realiseerimishinda selleks, et tagada töötaja poolt saadava hüve väärtuse võrdsus.

Seadusest nähtub, et kogu osaluse võõrandamise korral, kus uus omanik asendab senise alusvara enda osalusega, ei alga maksuvabastuse kolmeaastane ooteaeg uuesti. Seadus ega avaldatud juhendmaterjalid ei täpsusta, kas alusvara vahetumise korral on lubatud muuta üksnes faktiliselt ettevõtte nime, milles osalus omandatakse või võib sellisel juhul muuta ka teisi optsoonilepingu olulisi tingimusi. Seadus ei viita ka sellele, et tegu oleks erandiga, mille alusel ei kohaldata oluliste tingimuste muutumise põhimõttest tulenevat uut kolmeaastase ooteaja algust. Maksuhalduri seisukoht on aja jooksul selles küsimuses muutunud. Vahetult peale seadusemuudatuse kehtestamist oli maksuhaldur seisukohal, et kogu osaluse võõrandamise korral ei tohiks muutuda ükski lepingu tingimus (aktsiate arv, osaluse väärtus jms), sest

⁸⁷ Maksu- ja Tolliameti avaldamata siduv eelotsus 05.03.2021. Taotleja hinnang maksustamise kohta. (Siduv eelotsus autori valduses.)

⁸⁸ RKHKo 3-3-1-54-02 p 12.

⁸⁹ Maksu- ja Tolliameti avaldamata siduv eelotsus 05.03.2021. Taotleja hinnang maksustamise kohta. (Siduv eelotsus autori valduses.)

vahetuma peaks üksnes alusvara, see tähendab ettevõtte nimi, kelle osalus saadakse⁹⁰. Hilisemas selgitustaotluse vastuses on maksuhaldur aga täpsustanud, et *full exit* olukorras võib alusvara vahetuse korral muuta näiteks optioonilepingus kokku lepitud alusvara nimiväärtust juhul, kui muutmise eesmärgiks on tagada töötajale alusvara vahetumise korral eelnevalt kokkulepitud hüve väärtus⁹¹. Magistritöö raames saadetud selgitustaotluse vastusest nähtub, et kogu osaluse võõrandamise korral võib muutuda nii ühingu nimi, milles osalus omandatakse kui ka optioonilepingu alusel omandatava osaluse väärtus või aktsiate kogus ilma, et algaks uus kolmeaastane tähtaeg. Sarnaselt eelnevatele alusvara muutumise olukordadele, kehtib erand üksnes siis, kui lepingumuudatuste eesmärgiks oli tagada, et säiliks töötajale antava hüve väärtus.⁹²

2.4. Muud muutused osade või aktsiatega

2.4.1. Aktsiate *split*

Lisaks ühinguõiguslikele muudatustele on võimalik, et osade või aktsiatega viiakse läbi ka selliseid muudatusi, mille käigus omandatav alusvara otseselt ei muutu, see tähendab, et omandatava äriühingu osa või aktsiakapital otseselt ei muutu, ent läbi nende muutuste võib muutuda optioonilepingu alusel omandatava hüve väärtus.

Börsiettevõtete puhul on suhteliselt tavaline, et teatud tingimuste täitmisel otsustab ettevõtte suurendada ringlusesse lastud aktsiate arvu läbi aktsiate tükeldamise ehk *split*'i, mille tulemusel jagab ettevõtte uued aktsiad olemasolevatele aktsionäridele proportsionaalselt nende osalusega. Aktsiate tükeldamine otseselt juba omandatud osaluse väärtust ei muuda, kuid muudab ühe aktsia hinda. Aktsiate tükeldamise suhte määrab ettevõtte vastavalt oma vajadusele, seaduses seda piiritletud pole.⁹³

Peamiselt kasutavad ettevõtted aktsiate tükeldamist selleks, et langetada kallite aktsiate tükihinda ning muuta oma aktsiaid kättesaadavamaks ja seeläbi ka atraktiivsemaks. Paljude kauplejate ja potentsiaalsete investorite jaoks on aktsiate tükeldamine väga eduka ettevõtte tunnusjoon, sest aktsiaid tükeldavad peamiselt ühingud, kelle aktsia hind on kõrge ning mis on palju tõusnud ning pikaajaliselt tõusutrendis püsinud. Lisaks eelnevale tõstab aktsiate jagamine

⁹⁰ K.Künnapas ja MTA. Tallinn, 21.12.2017 (kirjavahetus autori valduses).

⁹¹ Maksu- ja Tolliameti vastus selgitustaotlusele 09.06.2021. (Selgitustaotluse vastus autori valduses.)

⁹² Maksu- ja Tolliameti vastus selgitustaotlusele 12.04.2023. (Selgitustaotluse vastus autori valduses.)

⁹³ Aktsia tükeldamine – Mis on aktsia split ja kuidas see investoreid mõjutab? Admirals 21.09.2022 – <https://admiralmarkets.com/ee/education/articles/shares/aktsia-poolitamine> (12.03.2023).

ka turu likviidsust, sest odavad aktsiad võimaldavad vähem raha omaval isikul neid osta ning juba olemasolevatel investoritel paremini kontrollida müüdavate aktsiate hulka ning teenitavat rahasummat. Aktsiate hulga suurenemine toob kaasa mugavama kauplemise ja rohkem tehinguid, mis muudavad turu likviidsemaks. Suurenenud likviidsus omakorda vähendab aktsiate omamise riskantsust, sest odavamaid aktsiaid on ka lihtsam müüa.⁹⁴

Näiteks, kui esialgselt oli optioonilepingus kokku lepitud näiteks 100 aktsia omandamise õigus ning lepingu sõlmimise hetkel oli iga aktsia väärtus 500 eurot, siis oleks töötaja poolt saadava hüve väärtus olnud 50 000 eurot. Kolmeaastase perioodi keskel soovib töötaja aktsia hinda madalamaks saada ning ettevõtte likviidsust kasvatada, mistõttu otsustab läbi viia aktsiate tükeldamise. Kuivõrd seaduses pole aktsiate tükeldamise suhet kindlaks määratud ning see jäetakse ettevõtte enda otsustada, siis otsustab töötaja aktsiad tükeldada suhtega 1:5, mis tähendab iga aktsia senise hinna langemist 500 eurolt 100 eurole. See aga omakorda toob kaasa olukorra, kus kolmeaastase perioodi lõpus, kui töötajal on õigus väljateenitud optioone realiseerida, siis saab ta tegelikkuses 100 aktsiat, mille turuväärtus on ainult 10 000 eurot, mitte 50 000 eurot nagu oli esialgselt lubatud. Arvestades, et selline otsus ei pruugi olla töötajale mitu aastat ette teada ning tavapäraselt pole töötaja huvides vähendada töötajates motivatsiooni ning usaldusvärsust oma töötaja vastu, siis soovib töötaja muuta ka olemasolevaid optioonilepinguid selliselt, et töötaja saaks ka uue aktsia väärtuse korral optioonilepingu lõppedes osaluse, mille väärtus on esialgu kokku lepitud 50 000 eurot.

Töötaja poolne optioonilepingu muutumine ei sea aktsiate *split*'i korral töötajat soodsamasse olukorda, kui ta oleks olnud ilma optioonilepingu muudatuseta, eeldusel, et lepingu korrigeerimise tagajärjel omandab töötaja samas väärtuses osaluse nagu esialgselt kokku lepitud. Lähtudes hüve teooriast võib väita, et töötaja ei ole saanud lepingu muudatuse tulemusena täiendavat hüve, sest juhul, kui lepingumuudatust poleks läbi viidud, oleks näiteolukorras omandatava osaluse väärtus olnud 5 korda väiksem kui töötaja lepingu sõlmimisel eeldas. Juhul, kui lähtuda oluliste tingimuste muutmise põhimõttest, siis tuleks sellist optioonilepingu korrigeerimist lugeda põhimõtte rikkumiseks ning see peaks kaasa tooma uue kolmeaastase ooteaja alguse. Eelpool väljatoodud olukorda ei ole reguleeritud seaduses ning maksuhalduri kodulehel kättesaadavas juhendmaterjalis ei nähtu, et selline olukord langeks nende alusvara muutumise erandite alla, mille korral kolmeaastane ooteaeg ei

⁹⁴ Samas.

alga uuesti. Seega võib avalikult kättesaadava info põhjal eeldada, et sellises olukorras optsoonilepingu muutumisel lähtub maksuhaldur oluliste tingimuste muutmise põhimõttest.

Magistritöö kirjutamisel saadatud selgitustaotluse vastusest nähtub, et MTA tõlgendus TuMS § 48 lg 5³ neljandast lausest on, et aktsiate tükeldamise korral optsoonilepingute korrigeerimine selliselt, kus töötaja poolt saadava hüve väärtus jääb samaks esialgselt kokkulepituga ei too endaga kaasa optsoonilepingutele sätestatud kolmeaastase tähtaja uut algust, kui korrigeerimise eesmärgiks oli tagada töötajale antava hüve väärtuse säilimine. Täiendavalt on maksuhaldur kommenteerinud, et esialgse kolmeaastase perioodi jätkumise eelduseks on, et tehingute läbiviimisel ei tee osanikud ega aktsionärid täiendavaid osa- või aktsiakapitali sisse- või väljamakseid ega väljasta spliti raames ühelegi kolmandale isikule (sh uutele investoritele) uusi osasid ega aktsiaid.⁹⁵

2.4.2. Aktsiate *de-split*

Aktsiate *de-split*'i ehk tühistamise näol on tegemist *split*'i pöördprotsessiga, mis tähendab, et vähendatakse börsil kaubeldavate aktsiate arvu ent ettevõtte turukapitalisatsioon ei muutu⁹⁶. Aktsiate tühistamise korral muutub noteeritud aktsiate arv ja seega ka aktsiate hind, kuid investori rikkus seetõttu ei muutu. Aktsiate tühistamise üheks põhjuseks võib olla tekkinud kahjumite mahakandmine bilansist.⁹⁷ Samas võib aktsiate tühistamise põhjuseks olla ka väga madal aktsia hind, mida ettevõtte püüab tõsta ning seeläbi ennast suurinvestoritele atraktiivsemaks muuta⁹⁸. Sarnaselt aktsiate tükeldamisega ei ole aktsiate tühistamisele ette nähtut kohustuslikku suhet, vaid see on iga ettevõtte enda otsustada. Juhul, kui ettevõtte otsustab tühistada aktsiaid suhtega 2:1, siis vähendatakse iga senise aktsionäri poolt omatud aktsiate arvu poole võrra.

Juhul, kui ettevõtte on sõlminud oma töötajatega optsoonilepingud, mille alusel on töötajatel võimalik omandada 100 ettevõtte aktsiat realiseerimishinnaga 1 euro aktsia kohta ning lepingute sõlmimise hetkel oli iga aktsia turuväärtus 10 eurot. Kolmeaastase perioodi keskel otsustatakse viia läbi aktsiate tühistamine suhtega 100:1, tühistamise eesmärk on vähendada börsil saadaolevate aktsiate hulka. Seega tühistamise tagajärjel vähendati iga senise aktsionäri

⁹⁵ Maksu- ja Tolliameti vastus selgitustaotlusele 12.04.2023. (Selgitustaotluse vastus autori valduses.)

⁹⁶ Reverse Stock Split. Corporate Finance Institute 21.03.2023. – <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/capital-markets/reverse-stock-split/> (08.04.2023).

⁹⁷ Investeerimisõpik. LHV Investeerimiskool. – <https://fp.lhv.ee/academy/investmentguide/350> (08.04.2023).

⁹⁸ Reverse Stock Splits. U.S. Securities and Exchange Commission. – <https://www.investor.gov/introduction-investing/investing-basics/glossary/reverse-stock-splits> (08.04.2023).

aktsiate kogust 100 korda ning aktsionär, kes varasemalt omas 100 aktsiat turuväärtusega 1 000 eurot on peale aktsiate tühistamist vaid 1 aktsia omanik ent see aktsia on väärt 1 000 eurot. Juhul, kui ettevõtte ei muudaks optioonilepingus sätestatud oleks töötajal lõpuks õigus omandada 100 aktsiat igäihe turuväärtusega 1 000 eurot, mis tähendab, et kogu omandatava hüve turuväärtuseks oleks 100 000 eurot varasema 1 000 euro asemel.

Lähtudes hüve teoriast, võiks tööandjal olla õigus eelpool kirjeldatud olukorras korrigeerida optioonilepingu tingimusi, näiteks vähendada aktsiate arvu või suurendada realiseerimishinda ning seeläbi tagada, et töötaja poolt saadava hüve väärtus jääks endiselt 1 000 eurot, mitte ei suureneks ebaproportsionaalselt. Samas, lähtudes oluliste tingimuste muutmise põhimõttest ning sellest, et maksuhalduri poolt välja toodud juhised ei käsitle sellist alusvara muutumise olukorda, kui erandit, millega saaks vältida kolmeaastase maksuvabastuse tähtaja uut algust, tuleks selle põhimõtte kohaselt pidada lepingu oluliste tingimuste muutmist sisuliselt uue lepingu sõlmimiseks, mis toob kaasa uue kolmeaastase ooteaja alguse. Juhul, kui maksuhaldur peab sellist lepingu muutmist sisuliselt uue lepingu sõlmimiseks, mis algatab uue ooteaja, siis läheks see ka vastuollu maksuvabastuse reegli eesmärgiga, milleks oli vältida maksuvabastuse kuritarvitamist. Seda eelkõige seetõttu, et lepingumuudatus toob endaga kaasa saadava hüve vähenemise mitte suurenemise, mis tähendab, et optioonilepingu muudatusega ei püüa tööandja vältida maksukohustusi ega anna töötajale täiendavat hüve.

Maksuhalduri viimane seisukoht kirjeldatud näite puhul on, et sarnaselt aktsiate *split*'iga võib ka *de-split*'i korral muuta optioonilepingus alusvara arvu, kui eesmärgiks on tagada töötaja poolt saadava hüve väärtuse säilimine. Samuti kehtivad *de-split*'i korral samasugused osa- või aktsiakapitali sisse- ja väljamaksete ning uute osade või aktsiate väljastamise eeldused nagu eelmises alapeatükis käsitletud aktsiate *split*'i korral.⁹⁹

⁹⁹ Maksu- ja Tolliameti vastus selgitustaotlusele 12.04.2023. (Selgitustaotluse vastus autori valduses.)

3. ALUSVARA MUUTUMISE REEGLITE KOOSKÕLA ÕIGUSSELGUSE PÕHIMÕTE

3.1. Õigusselguse hindamise reeglid maksuõiguslike normide puhul

Eesti põhiseaduse üks aluspõhimõtteid on õigusriigi põhimõte¹⁰⁰, mis omakorda reguleerib riigivõimu toimimise sisu, viisi ja ulatust¹⁰¹. Õigusriigi sisuks on võimude lahusus, õiguskindlus, halduse seaduslikkus ning sõltumatute kohtute poolt tagatav õiguskaitse. Õiguskindlus sisaldab endas läbi õigusselguse põhimõtte nii selgust kehtivate õigusnormide sisu suhtes kui ka õiguspärase ootuse põhimõtte kaudu väljenduvat kindlust kehtestatud normide püsijäämise osas.¹⁰² Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS)¹⁰³ § 13 lg-s 2 sätestatu kohaselt keelatakse läbi õigusselguse põhimõtte riigi omavoli.¹⁰⁴ Eelpool nimetatud säte asub põhiseaduse II peatükis, mis käsitleb eelkõige suhteid isikute ja avaliku võimu teostajate vahel,¹⁰⁵ see tähendab, et PS § 13 lg 2 kaudu saab tagada, et riigiorganite käitumist oleks isikutel võimalik teatava tõenäosusega ette näha ja sellega arvestada.¹⁰⁶ Juhtudel, kus riik on kasutanud omavoli, on isikul õigus seaduse kaitsele.

Õigusselguse põhimõtte tähendab kõige üldisemalt seda, et põhiõigust riivav seadus peab olema piisavalt määratud¹⁰⁷ ning tulenevalt olulisuse põhimõttest peab riive aluseks olev seadus olema seda täpsem, mida intensiivsem on riive.¹⁰⁸ Varasemalt on Riigikohus toonud välja, et õigusselguse põhimõtte on osa PS §-ga 10¹⁰⁹ tagatud õigusriigi põhimõttest ning õigusselgus tähendab, et õigusaktid peavad olema piisavalt selged ja arusaadavad, et isikul oleks mõistlik

¹⁰⁰ RKPJKo 3-4-1-17-08, p 26.

¹⁰¹ RKÜKo 3-4-1-6-12, p 132.

¹⁰² Ernits, M., Madise, Ü jt (toim.). § 13 komm. 38. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

¹⁰³ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

¹⁰⁴ RKPJKo III-4/A-1/94.

¹⁰⁵ RKPJKo 3-4-1-17-08, p 25.

¹⁰⁶ Ernits, M., Madise, Ü jt (toim.). § 13 komm. 41. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017; Alexy, R. Riive põhiseaduspärasus. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. – Juridica eriväljaanne, 2001.

¹⁰⁷ Ernits, M., Madise, Ü jt (toim.). § 13 komm. 17. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne.

¹⁰⁸ RKHKm 3-21-2241, p 21.

¹⁰⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus § 10: Käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ega kohustusi, mis tulenevad põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas ja vastavad inimväärikuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele.

võimalus riigi tegevust ette näha ning kohandada oma tegevust vastavalt.^{110, 111} Normide õiguselguse hindamisel on oluline selgitada, kas neis sisalduvaid mõisteid on võimalik rahuldavalt sisustada, võttes aluseks normi eesmärki, kujunemislugu, süstemaatilisi seoseid teiste õigusaktidega, õiguse üldpõhimõtteid ja muid olulisi asjaolusid¹¹². Samas ei ole kõikide sätete puhul normi määratletuse ehk õiguskindluse aste ühesugune. Selgemad ja täpsemad peavad olema normid, mis võimaldavad isiku õigusi piirata ja isikule peale panna kohustusi. Täiendavalt on Riigikohus toonud välja, et normi õiguselgust ei tule mitte hinnata konkreetse vaidluse poolte seisukohalt vaadatuna, vaid keskmiste võimetega inimese seisukohalt. Arvestades, et maksuõiguse sätted oma olemuselt on isikule täiendavaid kohustusi seadvad, nende kaudu sekkutakse maksumaksja õigustesse¹¹³ ja läbi nende teostab riik oma avalikku võimu¹¹⁴, siis on tegu isiku õigusi piiravate normiga, mille puhul peab õiguselguse aste olema kõrgem ja õiguselgeks ei saa pidada normi, millest keskmiste võimetega isikud aru ei saa.¹¹⁵

Maksustamist käsitlevate seaduste õiguselguse astme määramisel tuleb arvestada ka sellega, kellele vaidlusalune säte suunatud on. Seega võib füüsilistele isikutele suunatud maksuseaduste sätetes õiguselguse astme määramisel lähtuda keskmiste võimetega inimese arusaamast. Seda eelkõige seetõttu, et seaduse adressaat on eraisik, kelle puhul ei saa lähtuda eeldusest, et isikul on olemas asjakohased maksualased teadmised selleks, et mõista sätte tegelikku sisu või rakendamist isegi juhul kui tegemist on ebaselge normiga. Samas, näiteks erisoodustuste maksustamist käsitlev säte on suunatud ettevõtjatele, kelle puhul võib eeldada mõnevõrra laialdasemaid teadmisi oma äritegevusega seotud maksustamisest, selle alustest ning põhimõtetest. Samuti on neil võimalusi pöörduda täiendava kindluse saamiseks konkreetsetes küsimuses erialaste spetsialistide poolt, sealjuures on EIK leidnud, et õigusnormi selgust ei välista pelgalt see, et isik peab normist arusaamiseks kasutama professionaalse nõustaja abi¹¹⁶.

Seda toetab ka Riigikohtu hilisem praktika, kus kohus tõi välja, et näiteks kohaliku omavalitsuse ja riigi vahelises vaidluses täpsustanud, et vaidlusaluse sätte õiguselguse hindamisel oli kolleegium lähtunud asjaolust, et adressaadid ja rakendajad on asjakohase kutsealase ettevalmistusega avalikud teenistujad, kes peavad olema võimelised tõlgendamise

¹¹⁰ Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 290.

¹¹¹ RKPJKo 3-4-1-23-15, p 96.

¹¹² RKPJKo 5-19-38, p 71.

¹¹³ Seiler, M. GAARs and Judicial Anti-Avoidance in Germany, the UK and the EU. Viin: Linde Verlag 2016, lk 1.

¹¹⁴ RKHKo 3-3-1-15-01, p 11.

¹¹⁵ RKPJKo 3-4-1-33-05, p 22.

¹¹⁶ EIKo 75068/12, *Dragin versus Croatia*, ECLI:CE:ECHR:2014:0724, p 90; EIKo 28358/95, *Baranowski versus Poland*, ECLI:CE:ECHR:2000:0328, p 52; EIKo 24848/94, *Steel and Others versus The United Kingdom*, ECLI:CE:ECHR:1998:0923, p 54.

teel ületama võimalikud ebaselgused või rakendamiskaskused.¹¹⁷ Eeltoodust johtuvalt võib ettevõtjatele suunatud maksuõiguse normide õigusselguse aste olla pisut madalam eraisikute omast, kuid siiski kõrgem riigiasutustele suunatud normide õigusselguse astmest, kuivõrd ettevõtjal peaks siiski olema reaalne võimalus, kasvõi kõrvalise abiga, mõista talle seatud maksukohustusi ning selle tagajärgi.

Kuigi seadused, eriti vabadusi piiravad sätted peaksid olema sätestatud võimalikult täpselt, siis seadusandja ei näe ega saagi ette näha kõikvõimalikke tulevikus tõusetuda võivaid olukordi ning etteulatuvalt kõike ära reguleerida. Õigus peab arenema koos ühiskonnaga ning valitseva reaalsusega.¹¹⁸ Riigikohus on oma hiljutises lahendis toonud välja, et põhiõiguse riivet võimaldavate normide selgusele ei pruugi alati kasuks tulla ulatuslik määratlemata õigusmõistete kasutamine, eriti kui nende sisu ja piirangute ulatus on seatud normidevaheliste viidetega üksteisest sõltuvusse. Samas ei välista õigusselguse põhimõte määratlemata õigusmõistete kasutamist ja kaalutusõiguse sätestamist pädeva organi jaoks. Määratlemata õigusmõistete kasutamisel tuleb hinnata ka normi enda eesmärki ja seda, kas kaalutusõigusest ning määratlemata õigusmõistete kasutamisest loobumine, tooks endaga kaasa küll õigusselgema sätte, kuid samas muudaks normi ebaülevaatlikult detailseks ja liiga jäigaks.¹¹⁹ Seega võib ka maksuõiguslik sätte sisaldada nii täitevvõimu ehk maksuhalduri kaalutusõigust kui ka määratlemata õigusmõisteid ilma, et see tooks automaatselt endaga kaasa põhiseadusvastase õigusselgusetuse.

Riigikohus on varasemalt toonud välja, et põhiseadusvastase õigusselgusetusega on tegemist üksnes juhul, kui normide tõlgendamisel tekkinud küsimusi ei ole võimalik mõistlikult kõrvaldada ka normide eesmärki ja kujunemislugu jms arvesse võttes ning selline selgusetus takistab isikul oma seadusest tulenevaid kohustusi kindlaks teha ja täita¹²⁰. Määratlemata õigusmõiste ning sätte üldisem sõnastus selliselt, et see ei reguleeri maksustatavat olukorda pisidetailideni välja, võib olla seadusandja teadlik valik just selles osas, mis puudutab sätte ajakohasuse säilimist ning rakendamise lihtsust ka muutuvmas maailmas. Juhul, kui kõik sätted oleks detailselt sätestatud, siis võiks tekkida Riigikohtu poolt eespool kirjeldatud olukord, kus sätted on liiga detailsed ning seeläbi ka liiga jäigad ning seadusandja peaks hakkama iga ühiskonnas toimuva muudatuse puhul korrigeerima ka kõiki kehtivaid sätteid. Olukorras, kus

¹¹⁷ RKPJKo 3-4-1-17-08, p 27.

¹¹⁸ Jõgi, J. Maksuseaduste tõlgendamine: kas maksumaksja kasuks või kahjuks?, lk 203.

¹¹⁹ RKPJKo 5-22-4, p 63.

¹²⁰ RKPJKo 5-18-4, p 61; RKPJKo 5-22-4, p 62

seadusandlust erinevates valdkondades nimetatakse sageli ajale jalgu jäänuks,¹²¹ on üks selliste uute olukordade tekkimise vähendamise meetmeid just üldisemate sätete kehtestamine, mis ei muutuks sisutühjaks iga üksiku muutuse korral. Maksuseadustes, kus on kasutatud määratlemata õigusmõisteid tuleb seega sätte rakendamisel arvestada lisaks grammatilisele tõlgendamise meetodile ka teisi üldtunnustatud tõlgendamise viise ning võtta arvesse seaduse eesmärki ning teisi asjakohaseid asjaolusid. Maksuseaduste tõlgendamisel võib teisteks asjakohasteks asjaoludeks pidada näiteks maksuhalduri poolseid juhiseid või kommentaare, mis on antud eesmärgiga selgitada konkreetse sätte sisu, eesmärki ning kohaldamispraktikat. Juhul, kui ka eelpool nimetatud viisidel normi sisustamine ei lahenda tekkinud küsimusi, siis võib kõne alla tulla sätte põhiseadusvastane õigusselgusetus.

Lisaks siseriiklikule õigusselguse standardile on olemas ka inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist¹²² tulenev rahvusvaheliselt kehtiv universaalne õigusselguse standard. Põhiseaduslik standard ei saa olla madalam konventsioonis sätestatust. Seega saab sätte õigusselguse hindamisel tugineda ka EIK-i maksuõiguse normide selgust hindavale praktikale. Ka konventsiooni mõistes peavad seadused vastama kvalitatiivselt seaduse ja õigusriigi põhimõttele.¹²³ Konventsiooni artikli 10 lg-le 2¹²⁴ kohaselt ei ole sätte õigusselge, kui see ei ole sõnastatud piisavalt täpselt sellises ulatuses, et kodanikul oleks võimalus kohandada oma käitumist vastavalt. Sealjuures peab isikul olema võimalik konkreetsetes olukorras piisaval määral ette näha tagajärgi, mis võivad teatud käitumisele järgneda, vajaduse korral võib isik kaasata ka eriala spetsialiste.¹²⁵ Sekkumine isiku õigustesse peab olema seadusega reguleeritud piisavas ulatuses, mis nõuab siseriiklikult seaduselt ja praktikalt piisavat täpsust ja ettenähtavust.¹²⁶ EIK on varasemates lahendites lugenud seaduse seaduspärasuse testi läbinuks,

¹²¹ Läänesaar, L. Euroopa Liidu kehtiv tooteohutuse seadus on ajale jalgu jäänud. Eesti Tarbijakaitse Liit 07.07.2020. – <https://tarbijakaitse.ee/etl-euroopa-liidu-kehtiv-tooteohutuse-seadus-on-ajale-jalgu-jaanud/> (15.04.2023); Oja, B (toim.). Kriise puudutavad seadused on ajale jalgu jäänud. ERR 11.06.2022. – <https://www.err.ee/1608626347/kriise-puudutavad-seadused-on-ajale-jalgu-jaanud> (15.04.2023).

¹²² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

¹²³ Sermet, L. The European Convention on Human Rights and property rights. Human rights files, no. 11 rev. – Strasbourg: Council of the Europe Publishing, 1998, lk 32.

¹²⁴ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon artikkel 10: 1. Igaühel on õigus sõnavabadusele. See õigus kätkeb vabadust oma arvamusele ning vabadust saada ja levitada teavet ja mõtteid ilma ametivõimude sekkumiseta ja sõltumata riigipiiridest. Käesolev artikkel ei takista riikidel nõuda raadio-, televisiooni või filmiettevetelt tegevuslubasid.

2. Kuna nende vabaduste kasutamisega kaasnevad kohustused ja vastutus, võidakse selle kohta seaduses ette näha formaalsusi, tingimusi, piiranguid või karistusi, mis on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riigi julgeoleku, territoriaalse terviklikkuse või ühiskondliku turvalisuse huvides, korratuste või kuritegude ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste maine või õiguste kaitseks, konfidentsiaalse teabe avalikustamise vältimiseks või õigusemõistmise autoriteedi ja erapooletuse säilitamiseks.

¹²⁵ EIKo 26449/95, *Spacek s.r.o. versus The Czech Republic*, ECLI:CE:ECHR:1999:1109, p 59.

¹²⁶ De Schutter, O., van Goethem, V. EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights. Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union. – *Sine loco*, 2006, lk 167.

kui siseriiklik õigus on piisavalt kättesaadav, täpne ning selle rakendamine on ettenähtav.¹²⁷ Oluline aspekt on aga see, et kohtu hinnangul ei pea tagajärjed olema absoluutse kindlusega ettenähtavad ning kuigi kindluse saavutamine võib olla eesmärgiks, siis on EIK jõudnud sarnasele järeldusele Riigikohtuga, et see võib kaasa tuua ülemäärase jäikuse samas kui seadus peab suutma muutuvate asjaoludega sammu pidada. Seetõttu kasutatakse paljudes seadustes ebamääraseid termineid ning nende tõlgendamine ja kohaldamine on jäetud praktika hoolde.¹²⁸

Tuginedes eelnevale võib EIK praktikast järeldada, et üldisem sätte sõnastus ja asjaolu üksi, et normi lugemisel ei nähtu sellest absoluutse kindlusega ettenähtavaid tagajärgi, ei too endaga automaatselt kaasa sätte õiguselgusetust. Samuti, kui sättest tulenevate tagajärgede mõistmiseks peaks isik kasutama eriala spetsialistide abi, siis tuleb tal seda teha ning ka sellist normi ei saa pidada koheselt õigusvastaseks inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni mõistes. Kõrvutades omavahel Riigikohtu seisukohta Eesti põhiseadusega vastuolus oleva õiguselgusetusega ja EIK praktikat nähtub, et Eesti siseriikliku õiguse puhul on õiguselgusetuse lävend madalam, kuivõrd sätte sisu mõistmisel tuleb lähtuda keskmiste võimetega isikust. Selleks, et säte oleks konventsiooni mõistes õiguselgusetu ei piisa aga ainuüksi sellest kui keskmiste võimetega isikule jääb sätte sisu ning sellest tulenev tagajärg segaseks, isik peab vajaduse korral püüdma selle mõistmiseks pöörduda ka konkreetse ala spetsialistide poole.

Olenemata asjaolust, et põhiseaduse kohaselt on õiguselgus üks põhiõigustest ning üldjuhul peab norm olema piisavalt selge, et isikute ring, kellele see on suunatud, saaks aru oma õigustest ja kohustustest, mis konkreetsest sättest tulenevad, siis ei nõua õiguskindluse põhimõtte siiski, et õigusnorm välistaks igasuguse kahtluse selle tõlgendamise suhtes.¹²⁹ Sellise olukorra näitlikustamiseks võib tuua näiteks lapsevanemate poolt lapsele taskuraha andmise. Lähtudes tulumaksuseaduses sätestatust, nähtub, et ainult kingitus on saaja tasemel tulumaksust vabastatud, kuid taskuraha näol ei pruugi tingimata tegu olla vanemate poolt lapsele antava kingitusega, vaid see võib ka olla seotud lapse poolt teatud kohustuste täitmisega, näiteks koolis heade hinnete saamine või kodutööde tegemine. Kingituse puhul on tegemist tuluga, millel puudub vastusooritus, kui aga lähtuda näiteolukorrast, siis võib argumenteerida, et taskuraha puhul on vastusooritus olemas, mistõttu ei kvalifitseeru see TuMSi mõistes kingituseks ning seda tuleks tulu saaja ehk lapse tasemel maksustada kui muud tulu. Samas praktikas sellist tulu

¹²⁷ EIKo 14902/04, *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos vs Russia*, ECLI:CE:ECHR:2011:0920, p 559; EIKo 13616/88, *Hentrich versus France*, ECLI:CE:ECHR:1994:0922, p 42.

¹²⁸ EIKo 64569/09, *Delfi AS vs Estonia*, ECLI:CE:ECHR:2015:0616, p 121.

¹²⁹ EK C-343/09, *Afton Chemical Limited vs Secretary of State for Transport*, ECLI:EU:C:2010:258, kohtujurist J.Kokotti ettepanek, p 117.

lapsel tasemel ei maksustata olenemata asjaolust, et seaduse alusel võiks seda ka niipidi tõlgendada.

EIK on ühes oma lahendis leidnud, et õigusnormile ei olegi kunagi võimalik anda lõplikku selgust ning selle täpne kohaldamine selgub kohtupraktikas, sealjuures peab isik endale ebasoodsat käsitlust ka ette nägema.¹³⁰ Seega, rakendades kohtupraktikat maksuseadustele, võib argumenteerida sarnaselt eespool väljatoodule, et õigusselguse põhimõttega vastuolu ei pruugi olla piisavas ulatuses täidetud, kui isikul läheb normi ja sellest tulenevate õiguste või kohustuste mõistmiseks vaja kõrvalist abi. Teisalt, on vaieldav, kas isiku poolset kõrvalise abi vajadust näiteks erasektoris tegutsevalt maksukonsultandilt saab võrdsustada ka igakordselt konkreetse haldusorgani poole pöördumisega selleks, et saada siduvas või mittesiduvas vormis maksuhalduri hinnang küsimust tekitanud olukorrale, eriti juhul kui sätte enda sõnastusest ja avalikult kättesaadavate juhendmaterjalide ning praktika kohaselt ei ole võimalik kindlaks teha, kas isikul maksukohustus üldse on. Veelgi enam, arvesse tuleks ka võtta maksuõiguse ühte peamist põhimõtet, milleks on maksumaksjate võrdse kohtlemise põhimõte.¹³¹ See tähendab, et maksumaksjaid, kes on sarnases olukorras tuleks maksustada sarnaselt.¹³² Seega aitaks osalusoptsioonide sätte täpsustamine tagada ka eespool mainitud põhimõtte paremat tagamist, kuivõrd, siis ei oleneks maksukohustus selgitustaotluse või eelotsuse taotluse oskuslikust kirjutamisest ega konkreetset hetkel maksuhalduri poolsest sätte tõlgendamisest.

Lähtuvalt asjaolust, et määratlemata õigusmõistete sisustamine ning tõlgendamine on sageli eesmärgipäraselt jäetud kohtuvõimu või väljakujuneva praktika hoolde ning arvestades Eesti maksuvaldkonnas oleva kohtupraktika hulka, siis on mõistetav, miks kohalikes seadustes kasutatud määratlemata õigusmõistetele ei leidu nii laialdaselt tõlgendusi või avalikult kättesaadavat praktikat nagu näiteks teistes enam üldlevinud küsimustes. Lisaks üldisele maksuvaidluste vähesusele on erisoodustuse sätete näol tegemist väga Eesti-spetsiifiliste normidega, sest suurem osa maailmast ning Euroopast kasutab klassikalist tulumaksusüsteemi, milles meiega võrreldavat erisoodustuse kontseptsiooni sellisel kujul ei leidu. Sellest tulenevalt ei saa Eesti riigisiseste maksuõiguse sätete määratlemata õigusmõistete puhul tihti lähtuda ka välisriikide praktikast just seetõttu, et Eesti tulumaksusüsteemist tulenevalt võib ka meil kasutatavate määratlemata õigusmõistete sisu erineda näiteks mandri-Euroopas kasutatud sarnaste mõistete tõlgendusest. Erisoodustusest veelgi erilisem on osalusoptsioonide

¹³⁰ EIKo 54468/09, *Huhtamaki vs Finland*, ECLI:CE:ECHR:2012:0306, p-d 45-51.

¹³¹ de Wilde, M.F. *The ATAD's GAAR: A Pandora's Box? The Implementation of Anti-BEPS Rules in the EU: A Comprehensive Study*, Amsterdam: 2018, lk 301–328.

¹³² Pistone, P. jt. *Fundamentals of Taxation: An Introduction to Tax Policy, Tax Law and Tax Administration*. Amsterdam: IBFD 2018, lk 10 jj.

maksuvabastust reguleeriv säte, kuivõrd arvestades kõikide Eestis tegutsevate tööandjate hulka, puudutab see säte väga kitsast osa ettevõtjatest. See tähendab, et sellesisusliste sätete rakendamine pole nii levinud kui näiteks dividendide maksustamise sätteid, mis omakorda toob kaasa vastava haldus- ja kohtupraktika vähesuse.

3.2. TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause kooskõla õigusselguse põhimõttega

TuMS § 48 lg 5³ neljas lause sätestab, et optiooni alusvara muutumise korral arvestatakse nimetatud tähtaega (kolmeaastast maksuvabastuse perioodi) esialgse optiooni andmisest arvates. Kui optiooni alusvara mõiste on sisustatud sama sätte teises lauses, siis alusvara muutumise olukorra mõistele tulumaksuseadusest ega teistest asjakohastest seadustest selgitusi ei leidu. See tähendab, et alusvara muutumise mõistet võib pidada määratlemata õigusmõisteks, mille seadusandja on kas eesmärgipäraselt või mitte, jätnud täpsemalt seaduses sisustamata. Lähtudes eelmises alapeatükis väljatoodud Riigikohtu ja EIK praktikast tuleb määratlemata õigusmõistete tõlgendamisel lähtuda üldlevinud tõlgendamise meetoditest, sätte kujunemisloost ning muudest asjakohastest materjalidest nagu näiteks maksuhalduri poolne praktika ning juhendmaterjal. Maksuhaldur on oma kodulehel¹³³ kommenteerinud optiooni kolmeaastase tähtaja kehtivust järgmistes alusvara muutumise olukordades: kontserni ümberkorraldamine, ühingu ühinemine, jagunemine ning ümberkorraldamine, kogu osaluse võõrandamine ja fondiemissiooni tulemusena osa- või aktsiakapitali suurendamine. Teisi alusvara muutumise olukordi, näiteks osa- või aktsiakapitali suurendamine või vähendamine läbi täiendavate sisse- või väljamaksete ning aktsiate *split*'i ja *de-split*'i ning selliste olukordade maksustamispraktikat käsitletud pole. Seega ei ole maksuhalduri kodulehel olemasolev juhendmaterjal kõikehõlmav ning nagu käesoleva magistritöö raames saadatud selgitustaotlusest nähtub, ei ole tegelikult alusvara muutumise olukorrad, mille puhul kolmeaastane tähtaeg jätkab kulgemist piiratud üksnes MTA kodulehel oleva nimekirjaga.

Võttes aluseks konkreetse TuMS § 48 lg 5³ ning selle neljanda lause kujunemisloo ja sätte kehtestamisel seadusandja poolsed kommentaarid, siis ei nähtu ka seaduseelnõu seletuskirjast ega tol hetkel ametis olnud rahandusministri kommentaaridest täiendavaid selgitusi alusvara muutumise olukordade kohta. Seaduseelnõu seletuskirjas¹³⁴ on peamiselt keskendutud optiooni alusvaraks oleva osaluse omandamist enne kolmeaastase tähtaja möödumist juhul, kui toimub tööandjas või tööandjaga samasse kontserni kuuluva äriühingu kogu osaluse

¹³³ Osalusoptiooni kolmeaastane tähtaeg. Osalusoptioonid. MTA. – <https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/osalusoptiooni-kolmeaastane-tahtaeg> (16.04.2023).

¹³⁴ Seletuskiri tulumaksuseaduse, käibemaksuseaduse ja liiklusseaduse muutmise seaduse eelnõu juurde.

võõrandamine või kui töötajal tuvastatakse eelpool mainitud perioodi jooksul täielik töövõimetus või töötaja sureb. Seega ei leia määratlemata õigusmõistele selgitust ka seaduse kujunemisloost ning seadusandja poolsetest kommentaaridest. Veelgi enam, ei seadusest endast, maksuhalduri kodulehel avalikult kättesaadavast juhendmaterjalist ega seaduse kujunemisloost ei nähtu alusvara muutumise olukordadele täiendavaid kriteeriume, mis täpsustaksid, kas lisaks alusvara faktilisele muutumisele on veel täiendavaid nõudeid, mille alusel hinnatakse osalusoptionide kolmeaastase tähtaja kehtivust alates lepingu esialgsest allkirjastamisest.

Arvestades, et maksuhalduri kodulehel olemasolev nimekiri ühinguõiguslikest muudatustest, mis võivad endaga kaasa tuua optionilepingute alusvara muutused, ei ole ammendav, siis ei leidu avalikult kättesaadavatest allikatest kommentaare selle kohta, kas ja millistel alustel on TuMS § 48 lg 5³ neljandast lausest tulenev kolmeaastase tähtaja jätkumine kohaldatav olukordades, mida maksuhaldur ei ole oma kodulehel täiendavalt välja toonud. Üheks võimaluseks teiste alusvara muutumise olukordade puhul oleks rakendada analoogiat mõne, juba kommenteeritud alusvara muutumise olukorraga. Seda saaks näiteks teha osa- või aktsiakapitali sissemaksete tegemise korral, kui võrd maksuhaldur on oma kodulehel toonud välja, et fondiemissiooni kaudu alusvara muutmisel arvestatakse kolmeaastast tähtaega esialgse lepingu allkirjastamisest alates, sest fondiemissiooni näol on tegemist omakapitali ümberkorraldamise ja raamatupidamisliku toiminguga. Sellest võiks kaudselte järeldada, et reaalse sissemakse korral võib maksuhalduri seisukoht erineda fondiemissiooniga osakapitali suurendamise omast just seetõttu, et sellises olukorras ei ole tegemist ainult omakapitali ümberkorraldamise või raamatupidamisliku toiminguga, vaid see eeldab reaalse sissemakse tegemist, mis suurendab ka omakapitali.

Magistritöö raames MTA-le saadetud selgitustaotluses palus töö autor maksuhalduri üldist hinnangut nii maksuhalduri enda kodulehel kirjeldatud alusvara muutumise olukordadele kui ka näiteks alusvara muutumisele osa- või aktsiakapitali suurenemise või vähenemise korral läbi reaalse sisse- või väljamaksete ja aktsiate *split*'i ja *de-split*'i olukordades. MTA vastuse¹³⁵ kohaselt eristab maksuhaldur ühingu osa- või aktsiakapitali suurenemise korral osa- või aktsiakapitali suurendamist läbi fondiemissiooni ning reaalse sissemakse. Fondiemissiooni korral on maksuhaldur seisukohal, et optionilepingu alusvara, sealhulgas optionilepingu alusel omandatava osa väärtust ning aktsiate arvu võib muuta, ilma, et algaks uuesti kolmeaastase maksuvabastuse tähtaja kulgemine. Samas, kui osa- või aktsiakapitali

¹³⁵ Maksu- ja Tolliameti vastus selgitustaotlusele 12.04.2023. (Selgitustaotluse vastus autori valduses.)

suurendatakse läbi reaalse sissemakse, siis sellisel juhul optioonilepingut korrigeerida ei või, olenemata asjaolust, et tööandja poolse korrigeerimise eesmärk võib olla töötajale antava hüve väärtuse säilimine kasumi jagamise hetkel. Samuti võib muuta optioonilepingu alusel omandatava ettevõtte nime ja osaluse väärtust või aktsiate arvu ühingute ühinemise, jagunemise ning *full-exit*'i olukordades eeldusel, et osa väärtuse või aktsiate arvu muutmise eesmärgiks on tagada töötajale antava väärtuse säilimine. Sealjuures ei oma kolmeaastase tähtaja jätkumise seisukohalt tähtsust, kas osa väärtust või aktsiate arvu suurendatakse või vähendatakse. Viimasena kommenteeris maksuhaldur aktsiate *split*'i või *de-split*'i tagajärjel toimuvat alusvara muutust. Sarnaselt ühinemise ja jagunemise korral toimuvale alusvara muutumisele, leidis maksuhaldur, et ka sellise alusvara muutumise olukorras võib tööandja või tööandjaga samasse kontserni kuuluv ettevõtte korrigeerida optioonilepingu alusel omandatavate aktsiate arvu juhul, kui muudatuse eesmärk on tagada töötaja poolt omandatava hüve väärtus säilimine ka edasiulatuvalt.

Eelpool kirjeldatud selgitustaotluse otsusest võib järeldada, et lisaks optioonilepingu alusvara faktilisele muutusele hindab maksuhaldur kolmeaastase perioodi jätkamisel ka seda, kas alusvara muutumise tõttu tehtud lepingumuudatuste eesmärgiks oli töötaja poolt saadava hüve väärtuse säilimine või mitte. Juhul, kui alusvara küll muutus, ent lepingumuudatuste eesmärgiks oli muu kui hüve väärtuse säilimine, siis tuleb lähtuda oluliste tingimuste muutmise põhimõttest, mis toob endaga kaasa kolmeaastase ooteaja uut algust. Juhul, kui kõikide tehtud lepingumuudatuste eesmärgiks oli hüve väärtuse säilimine, siis jätkub kolmeaastase perioodi arvestus. Maksuhaldur toonitas oma selgitustaotluse vastuses, et iga tehingu asjaolud, sh erinevate äriühingute optioonilepingutes sätestatud tingimused on erinevad ning maksuhaldur lähtub selgitustes konkreetse tehingu asjaoludest. See tähendab, et kuigi selgitustaotluse vastuses on välja toodud maksuhalduri poolt praegusel hetkel kohaldatavad üldpõhimõtted, siis hinnatakse iga konkreetse juhtumi puhul kolmeaastase ooteaja jätkumist eraldiseisvalt. Täiendavalt nähtub selgitustaotluse vastusest, et alusvara muutumise korral saab muuta omandatava osaluse väärtust või aktsiate hulka ent vastusest ei saa välja lugeda konkreetset kohustust seda teha. See on märkimisväärne just sellest aspektist, et maksuhaldur ei ole oma senises halduspraktikas toonitanud, et alusvara muutumise olukorras, kus töötaja on peale alusvara muutumist oluliselt paremas olukorras kui ta oleks olnud ilma alusvara muutumiseta tuleks saadava hüve väärtust korrigeerida kohustuslikus korras. Juhul, kui sellisel alusvara muutumisel vastava muudatust ei tehta ning jätkub esialgne kolmeaastane periood, saab töötaja lepingus sätestatud ooteaja lõpus oluliselt suurema väärtusega hüve ilma ühegi täiendava maksukohuseta töötaja või tööandja tasemel.

Hinnates TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause õigusselgust maksumaksja ehk ettevõtja tasemel, kellele see säte suunatud on ning kelle õigusi ja kohustusi eelnimetatud säte reguleerib, tuleb esmalt arvestada, mida võib keskmine mõistlik ettevõtja ainult normi lugemise tagajärjel sellest järeldada. Vastavalt töö varasemas peatükis käsitletule võib sätte grammatilisel tõlgendamisel järeldada, et optioonilepingu alusvara muutumisele piiranguid seaduses sätestatud ei ole, mistõttu laieneb neljandas lauses nimetatud erand kõikidele alusvara muutumise olukordadele. Veelgi enam, pelgalt seaduse lugemisel ei saa jõuda järeldusele, et alusvara muutumisel on lubatud korrigeerida ka optioonilepingus sätestatud tingimusi, kuid samas ei laiene tingimuste muutmise lubatavus kõikidele lepingutingimustele. Kuivõrd ettevõtja puhul võib eeldada aga mõningaid maksualaseid teadmisi, siis tõlgendades seadust koos maksuhalduri kodulehel olevate kommentaaridega võib aga ettevõtja jõuda hoopiski järeldusele, et alusvara muutumise olukordade juhud, millele seaduses nimetatud erand laieneb on üksnes maksuhalduri kodulehel nimetatud juhtumid. Ka sellisele tulemusele jõudes ei ole ettevõtja tegelikult mõistnud TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause tegelikku rakendamise ulatust.

Eeltoodust johtuvalt tuleks ettevõtjal ning tööandjal täiendava kindluse saamiseks pöörduda optioonilepingu alusvara muutumise korral maksuõiguse alal tegutseva spetsialisti poole. Samas, vastavalt maksuhalduri poolt selgitustaotluse vastuses mainitule, hindab ka maksuhaldur iga konkreetse juhtumi puhul neljandast lausest tuleneva erandi kohaldumist eraldi, mis omakorda tähendab, et ettevõtjal ei pruugi olla võimalik ka erasektoris tegutseva maksuõiguse spetsialisti käest saada kinnitust, kas konkreetses alusvara muutumise olukorras jätkab kolmeaastane tähtaeg kulgemist või mitte. Oluline välja tuua, et selgitustaotluste vastused ei ole vastavalt ei maksuhaldurile ega maksukohustuslasele siduvad. See tähendab, et isegi juhul, kui tööandja soovib alusvara muutumise olukorras saavutada täiendavat kindlust tema poolt rakendatavale osalusoptioonide maksustamise korrektsusele ning ta palub maksuhaldurilt konkreetse situatsiooni osas selgitusi läbi selgitustaotluse, siis ei ole seekaudu antud hinnang maksuhaldurile siduv ning neil on võimalik hilisemalt maksustada ka selliseid olukordi, millele varasemalt oli antud kinnitus selgitustaotluse vastuse kaudu.

Lisaks eelnevale on tööandjate jaoks oluline ka ajaline kiirus, millega on võimalik saavutada kindlus tehingu maksunduslike tagajärgede osas, eelkõige aga ettevõtete müügi korral, kuhu on kaasatud ka investorid. Näitena võib tuua Pipedrive'i müügi USA investeerimisfirmale, mille puhul paluti MTA-lt siduvat eelotsust selleks, et saada kindlus, et tehing vastab osalusoptioonide maksuvabastuse sätete mõistes *full exit* olukorrale ning väljateenitud osa töötajate optioonidest võib neile maksuvabalt välja maksta. See tõi esmalt endaga kaasa

täiendava kulu maksunõustajate ja advokaatide töötasu näol, kes pidid siduva eelotsuse taotluse koostama ning täiendava ajakulu, mida vajati nii taotluse kirjutamiseks kui ka MTA poolne taotluse vastamisele kulunud aeg.¹³⁶ Kehtiva seaduse kohaselt on maksuhalduril 30 kalendripäeva selgitustaotlusele vastamiseks¹³⁷ ning 60 kalendripäeva siduva eelotsuse tegemiseks¹³⁸. Selline täiendav ajakulu õigusnormi ebaselguse tõttu tekitab ebaproportsionaalseid tagajärgi oma adressaatidele ning mõistlik oleks seda seetõttu selgemaks kirjutada või vähemalt luua konkreetne juhend, millele maksumaksja tugineda saaks.

Maksuhaldurile on MKS §-s 91¹ alusel siduv üksnes siduva eelotsuse kaudu antud hinnang. Siduva eelotsusega annab MTA maksukohustuslase taotlusel siduva hinnangu tulevikus sooritatava toimingu või toimingute kogumi maksustamise osas. Sealjuures on eelotsuses märgitud hinnang maksuhaldurile siduv vaid siis, kui teostatav toiming või tehing vastab eelotsuses kirjeldatud kõigile maksustamise seisukohast relevantsetele asjaoludele ning on sooritatud eelotsuses märgitud aja jooksul. Kuigi toimingute tegemise tähtaja määrab maksuhaldur, on võimalik maksumaksjal eelotsuse taotluses teha sellele omapoolne ettepanek.¹³⁹ Siduva eelotsuse saamiseks tuleb taotluse esitajal tasuda ka riigilõiv. Seega tuleks ettevõtjal, kellel on töötajatega sõlmitud optioonilepingud ning kellel toimub kolmeaastase ooteaja jooksul alusvaraga mõni selline muudatus, mis võib mõjutada ka optioonilepingu alusel omandatava hüve väärtust, tegelikult täieliku kindluse saavutamiseks esitada maksuhaldurile vastavasisuline eelotsuse taotlus ning tasuda riigilõiv vastavalt seaduses sätestatule. Oluline on ka välja tuua, et siduvat eelotsust ei ole võimalik vaidlustada¹⁴⁰, mis tähendab, et ka juhul, kui maksuhaldur on seal jõudnud valele arusaamale, ise tõlgendanud seadust vääralt ning seetõttu andnud negatiivse siduva eelotsuse, siis ei ole maksumaksjal võimalik end täiendavalt kaitsta negatiivsete maksunduslike tagajärgede eest.

Varasemalt on Riigikohus maksuõiguslike sätete puhul kommenteerid õigusselgust MKS § 84 mõistes. MKS § 84 näol on tegemist kuritarvituse sättega, mis ütleb, et kui tehingu või toimingu sisust ilmneb, et see on tehtud maksudest kõrvalehoidumise eesmärgil, siis kohaldatakse maksustamisel sellise tehingu või toimingu tingimusi, mis vastavad tehingu või toimingu tegelikule majanduslikule sisule. Riigikohus on MKS § 84 õigusselgusega seoses

¹³⁶ Härma, K. Pipedrive'i uus omanik pääses maksukirve alt. – Äripäev 18.03.2021, lk 22.

¹³⁷ Märgukirjale ja selgitustaotlusele vastamise seadus. – RT I, 25.10.2016, 16.

¹³⁸ MKS § 91¹⁰ lg 1.

¹³⁹ Kütt, K. Siduv eelotsus aitab maandada tehingutega seotud maksuriske. Cobalt 15.12.2014. – <https://www.cobalt.legal/ee/uudised-ja-tehtud-tood/siduv-eelotsus-aitab-maandada-tehingutega-seotud-maksuriske> (18.04.2023).

¹⁴⁰ MKS § 91¹¹ lg 2.

kommenteerinud, et normi kohaldamine on õigustatud juhul, kui tegemist on tehingutega, millel puudub majanduslik sisu ning mille eesmärk on vältida maksude tasumist¹⁴¹. Samas peab maksukohustuslasel olema vabadus teha tema poolt valitud toiminguid, arvestades muuhulgas maksunduslike kaalutlustega, ning kellelgi ei ole kohustust korraldada oma tegevust viisil, millega kaasneb kõrgem maksukohustus. See tähendab, et maksukohustuslane võib valida tehingu liigi ja vormi, mis on ajendatud maksukulude kokkuhoiu kavatsusest ning maksukohustuslasel puudub kohustus tegeleda äritegevusega selliselt, et riigi maksutulule oleks võimalikult suur. Sealjuures on seaduslikus ulatuses maksuplaneerimisega tegemist seni, kuni tehingu vorm vastab majandustegevuse tegelikule sisule ja ei ole moonutatud ning järgitakse kohalduvaid maksuseadusi.¹⁴²

MKS § 84 näol on tegemist sättega, mille sõnastus on niivõrd üldine, et ainult grammatilise tõlgendamise tulemusel ei ole võimalik normist välja lugeda näiteks õiguse kujundusvõimaluste kuritarvitamise eeldust, kuigi see seda sisaldab. Kohtupraktika käigus on loodud selle kohaldamiseks ja maksude tasumisest kõrvalehoidmise tahtluse tuvastamiseks rida reegleid ning toodud välja sellised olulised tegurid, mis peaksid koostoimes mõjuma ja tõendama tehingu või tegevuse majandusliku sisu puudumist ning õiguse kujundusvõimaluste kuritarvitamist sellises ulatuses, et maksukohustuslast saaks süüdistada MKS §-s 84 kirjeldatud tegevuse toimepanekus.¹⁴³ Riigikohus on selles osas märkinud, et eespool mainitud sätte õigusselgus oleks paremini tagatud, kui õiguse kujundusvõimaluste kuritarvitamise eeldused ja kriteeriumid oleksid sätestatud seaduse või määrusega.¹⁴⁴ Ka õiguskirjanduses on leitud, et sätte ettenähtavus on paremini tagatud, kui selle kohta on olemas seadusandlikud materjalid.¹⁴⁵ Olenemata asjaolust, et Riigikohus on tõdenud, et sätte õigusselgus saaks olla paremini tagatud kui selle kohaldamise eeldused oleks sätestatud seaduse või määrusega, siis ei ole MKS § 84 puhul leitud, et selle üldine sõnastus oleks piisav põhiseadusvastase õigusselguse tuvastamiseks. Ka

Lisaks eelnevale on ka EIK ühes oma lahendis toonud välja, et kõikide normide, sealhulgas kuritarvitusega seotud normide korral, ei ole võimalik vältida tõlgendamismeetodite või praktika väljakujunemise vajadust. Sealjuures ei ole maksuõiguslike sätete puhul võimalik seaduses detailselt kirjeldada kõiksuguseid võimalusi, kuidas maksukohustuslane võib

¹⁴¹ RKHKo 3-3-1-52-09, p 12.

¹⁴² Samas, p 13; RKHKo 3-3-1-23-09, p 12

¹⁴³ RKHKo 3-3-1-79-11, p 23.

¹⁴⁴ RKHKo 3-3-1-52-09, p 19; RKHKo 3-3-1-59-09, p 19; RKHKo 3-3-1-15-11, p 17.

¹⁴⁵ Lautenbach, G. The Concept of the Rule of Law and the European Court of Human Rights. Oxford: Oxford University Press 2013, lk 93.

maksude vältimiseks kehtestatud seadusi kuritarvitada ja petta maksuhaldurit.¹⁴⁶ Kuigi TuMS § 48 lg 5³ oma iseloomult on pigem ettevõtja käitumist suunav kui kuritarvituse vastane säte, siis ei ole välistatud, et TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause õigusselguse puhul jõuaks Riigikohus sarnasele lahendusele nagu seda on tehtud MKS § 84 suhtes. Seeda eelkõige seetõttu, et TuMS § 48 lg 5³ neljas lause oma sõnastuselt on pigem üldisem, maksuhalduri senine lähenemine alusvara muutumise olukordadele on *case by case*, sättega seotud eelotsused ei ole suures ulatuses avalikud, mis tähendab, et maksumaksjate jaoks pole teada, millistel tingimustel on maksuhaldur lubanud kolmeaastase ooteaja jätkumist ning puudub laialdane kohtupraktika, millele ettevõtja tugineda saaks.

Riigikohus on varasemalt toonitanud, et kui norm on oma sõnastuselt selge ja ühemõtteline, siis peab sellisest normist ka lähtuma ja seda kohaldama, sest selline norm aitab kõige paremini tagada õigusselgust, õiguslike tagajärgede ennustatavust ja õiguskindlust. Normile ei või anda tekstiga vastuolus olevat tõlgendust ja selle tulemusena jätta normi kohaldamata.¹⁴⁷ Lähtuvalt erinevatest tõlgendamise meetoditest on vaieldav, kas TuMS § 48 lg 5³ neljas lause on oma sõnastuselt nii selge ja ühemõtteline kui esmapilgul tunduda võib. Maksuhalduri poolne praktika ei ole küll tekstiga otseselt vastuolus ning MTA poolne tõlgendus ei ole viinud üldiselt normi täieliku kohaldamata jätmiseni. Samas ei saa tänaseks avaldatud juhendmaterjale pidada piisavaks sellises ulatuses, et maksumaksja saaks ka ilma siduva eelotsuseta kindluse, et tema poolt rakendatav maksustamine korrektne ning olenemata optsoonilepingu alusvara muutumisest jätkub maksuvabastuse saamise mõistes senise kolmeaastase ooteaja kulgemine.

Lähtudes Riigikohtu varasematest seisukohtadest¹⁴⁸, mis puudutavad sätete põhiseadusvastast õigusselgusetust, ei saa praegusel käesoleva juhul magistritöö autori hinnangul pidada TuMS § 48 lg 5³ neljandat lauset küll õigusselgusetuks sellises ulatuses, et tegu oleks põhiseadusvastase õigusselgusetusega eelkõige seetõttu, et normi adressaadil on võimalus saavutada kindlus enda poolt rakendatava maksustamispraktika osas. Võttes aga arvesse, et piisava kindluse saavutamiseks tuleb maksumaksjal pöörduda konkreetse haldusorgani poole ning paluda siduvat eelotsust, siis johtuvalt õigusselguse põhimõttest võiks täiendada ning parendada neljanda lause rakendamise aluseid sellises ulatuses, et ka ilma siduva eelotsuseta oleks maksumaksjal võimalik veenduda piisavas ulatuses enda senise arusaama õigsuses.

¹⁴⁶ EIKo 14902/04, *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos vs Russia*, p 598.

¹⁴⁷ RKTko 3-2-1-122-09, p 17.

¹⁴⁸ Vt viide 120.

3.3. Osalusoptioonidega seotud sätete muutmise võimalused

3.3.1. Tulumaksuseaduses hüve suurenemise põhimõtte sätestamine

Enne alusvara muutumisega seotud sätete täiendamist või määruse väljatöötamist tuleks kindlaks teha, et tegemist on probleemiga, mille lahendamiseks peaks seadusandja kulutama nii ajaliskult kui rahalist ressursi. Töö autor on arvamisel, et tegemist on tahtmatult reguleerimata jäänud valdkonnaga. TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause üldise sõnastuse näol võib tegu olla maksuõigusliku kitsaskohaga, mis võimaldab Eesti tulumaksuseadust ära kasutada ulatuses, mida seadusandja sätte kehtestamisel tegelikkuses ei soovinud. Kuigi maksuõiguslikult võib tegemist olla probleemkohaga, mille lahendamine võiks kasuks tulla, siis iga seadusemuudatuse taga on poliitiline otsus, mis sõltub konkreetsel hetkel võimul oleva koalitsiooni soovist probleemi lahendada ning sellest, kui palju seda teadvustatakse ning aru saadakse.

Töö autoril puuduvad andmed selle kohta, kui suur on ajalooliselt saamata jäänud maksutulu seoses ettevõtjate poolt TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause väära tõlgendamisega ning seetõttu erisoodusmaksude vältimisega. Erinevalt Lätist, kus tuleb optioonilepingute andmine kohalikus maksuametis koheselt registreerida¹⁴⁹, puudub Eestis selline kohustus, välja arvatud juhul, kui leping allkirjastatakse käsitsi. Seega puudub suure tõenäosusega ka MTA-l ülevaade võimalikust maksutulu kaotusest, sest neile pole teada Eestis olevate optiooniprogrammide hulk. Samuti puudub autoril teave selle kohta, kui palju on sätte selgusetus maksma läinud maksumaksjatele läbi selgitustaotluste küsimise ja nõustajate kaasamise.

Töö autori hinnangul tuleks osalusoptiooni sätte täpsustamisel silmas pidada ka selle siduvust maksukohustuslasele. Sätte täpsustamise eesmärgiks peaks olema anda maksumaksjale täiendav kindlus, et konkreetses alusvara muutumise olukorras ning seetõttu läbiviidud optioonilepingu oluliste tingimuste muutumine ei too kaasa kolmeaastase ooteaja uut algust maksuvabastuse rakendamise mõistes. Samuti võiks täpsem regulatsioon vähendada maksuhalduri halduskoormust osas, mis puudutab osalusoptioonide maksustamisega seotud selgitustaotlustele ja eelotsustele vastamist, alusvara muutumise olukordades. Töö autori hinnangul on mitu erinevat võimalust, kuidas probleemi lahendada ning tagada halduspraktika stabiilsus ja järjekindlus.

Kehtiva regulatsiooni kohaselt jätkab osalusoptiooni kolmeaastane tähtaeg kulgemist ka lepingu alusvara muutumise korral. Seadusandja ei ole seaduses piiranud sätte kohaldamist

¹⁴⁹ Stock options. Breicis. – <https://breicis.com/en/stock-options/> (19.04.2023).

konkreetsetele alusvara muutumise olukordadele ega sätestanud senise kolmeaastase tähtaja kulgemisele täiendavaid eeldusi. Maksuhalduri praktikast aga nähtub, et senine kolmeaastane tähtaeg jätkab kulgemist eeldusel, et optsoonilepingu alusvara muutumine või seetõttu läbiviidud lepingutingimuste korrigeerimine ei too kaasa töötaja poolt täiendava hüve saamist. Seega lähtub maksuhaldur üldiselt selliste situatsioonide hindamisel täiendava hüve teooriast ning kõikides alusvara muutumise olukordades ei ole kolmeaastase tähtaja jätkumine garanteeritud.

See tähendab omakorda, et kui maksukohustuslane on pidanud alusvara muutumise korral seaduses kirjasolevat sätet piisavalt selgeks ja iseenesest mõistetavaks, siis on võimalik, et ka näiteks osa- või aktsiakapitali täiendavate sissemaksete korral on muudetud töötajatega sõlmitud optsoonilepingu tingimusi ning korrigeeritud nende poolt omandatava osaluse väärtust või aktsia hulka selliselt, et ka edasiulatuvalt on töötaja kasumijagamisel samasuguses positsioonis nagu ta oleks olnud ilma alusvara muutumiseta. Vastavalt töö peatükis 2.1.1. kirjeldatule on aga maksuhalduri positsioon eespool kirjeldatud olukorras, et sellisel juhul optsoonilepingu muutmist tuleks lugeda sisuliselt uue lepingu sõlmimiseks, mis algatab ka uue kolmeaastase ooteaja maksuvabastuse rakendamise mõistes. Seega, juhul, kui maksumaksja on pidanud olemasolevat sätet piisavalt selgeks ning muutnud optsoonilepingu tingimusi ilma maksukonsultandi või maksuhalduri poole pöördumiseta, on võimalik, et töötajatele on antud esialgse lepingu sõlmimise tähtaja saabumisel maksuvabalt oluliselt suurema turuväärtusega hüve kui oleks seaduse alusel lubatud ning riik on jäänud ilma erisoodustuse sätete alusel tasutavatest maksudest.

Ühe probleemi võimaliku lahendusena näeb töö autor kehtiva TuMS § 48 lg 5³ täiendamist. Seadusandja võiks kaaluda täiendada lõike 5³ sõnastust selliselt, et lisada neljandale lausele selle rakendamise eelduse(d). Kuivõrd maksuhalduri praktikast nähtub, et maksustamisel lähtutakse täiendava hüve teooriast, võiks lisada neljandale lausele täiendavalt, et optsoonilepingu alusvara muutumise korral jätkab esialgne kolmeaastane tähtaeg kulgemist üksnes eeldusel, et alusvara muutumine ei muuda töötaja poolt optsoonilepingu alusel omandatava hüve väärtust.

Täiendava hüve eelduse lisamisega tulumaksuseadusesse saaks seadusandja kõrvaldada käesolevas töös analüüsitud juriidilise probleemi, ilma, et muudetaks normi liigselt detailseks. Töö autor nõustub eelmistes peatükkides välja toodud Riigikohtu ja EIK seisukohtadega, et liiga detailselt reguleeritud olukorrad võivad küll tagada parema kooskõla õigusselguse põhimõttega, kuid samas võib säte muutuda liigselt jäigaks, mis omakorda toob kaasa normi

kiirelt ajale jalgu jäämise ning võib raskendada riigi poolset võimalust kohaldada konkreetsele olukorrale makse sellises ulatuses nagu oli esialgselt planeeritud ning soovitud. See võiks eelkõige juhtuda siis kui seadusandja asuks tulumaksuseaduses reguleerima iga alusvara üksikjuhtumi puhul maksuvabastuse kohaldamist. Arvestades, et seadus peaks olema kohaldatav võimalikult paljudele olukordadele ning on väheusutav, et praeguseks ajahetkeks on olemas kõik võimalikud optsoonilepingute mudelid, siis peaks seaduse täiendamine jääma ka sedavõrd üldiseks, et kataks ka selliseid alusvara muutumise olukordi, mida pole võimalik praegu veel ette näha.

Täiendavalt, juhul, kui seadusandja leiab, et maksuhalduri senine seisukoht kolmeaastase tähtaja jooksul oluliste tingimuste muutmisest on korrektne, võiks kaaluda ka sellise täienduse lisamist olemasolevasse regulatsiooni, kuivõrd praeguses regulatsioonis puudub igasugune viide oluliste tingimuste mittemuutmise nõudele või selle rikkumise tagajärgedele.

Lisaks juriidilisele kaalutlusele tuleb seadusemuudatuste korral kaaluda ka teisi aspekte, näiteks selle mõju majandusele üldisemalt. Juhul, kui piirata maksuvabastuse kohaldamist liigselt, selliselt, et see kohaldub vaid väga vähestes olukordades ning suurendab tegelikkuses tööandjate jaoks erisoodustuse maksukohustust, siis võib seeläbi väheneda ka optsoonilepingute tähtsus töötajate üldises motivatsioonipaketis, mis tähendab, et nende andmisest loobutakse täielikult või tehakse seda vaid harvadel juhtudel. See omakorda aga võib mõjutada töötajate tasemel palgaootuste taset, sest kui puudub motivatsioonipaketist näiteks optsoonilepingu võimalus, mis teoreetiliselt võimaldaks kunagi ettevõtte kasumilt täiendavat tulu teenida, siis võib töötajate palgatõusu ootus veelgi enam suurened. Arvestades, et tööandjatel on juba praeguses majanduskeskkonnas sageli raskusi töötajate palgaootuse rahuldamisega, siis võib motivatsioonipaketi ühe olulise osa ära kadumine seda probleemi hoopis süvendada. Autori poolt väljapakutud lahendus võib aidata lahendada juriidilise probleemi, kuid see, kas majanduslikult on selline regulatsiooni täiendus ja määruse väljatöötamine riigi huvides, on juba seadusandja otsustada.

3.3.2. Alusvara muutumise korral kolmeaastase tähtaja jätkumise täpsustus läbi asjakohase määruse

Töö autori hinnangul võiks probleemi lahendamise teine võimalus olla välja töötada määrus, mille kaudu saaks detailsemalt reguleerida nii klassikalisi kui alternatiivseid alusvara muutumise olukordi. Selline lahendus hõlmaks endas nii käesolevas töös käsitletud alusvara

muutumise sätte õigusselguse paremat tagamist kui ka looks seadusandjale võimaluse reguleerida teisi optioonilepingute aspekte, mida vajalikuks seadusandja vajalikuks peab.

Kui alusvara muutumise olukorrad, millele kohaldub TuMS § 48 lg 5³ neljandas lauses mainitud kolmeaastase tähtaja jätkumise erand, oleks määruses ulatuslikumalt lahti kirjutatud koos täiendavate tingimustega, siis saaks maksumaksja teha paremini informeeritud otsuseid ning kaaluda erinevad ühinguõiguslikud alusvara muutumise olukorrad läbi ka maksunduslikust aspektist. Vastavalt Riigikohtu poolt varasemalt väljatoodule, võib maksumaksja oma tegevust planeerides arvestada ka konkreetsele olukorrale rakenduvate maksuõiguslike eelistega ning maksumaksjal puudub kohustus planeerida oma tehinguid ja tegevust selliselt, et riigil oleks võimalus teenida maksimaalselt maksutulu.¹⁵⁰ See tähendab, et maksumaksjal oleks võimalus enne otsuse tegemist kaaluda läbi võimalikud lahendused ning ta ei pea konkreetse olukorra maksustamise üldprintsipiide mõistmiseks pöörduma tingimata maksukonsultandi poole või paluma maksuhaldurilt selgitustaotlust.

Vastavalt esimese lahenduse all väljatoodule võib määruse peamiseks nõrkuseks olla see, et asutakse reguleerima igat üksikut alusvara muutmise olukorda, mis võib omakorda kaasa tuua uued kitsaskohad. Samuti võib see suurendada võimalust, et sätte rakendamist piiratakse liigselt. Samas, lähtudes ettevõtjate soovist saada täiendavat selgust alusvara muutumise olukordades maksuvabastuse kohaldamisele võib siiski eeldada, et juhul, kui määruse välja töötamisel kaasatakse erinevad huvigrupid, siis aitab määruse kehtestamine ka lõppastmes kaasa sätte üldise õigusselguse tagamisele.

3.3.3. Alusvara muutumise olukordade täpsustamine läbi maksuhalduri juhendite

Kolmanda võimaliku lahendusena pakub autor välja MTA juhendmaterjalide täiendamise maksuvabastuse kohaldamisele alusvara muutumise korral. Maksuhaldur võiks oma juhendmaterjalides välja tuua konkreetset aluspõhimõtteid, millest lähtudes nemad maksuvabastuse kohaldamist hindavad. Arvestades, et praktikas on maksuhalduripoolsed avalikult kättesaadavad kommentaarid siiski üheks esmaseks allikaks, kust maksumaksjad enda küsimustele vastuseid leiavad, siis aitaks ka uute konkreetsemate juhendite välja töötamine või juba olemasolevate täiendamine kaasa õigusselguse paremale tagamisele.

Sealjuures, tuleb aga jätkuvalt mõista, et maksuhalduri juhendmaterjali näol on tegemist üldise kommentaariga kehtivale õiguskorrale, mis ei oma tegelikku õigusmõju ning ei ole ei

¹⁵⁰ RKHKo 3-3-1-23-09, p 12

maksuhaldurile ega maksukohustuslasele õiguslikult siduvad. Veelgi enam, MTA poolsete materjalide täpsustamine lahendaks küll maksumaksjate esmase segaduse, aga täiendava kindluse saamiseks oleks jätkuvalt tarvis esitada siduvate eelotsuste taotlusi. Seega ei lahendaks see töös käsitletud probleemi ajalist aspekti, kus näiteks ettevõtete müügitehingud on seisnud justnimelt siduvate eelotsuste taga selleks, et tagada tulevastele omanikele kindlus maksuvabastuse rakendumise osas.

Kindlasti tuleb MTA juhendmaterjal kasuks normi sisu mõistmisel ning konkreetsete olukordade maksustamisel ent täiendavalt oleks soovituslik täpsustada ka seaduse tasemel põhimõtteid, millele juhendmaterjalis tuginetakse. Seega oleks sätte õigusselguse tagamisel eelistatumad need lahendused, mis täpsustaksid maksuvabastuse kohaldumist alusvara muutumise olukordades ka seaduse tasemel. Juhul, kui seadusandja ei soovi asuda reguleerima konkreetseid alusvara muutumise olukordi läbi määruse võib täiendada kehtivat tulumaksuseadust põhimõtetega, mille alusel hinnatakse alusvara muutumise korral kolmeaastase tähtaja jätkumist.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada, millistel tingimustel aset leidva TuMS § 48 lg 5³ neljandas lauses kirjeldatud töötaja osalusoptiooni "alusvara muutumise" korral jätkab kolmeaastane maksuvaba realiseerimise ooteaeg kulgemist ning millisel määral tuleks seda õigusaktides reguleerida selliselt, et oleks tagatud sätte vastavus õigusselguse põhimõttega.

Tööturu viimaste aastate trendiks on nii tööjõu voolavus kui ka kõrgeenenud ootus pakutava töötasu suurusele. Üheks viisiks, kuidas tööandja saab siduda töötaja konkreetse ettevõttega kindlaksmääratud ajaks, on pakkuda ühe motivatsioonipaketi osana töötajale võimalust liituda ka optiooniprogrammiga. Optioonilepingu alusel on töötajal õigus kindla perioodi möödumisel omandada varasemalt kokkulepitud suurusel osalus oma tööandjas, mis tähendab, et tulevikus on omandatava osa alusel õigus saada ka teatud osa jagatavast kasumist. Selliselt saab tööandja üheaegselt lahendada nii sagedasest töökohavahetusest kui ka väga kõrge palgaootusest tuleneva probleemi.

Eesti on kehtestanud selliselt antavatele osalusoptiooni lepingutele erisuse üldistest erisoodustuse maksustamise põhimõtetest ning lubanud teatud tingimuste täitmisel anda töötajale osalus ka tööandja tasemel maksuvabalt.

Magistritöö analüüsis maksuvabastuse kohaldumisest juhul, kui optioonilepingu alusvaraga toimuvad maksuvabastuse saamise eelduseks oleval kolmeaastasel perioodil erinevad muutused ning millisel juhul võib alusvara muutumise korral korrigeerida ka optioonilepingu erinevaid tingimusi. Töö tulemusena selgus, et TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause sõnastus, mille kohaselt jätkub optioonilepingu alusvara muutmise korral maksuvabastuse mõistes senise kolmeaastase tähtaja kulgemine, ei ole absoluutne ning olenemata lause üldisest sõnastusest ei kohaldu see maksuhalduri praktika kohaselt kõikidele alusvara muutumise olukordadele. See muudab sätte maksumaksjatele eksitavaks ning loob arusaama, et kolmeaastane tähtaeg jätkab alusvara muutumise korral kulgemist olenemata muutumise liigist.

Kehtiva seaduse kohaselt ei ole seadusandja pidanud vajalikuks täiendavalt reguleerida alusvara muutumisel esialgse kolmeaastase tähtaja jätkumist. Seadusandja ei ole sätestanud seadusega piiranguid, mille alusel kohalduks eespool mainitud erand üksnes teatud alusvara muutmise olukordadele või mille alusel saaks hinnata optioonilepingu kolmeaastase tähtaja uut algust läbi lepingu oluliste tingimuste muutumise. Maksumaksja jaoks on tegu sättega, mille sõnastus võib esmakordsel lugemisel tunduda ilmselge ja ilma igasuguseid piiranguid

seadmata. Samal ajal võib MTA kodulehel avalikult kättesaadavast juhendmaterjalist eeldada, et kolmeaastase perioodi jätkumisele siiski rakenduvad teatud eeldused, mis otseselt seadusest ei tulene. Maksuhaldur on oma kodulehel kirjeldanud üksikuid alusvara vahetumise olukordi ning täiendavalt lisanud kolmeaastase tähtaja kulgemisele eelduse, et optioonilepingu olulisi tingimusi, näiteks omandatava osa väärtus, optiooni täitmise tähtaeg, täitmishind, jne ei muudeta.

Magistritöös kasutas autor sätte sisu väljaselgitamiseks grammatilist, ajaloolist, teleoloogilist ja süsteemset tõlgendamise meetodit. Grammatilise tõlgendamise teel jõudis autor järeldusele, et kolmeaastane tähtaeg jätkab alusvara muutumise puhul kulgemist olenemata sellest, kuidas optioonilepingu alusvara muutumine toimus. Ajaloolise tõlgendamise tulemusel leidis töö autor, et tulenevalt seadusandja poolsetest täiendavate juhiste puudumistest ning asjaolust, et seaduses ega seaduseelnõu seletuskirjas, ei ole välja toodud sätte kohaldumisele piiranguid, millest saaks eeldada, et kolmeaastase tähtaja kulgemine sõltub alusvara muutumise liigist, siis jätkub esialgne kolmeaastane tähtaeg olenemata konkreetse alusvara muutumise detailidest. Teleoloogilise tõlgendamise tulemusel oli näha, et kolmeaastase tähtaja jätkumine ei ole absoluutne ning kehtib üksnes teatud alusvara muutumiste korral. Sätte süstemaatilisel tõlgendamisel leidis autor, et kohaldades TuMS § 48 lg 5³ neljandale lausele üldiseid erisoodustuse maksustamise põhimõtteid tuleks ka alusvara muutumise korral hinnata töötaja poolset täiendava hüve saamist. See tähendab, et alusvara muutumise korral ei tohiks kolmeaastane maksuvabastuse tähtaeg jätkata kulgemist, olenemata sellest, millise alusvara muutumise vormiga oli tegemist, vaid tuleks hinnata, kas töötaja sai konkreetse alusvara muutumise tagajärjel ka täiendava hüve. Juhul, kui töötaja on saanud täiendava hüve, siis peaks vastavalt osalusoptioonide maksustamise sätetele algama uus kolmeaastane periood maksuvabastuse saamiseks.

Magistritöös analüüsis autor erinevaid optioonilepingu alusvara muutumise olukordi ning analüüsis läbi näidete, kuidas võib alusvara muutmine otseselt mõjutada ka optioonilepingu alusel omandatava vara väärtust. Juhul, kui tööandja ei tohiks optioonilepingut alusvara muutumisel korrigeerida, võiks optioonilepingu täitmise tähtaja lõpus olla töötaja oluliselt paremas või halvemas positsioonis, kus ta oleks olnud juhul, kui alusvara poleks muutunud või muudetud.

Lisaks varasematele maksuhalduri poolsetele siduvate eelotsuste ja selgitustaotluste vastustele saatis autor magistritöö raames Maksu- ja Tolliametile uue selgitustaotluse, milles palus maksuhalduril kommenteerida erinevaid alusvara muutumise olukordi ning anda omapoolne

hinnang sellele, kas autori poolt välja toodud olukordades tooks optioonilepingu muutmine alusvara muutumise tulemusel kaasa uue kolmeaastase tähtaja alguse. Maksuhalduri vastusest nähtub, et alusvara muutumine ise koheselt uut kolmeaastase perioodi algust kaasa ei too ning optioonilepingu alusvara muutmisel võib korrigeerida ka lepingus esialgselt sätestatud omandatava osa väärtust või aktsiate hulka juhul, kui muudatuse eesmärgiks on tagada töötaja poolt omandatava hüve väärtuse säilimine. Samal ajal ei tohi endiselt muuta teisi optioonilepingu olulisi tingimusi. Juhul, kui neid siiski muudetakse või kui lepingu korrigeerimise eesmärgiks oli midagi muud kui töötaja poolt omandatava hüve väärtuse tagamine, siis algab kolmeaastane maksuvabastuse rakendamise ooteaeg uuesti olenemata alusvara muutmise liigist.

Hinnates sätte kooskõla õigusselguse põhimõttega, võttis autor arvesse nii Riigikohtu poolt väljendatud õigusselguse hindamise eeldusi kui ka Euroopa Inimõiguste Kohtu poolt antud selgitusi sätte õigusselguse kooskõla kohta. Tavapäraselt hinnatakse normi kooskõla läbi keskmiste võimetega inimese arusaama, seega peaks norm olema piisavalt arusaadav, et maksumaksjal oleks võimalus mõista talle määratud maksukohustuse ulatust ja rakendamise aluseid. Riigikohtu arvamuse kohaselt on põhiseadusvastase õigusselgusetusega tegu juhul, kui normide tõlgendamisel tekkinud küsimusi ei ole võimalik mõistlikult kõrvaldada ka normide eesmärki ja kujunemislugu jms arvesse võttes ning selline selgusetus takistab isikul oma seadusest tulenevaid kohustusi kindlaks teha ja täita.

Arvestades TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause sõnastust ning avalikult kättesaadavaid juhendmaterjale, ei pruugi maksumaksja poolt nende põhjal tehtud järeldused olla korrektsed. Juhul, kui maksumaksja soovib täiendavat kindlust, et konkreetne osalusoptioonide alusvara muutumine ning seetõttu toimunud optioonilepingu korrigeerimised ei too kaasa uut kolmeaastase tähtaja algust, on soovituslik küsida maksuhalduri arvamust selgitustaotluse või siduva eelotsuse vormis. Küll aga tuleb tähele panna, et maksuhaldurile on siduv üksnes siduva eelotsuse kaudu antud hinnang, eeldusel, et tehing toimub vastavalt eelotsuses kirjeldatud tingimustele ning kindlaksmääratud ajaraami sees. Seega, isegi kui sätte ise ei anna maksukohustuslasele korrektset ülevaadet erandi rakendumisest, siis on maksumaksjal võimalus pöörduda selgituste saamiseks maksuhalduri poole, mistõttu ei saa TuMS § 48 lg 5³ neljandat lauset pidada küll põhiseadusvastaselt õigusselgusetuks, ent seda saaks parendada.

Esimese lahendusena pakub autor välja olemasoleva tulumaksuseaduse regulatsiooni täiendamise osas, et lisada TuMS § 48 lg 5³ neljandale lausele selle rakendamise eelduse(d). Kuivõrd maksuhalduri praktikast nähtub, et maksustamisele lähtutakse täiendava hüve

teooriast, võiks lisada neljandale lausele täiendavalt, et optioonilepingu alusvara muutumise korral jätkab esialgne kolmeaastane tähtaeg kulgemist üksnes eeldusel, et alusvara muutumine ei muuda töötaja poolt optioonilepingu alusel omandatava hüve väärtust. Täiendavalt, juhul, kui seadusandja leiab, et maksuhalduri senine seisukoht kolmeaastase tähtaja jooksul oluliste tingimuste muutmisest on korrektne, siis võiks kaaluda ka sellise täienduse lisamist olemasolevasse regulatsiooni, kuivõrd praeguses regulatsioonis puudub igasugune viide oluliste tingimuste mittemuutmise nõudele või selle rikkumise tagajärgedele.

Teise lahendusena leiab autor, et võiks väljatöötada määruse, mille kaudu saaks detailsemalt reguleerida nii klassikalisi kui alternatiivseid alusvara muutumise olukordi. Selline lahendus hõlmaks endas nii käesolevas töös käsitletud alusvara muutumise sätte õigusselguse paremat tagamist kui ka looks seadusandjale võimaluse reguleerida teisi optioonilepingute aspekte, mida seadusandja vajalikuks peab. Kui alusvara muutumise olukorrad, millele kohaldub TuMS § 48 lg 5³ neljandas lauses mainitud kolmeaastase tähtaja jätkumise erand, oleks määruuses ulatuslikumalt lahti kirjutatud koos täiendavate tingimustega, siis saaks maksumaksja teha paremini informeeritud otsuseid.

Autori poolt pakutud mõlemad esimesed kaks lahendust eeldavad kas olemasoleva sätte täpsustuste lisamist või suisa uue määruse väljatöötamist. Riigikohus on varasemalt MKS § 84 õigusselguse küsimustes võtnud seisukoha, et kui säte oma sisult ei ole küll põhiseadusvastaselt õigusselgusetu, siis see ei tähenda, et sätet ei saaks parendada või täpsustada selliselt, et selle kooskõla õigusselguse põhimõttega oleks paremini tagatud.¹⁵¹ Kuigi mõlema väljapakutud lahenduse korral peaks asuma olemasolevat seadusandlust täiendama, siis võib see siiski olla praeguses küsimuses kohane ja vajalik samm.

Kolmanda lahendusena pakub autor välja MTA juhendmaterjali täiendamise ja täpsustamise osas, kus maksuhaldur tooks välja konkreetsed põhimõtted, mille alusel hinnatakse alusvara muutumise korral esialgse kolmeaastase perioodi jätkumist. Kuivõrd MTA juhendite näol on tegemist üldiste kommentaaridega, mis ei ole ühelegi osapoolele õiguslikult siduvad, siis oleks soovituslik koos juhendmaterjali täiendamisega siiski kaaluda ka seaduse tasemel konkreetse sätte täpsustamist.

Kõik autori poolt väljapakutud lahendused aitaksid lahendada käesolevas töös käsitletud probleemi ja juriidilist ebakõla. Samuti vähendaks seaduse täiendamine või määruse

¹⁵¹ Vt viide 144.

väljatöötamine maksuhalduri halduskoormust läbi selle küsimuse osas esitatavate selgitustaotluste või siduvate eelotsuste taotluste vähenemise ning paraneks ka TuMS § 48 lg 5³ neljanda lause kooskõla õigusselguse põhimõttega. Maksumaksjal oleks kergem mõista alusvara muutumise olukordades esialgse kolmeaastase ooteperioodi jätkumise aluseid ning soovi korral planeerida oma tegevust vastavalt. Kuigi autor on õigusliku probleemi lahendamiseks välja pakkunud erinevad võimalused, siis tuleks kõigi lahenduste korral analüüsida ka nende majanduslikku mõju üldisele majanduskeskkonnale ning jõuda järeldusele, kas seadusemuudatused on ka selles aspektis vajalikud ning asjakohased.

COMPLIANCE OF THE RULES OF CHANGE IN THE UNDERLYING ASSET OF THE STOCK OPTION AGREEMENT WITH THE PRINCIPLES OF LEGAL CLARITY AS DERIVED FROM THE FOURTH SENTENCE OF § 48 SECTION 5³ OF THE INCOME TAX ACT

SUMMARY

Considering the inflation of recent years and the rapid increase in the cost of living and wages, the employee share option programs are becoming more and more popular in most areas of life and a common part of the motivation package offered to the employee. The understanding that option agreements are concluded only in start-up companies that do not immediately have a large profit of which expense to allow employees a salary increase is not a correct one any longer. Share option programs are part of the motivation package through which an employer can also assure that the employee would not leave for another company in a few years' time.

On the basis of the option agreement, the employee has the right to acquire a previously agreed-upon share(s) in his employer after a certain period, which means that in the future, based on the share to be acquired, the employee has the right to receive a certain part of the distributable profit. In this way, the employer can simultaneously solve the problem of frequent job changes and very high salary expectations.

The aim of the master's thesis was to find out under what conditions the three-year tax-free realisation waiting period continues to run in the event of a "change in the underlying asset" of the employee share option agreement as described in the fourth sentence of § 48 section 5³ of the Estonian Income Tax Act (ITA), and to what extent it should be regulated in the legislation in such a way that the compliance of the provision with the principle of legal clarity is ensured.

For employee share option schemes, Estonia has established an exception from the general principles of fringe benefit taxation. Fringe benefits are any goods, services, remuneration in kind or monetarily appraisable benefits which are given to a person in connection with an employment or service relationship. Generally, fringe benefits are taxable with income and social tax at the level of the employer at the moment when the benefit is provided. However, Estonian legislator has established set of conditions which could exempt the grant of shares on the basis of the share option agreements from fringe benefit taxation.

The three conditions of the share option agreements which should be met for tax exemption are that (1) the employee becomes a shareholder of the employer or a company that belongs to the same group as the employer, (2) the holding is not required earlier than three years as of the date of granting the option and (3) the agreements are signed digitally, notarially authenticated or the employer has submitted the agreement to the Estonian Tax and Customs Board (MTA) within five days as of signing the agreement by hand. If the afore-mentioned conditions are met, then the moment of receiving the said shareholding in the employer or in a company belonging to the same group shall be exempted from fringe benefit taxes at the level of the employer.

In addition to the tax exemption conditions, ITA § 48 section 5³ fourth sentence sets that in case the underlying to which the option refers is changed, the specified three-year term shall be calculated as of the granting of the initial option. The law does not explicitly restrict the calculation of the three-year term from tax exemption perspective only to certain situations of the change of the underlying asset. In addition to that, the law does not set any type of principles based on which the application of the tax exemption could be analysed either. However, if we look at the MTA's taxation practice then it can be noticed that the tax authority has interpreted the legislation so that the continuation of the initial three-year term does not apply to all types of underlying asset changes.

In the first chapter of the master's thesis the author analyses the meaning of the fourth sentence of § 48 section 5³ of the ITA through different methods of interpreting the law. In order to find out whether the continuity of the three-year term in cases of underlying asset changes is absolute, the author of the paper analyses the meaning of the fourth sentence through its grammatical, historical, systematic and teleological interpretation. In doing so, the author points out the general principles of fringe benefit taxation and how the principles of share option taxation relate to them.

Through grammatical interpretation, the author came to the conclusion that the three-year term continues to run in the case of a change in the underlying asset, regardless of how the underlying asset of the option agreement changed. As a result of historical interpretation, the author of the paper found that due to the lack of additional instructions from the legislator and the fact that there are no restrictions on the application of the provision in the law or the explanatory letter of the draft law, it can be assumed that the initial three-year term continues regardless of the specific details of changes in the underlying asset. As a result of the teleological interpretation, it was seen that the continuation of the three-year term is not absolute and only applies in case

of certain underlying assets changes. In the systematic interpretation of the provision, the author found that by applying the general taxation principles of the fringe benefit to the fourth sentence of § 48 section 5³ of the ITA, the receipt of an additional benefit by the employee should also be assessed in the event of a change in the underlying asset. This means that in the case of a change in the underlying asset, the three-year tax exemption period should not continue in every form of the underlying asset change, but it should be assessed whether the employee also received an additional benefit as a result of the specific underlying asset change. In case the employee has received an additional benefit, a new three-year exemption period should restart.

In the second chapter of the master's thesis, the author analysed various situations of changes in the underlying asset of an option contract and analysed through examples how a change in the underlying asset can directly affect the value of the asset acquired on the basis of the option contract. The author also assessed MTAs practice in the various situations of the underlying asset changes. In the event that the employer should not adjust the option contract when the underlying asset changes, at the end of the term of the option contract, the employee could be in a significantly better or worse position than he would have been if the underlying asset had not changed.

The thesis found that according to the MTA's interpretation of the fourth sentence, if the underlying asset changes due to the restructuring of the group, mergers, demergers, the acquisition of shares in the employer or a company belonging to the same group with the employer or through bonus issue then such changes in the underlying asset fall under the exemption described in the fourth sentence of § 48 section 5³. Additionally, according to the tax authorities, in such cases of asset changes the employer may amend the share option agreements if the aim of the amendments is to ensure that the value of the shareholding received by the employee at the end of the vesting period remains the same as it would have been if the underlying asset had not changed. If the underlying asset changes through actual monetary payments made to or from the equity of the employer or a company belonging to the same group, then the exemption described in the fourth sentence should not be applied. If the employer chooses to amend share option agreements due to such change in the underlying asset, then it would be considered to be signing of a new agreement which restarts the three-year term automatically. Lastly, if the underlying asset changes through split or de-split of the shares then the exemption set in the fourth sentence should be applicable and the employer may correct the share option agreements accordingly. However, similarly to mergers and demergers the share

option agreements may only be corrected if the intent of the correction is to assure the value of the shareholding to be similar to the initial agreement.

In the third chapter, the author of the master thesis analysed whether the fourth sentence of § 48 section 5³ is in accordance with the principle of legal clarity. The basis of the analysis was the different interpretations of § 48, section 5³ outlined in the first chapter, the specific situations of changes in the underlying asset analysed in the second chapter, together with the practice of implementing the tax exemption.

When evaluating the accordance of the provision with the principle of legal clarity, the author took into account both the assumptions of the assessment of legal clarity expressed by the Supreme Court of Estonia and the explanations given by the European Court of Human Rights regarding the consistency of legal clarity of the provision. Conventionally, the consistency of the norm is assessed through the understanding of a person with average abilities, so the norm should be sufficiently comprehensible so that the taxpayer has the opportunity to understand the scope of the tax liability assigned to him and the basis of its implementation. According to the Supreme Court of Estonia, legal ambiguity is unconstitutional if it is not possible to reasonably eliminate questions arising from the interpretation of norms, even taking into account the purpose and history of the norms, etc., and such ambiguity prevents a person from determining and fulfilling his obligations arising from the law.

Considering the wording of the fourth sentence of § 48 section 5³ and the publicly available instructional materials, the conclusions made by the taxpayer based on them may not be correct. In the event that the taxpayer wants additional assurance that a specific change in the underlying asset of the share options and therefore the adjustments to the option contract will not lead to the start of a new three-year term, it is recommended to ask the tax authority's opinion in the form of a request for clarification or a binding preliminary ruling. However, it should be noted that the tax authority is only bound by the assessment given through a binding ruling, provided that the transaction takes place in accordance with the conditions described in the preliminary ruling and within the specified time frame. Therefore, even if the provision itself does not give the taxpayer a correct overview of the application of the exception, to the extent that the taxpayer has the opportunity to turn to the tax authority for clarification, the fourth sentence of § 48 section 5³ should not be considered unconstitutionally unclear, but the legal clarity could be improved.

As a first solution, the author proposes to supplement the existing regulation of the Income Tax Act in order to add the prerequisite(s) for the implementation of the fourth sentence of § 48 section 5³. Insofar as the practice of the tax authority shows that taxation is based on the theory of an additional benefit, it could be added to the fourth sentence that in the event of a change in the underlying asset of the option agreement, the initial three-year term continues to run only on the condition that the change in the underlying asset does not change the value of the benefit acquired by the employee under the option agreement. In addition, if the legislator finds that the tax authority's current position on changing important conditions within the three-year period is correct, then it could also consider adding such an addition to the existing regulation, since the current regulation does not contain any reference to the requirement not to change important conditions or the consequences of its violation.

As a second solution, the author proposes to develop a regulation through which both classical and alternative situations of changes in the underlying asset could be regulated in more detail. Such a solution would include a better guarantee of the legal clarity of the provision on the change of the underlying asset discussed in this work, as well as create an opportunity for the legislator to regulate other aspects of option contracts that the legislator deems necessary. If the situations of changes in the underlying asset, to which the exception of the continuation of the three-year term mentioned in the fourth sentence of § 48 section 5³ of ITA applies, were more extensively described in the regulation with additional conditions, then the taxpayer could make better informed decisions.

As a third solution, the author proposes supplementing and clarifying the guidance material of the MTA, where the tax authority would bring out specific principles on the basis of which the continuation of the initial three-year term is assessed in the event of a change in the underlying asset. Since the MTA guidelines are general comments that are not legally binding for any party, it would still be advisable to consider specifying a specific provision at the level of the law.

All three solutions proposed by the author would help to solve the problem and legal inconsistency discussed in this paper. Also, supplementing the law or developing a regulation would reduce the tax authority's administrative burden on requests for clarifications or binding rulings regarding situations where the underlying asset of an option contract changes. It would also improve compliance with the principle of legal clarity. It would be easier for the taxpayer to understand the basis for the continuation of the initial three-year waiting period in situations where the underlying asset changes, and if desired, plan their activities accordingly. Although the author has proposed different options for solving the legal problem, in the case of all

solutions, their economic impact on the general economic environment should also be analysed separately and the conclusion whether the changes in the law are also necessary and relevant in this aspect should be made by the legislative power.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Aarnio, A. Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn: Õigusteabe AS Juura 1996.
2. Alexy, R. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. – *Juridica* 2001 / Eriväljaanne, lk 5-96.
3. de Wilde, M.F. The ATAD's GAAR: A Pandora's Box? The Implementation of Anti-BEPS Rules in the EU: A Comprehensive Study, Amsterdam: 2018, lk 301–328.
4. De Schutter, O., van Goethem, V. EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights. Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union. – *Sine loco*, 2006.
5. Ernits, M. Tõlgendamisest Riigikohtu praktikas. – *Juridica* 2010/9, lk 666-686.
6. Ernits, M., Madise, Ü jt (toim.). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.
7. Härma, K. Pipedrive'i uus omanik pääses maksukirve alt. – *Äripäev* 18.03.2021, lk 22.
8. Jõgi, J. Maksuseaduste tõlgendamine: kas maksumaksja kasuks või kahjuks? – *Juridica* 2017/4, lk 203-222.
9. K.Künnapas ja MTA. Tallinn, 21.12.2017 (kirjavahetus autori valduses).
10. Kolts, T. Praktikas levinud maksuõiguslikud vead, mis on seotud töötajate osalusoptioonidega. – *Delfi ärileht* 17.03.2023.
11. Käsi, A-L. Tööandja poolt töötajatele antavate osalusoptioonide õiguslik reguleerimine ja osalusoptioonidega kaasnevad probleemid. Magistritöö. Juhendaja *dr. iur.* Andres Vutt, kaasjuhendaja *dr. iur.* Lasse Lehis. Tartu: Tartu Ülikool 2018.
12. Lautenbach, G. The Concept of the Rule of Law and the European Court of Human Rights. Oxford: Oxford University Press 2013.
13. Lehis, L. Eesti maksuseaduste kommentaarid 2021. Tallinn: Eesti Maksumaksjate Liit 2021
14. Lehis, L. Maksuõigus. Tallinn: Juura 2012.
15. Loopere, R. Juhtkonna aktsiaoptioonide kasutamine Eesti ettevõtetes. Bakalaureusetöö. Juhendaja dotsent Priit Sander. Tartu: Tartu Ülikool 2015
16. Maksu- ja Tolliameti avaldamata siduv eelotsus 05.03.2021. (Siduv eelotsus autori valduses.)
17. Maksu- ja Tolliameti vastus selgitustaotlusele 09.06.2021. (Selgitustaotluse vastus autori valduses.)

18. Maksu- ja Tolliameti vastus selgitustaotlusele 12.04.2023. (Selgitustaotluse vastus autori valduses.)
19. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004.
20. Narits, R. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn: Juura õigusteabe AS 2004.
21. Novicka, S. Employee Stock Options in Latvia – Spring is in the Air. CEE Legal Matters: In-Depth Analysis of the News and Newsmakers That Shape Europe’s Emerging Legal Markets. CEE Legal Matters: Year 7 Issue 9 October 2020 – http://ceelegalmatters.com/Magazines/ISSUE_CEELM_7.9_free.pdf (20.03.2023).
22. Pistone, P. jt. Fundamentals of Taxation: An Introduction to Tax Policy, Tax Law and Tax Administration. Amsterdam: IBFD 2018.
23. Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M. Ühinguõigus I. Tallinn: Juura 2015.
24. Seiler, M. GAARs and Judicial Anti-Avoidance in Germany, the UK and the EU. Viin: Linde Verlag 2016.
25. Seletuskiri tulumaksuseaduse, käibemaksuseaduse ja liiklusseaduse muutmise seaduse eelnõu juurde.
26. Sermet, L. The European Convention on Human Rights and property rights. Human rights files, no. 11 rev. – Strasbourg: Council of the Europe Publishing, 1998.
27. Uduste, P. Tulumaksu optimeerimisskeemid Eestis. Bakalaureusetöö. Juhendaja Velda Buldas. Tartu: Tartu Ülikool 2012.
28. Ööbik, A. *Nullum crimen nulla poena sine lege* põhimõte ja õiguse tõlgendamise klassikalised meetodid Eesti Riigikohtu praktikas. Magistritöö. Juhendaja *dr. iur.* Mario Rosentau. Tartu: Tartu Ülikool 2016.

Elektroonilised allikad

29. Alusvara. Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. Eesti Keele Instituut. – <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=alusvara&F=M> (25.02.2023).
30. Aktsia tükeldamine – Mis on aktsia split ja kuidas see investoreid mõjutab? Admirals 21.09.2022 – <https://admiralmarkets.com/ee/education/articles/shares/aktsia-poolitamine> (12.03.2023).
31. Estonian Private Equity and Venture Capital Association. – <https://www.estvca.ee/> (24.04.2023)
32. Finland: Individual – Income determination. Worldwide Tax Summaries. PwC: 2023 - <https://taxsummaries.pwc.com/finland/individual/income-determination> (07.03.2023).

33. Investeerimisõpik. LHV Investeerimiskool. –
<https://fp.lhv.ee/academy/investmentguide/350> (08.04.2023).
34. Keskmine palk mullu kasvas, neljandas kvartalis oli see 1775 eurot kuus. ERR
06.03.2023 – <https://www.err.ee/1608905669/keskmine-palk-mullu-kasvas-neljandas-kvartalis-oli-see-1775-eurot-kuus> (19.04.2023).
35. Kütt, K. Siduv eelotsus aitab maandada tehingutega seotud maksuriske. Cobalt
15.12.2014. – <https://www.cobalt.legal/ee/uudised-ja-tehtud-tood/siduv-eelotsus-aitab-maandada-tehingutega-seotud-maksuriske> (18.04.2023).
36. Läänesaar, L. Euroopa Liidu kehtiv tooteohutuse seadus on ajale jalgu jäänud. Eesti
Tarbijakaitse Liit 07.07.2020. – <https://tarbijakaitse.ee/etl-euroopa-liidu-kehtiv-tooteohutuse-seadus-on-ajale-jalgu-jaanud/> (15.04.2023).
37. Müller, M. „Miks on hinnatõus euroalal nii kiire ja riigiti nii erinev?“. Eesti Pank
03.03.2023 – <https://www.eestipank.ee/press/madis-mulleri-kone-miks-hinnatous-euroalal-nii-kiire-ja-riigiti-nii-erinev-03032023> (19.04.2023).
38. Oja, B (toim.). Kriise puudutavad seadused on ajale jalgu jäänud. ERR 11.06.2022. –
<https://www.err.ee/1608626347/kriise-puudutavad-seadused-on-ajale-jalgu-jaanud>
(15.04.2023).
39. Osalusoptiooni kolmeaastane tähtaeg. Osalusoptioonid. MTA. –
<https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/osalusoptiooni-kolmeaastane-tahtaeg> (25.02.2023).
40. Osalusoptiooni maksustamine. Osalusoptioonid. MTA. –
<https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/osalusoptiooni-maksustamine> (25.02.2023).
41. Osalusoptiooni tingimused. Osalusoptioonid. Maksu- ja Tolliamet. –
<https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/osalusoptiooni-tingimused> (22.02.2023)
42. XIII Riigikogu, V istungijärk, täiskogu korraline istung. 17.05.2017 Stenogramm - 12.
21:46 Tulumaksuseaduse, käibemaksuseaduse ja liiklusseaduse muutmise seaduse
eelnõu (458 SE) esimene lugemine. Sven Sesteri sõnavõtt. –
<https://stenogrammid.riigikogu.ee/201705171400#PKP-22446> (01.04.2023).
43. Reverse Stock Split. Corporate Finance Institute 21.03.2023. –
<https://corporatefinanceinstitute.com/resources/capital-markets/reverse-stock-split/>
(08.04.2023).

44. Reverse Stock Splits. U.S. Securities and Exchange Commission. – <https://www.investor.gov/introduction-investing/investing-basics/glossary/reverse-stock-splits> (08.04.2023).
45. Sallaste, A. Osalusoptioon kui täiendav motivaator töötajatele. FONDIA 16.03.2021 - <https://fondia.com/ee/et/ulevaated/osalusoptioon-kui-taiendav-motivaator-tootajatele> (10.01.2022).
46. Stock options. Breicis. – <https://breicis.com/en/stock-options/>
47. Tax treatment of employee stock options in Latvia. PwC Latvia. https://mindlink.lv/uploads/Tax-treatment-of-restricted-stock-units-in-Latvia_5.pdf (20.03.2023).
48. Tööandjaga samasse kontserni kuuluv isik. Erisoodustustest üldiselt. Maksu- ja Tolliamet. - <https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/erisoodustused/tooandjaga-samasse-kontserni-kuuluv-isik> (18.03.2023).
49. Valitsuskabinet leevendas osalusoptioonide maksureeglit. Rahandusministeerium 10.08.2016. – <https://www.fin.ee/uudised/valitsuskabinet-leevendas-osalusoptioonide-maksureeglit> (28.01.2022).
50. Sweden: Individual – Income determination. Worldwide Tax Summaries. PwC: 2023 - <https://taxsummaries.pwc.com/sweden/individual/income-determination> (07.03.2023).

Kasutatud õigusaktid

51. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.
52. Erisoodustuse hinna määramise kord. Rahandusministri määrus nr 2, vastu võetud 12.01.2011. – RT I, 22.12.2017, 7.
53. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
54. Maksukorralduse seadus. – RT I, 11.03.2023, 63.
55. Märgekirjale ja selgitustaotlusele vastamise seadus. – RT I, 25.10.2016, 16.
56. Sotsiaalmaksuseadus. – RT I, 11.01.2023, 7
57. Tulumaksuseadus. – RT I, 26.06.2017, 39.
58. Tulumaksuseadus. – RT I, 07.07.2017, 21
59. Tulumaksuseadus. – RT I, 17.03.2023, 77.
60. Äriseadustik. – RT I, 31.11.2022, 7.
61. Äriseadustik. – RT I, 23.12.2022, 33.

Kasutatud kohtupraktika

62. EIKo 13616/88, *Hentrich versus France*
63. EIKo 14902/04, *ОАО Нефтяная Компания Yukos vs Russia*
64. EIKo 26449/95, *Spacek s.r.o. versus The Czech Republic*
65. EIKo 54468/09, *Huhtamaki vs Finland*
66. EIKo 64569/09, *Delfi AS vs Estonia*
67. EK C-343/09, *Afton Chemical Limited vs Secretary of State for Transport*,
ECLI:EU:C:2010:258, kohtujurist J.Kokotti ettepanek
68. EIKo 75068/12, *Dragin versus Croatia*,
69. EIKo 28358/95, *Baranowski versus Poland*,
70. EIKo 24848/94, *Steel and Others versus The United Kingdom*,
71. RKHKm 3-21-2241
72. RKHKo 3-3-1-15-01
73. RKHKo 3-3-1-15-11
74. RKHKo 3-3-1-52-09
75. RKHKo 3-3-1-54-02
76. RKHKo 3-3-1-59-09
77. RKHKo 3-3-1-79-11
78. RKKKo 3-1-1-68-06
79. RKPJKo III-4/A-1/94
80. RKPJKo 5-18-4
81. RKPJKo 5-19-38
82. RKPJKo 5-22-4
83. RKPJKo 3-4-1-1-98
84. RKPJKo 3-4-1-17-08
85. RKPJKo 3-4-1-23-15
86. RKPJKo 3-4-1-33-05
87. RKTKo 3-2-1-141-14
88. RKTKo 3-2-1-122-09